

Amjad

ANDRIJAN LAH : Na poti k letu 2012

(Varia iz 1. desetletja
21. stoletja)

Ljubljana 2011

Nekaj za uvod

V različnih mapah se je nabrala kópica publicističnega in nekaj strokovnega pisanja. Tako se je pojavila kar nuja, da se omenjeno gradivo zbere v nekak red in v broširano ~~x~~ obliko.

pri razvrstitvi gradiva sem gledal, da se področja obravnave nizajo smiselno drugo za drugim. Začenjam pa z razmišljanjem o človeški vednosti (Agnostična meditacija).

Sledi strokovni del (Pisatelj Ivan Lah - spis je bil natisnjen v Šmarskem zborniku ; dalje : Spremna beseda h knjigi Aleksandra Ličana : Spomini iz Sibirije , Obsežnejši je spis o Ivanu Robu kot uvod v novo izdajo Robovega Desetega ~~brata~~ brata ; sledita jubilejna zapisa o Tonetu Pavčku in o Francetu Piberniku - za Mohorjev koledar ; literarni del zaključuje prikaz Wollmanove Slovenske dramatike - za prevod te knjige v slovenščino).

Naslednjemu sklopu bi najustrezneje rekli : kulturno-politični razgled. Začenjam s Spomini ~~xx~~ na 20. stoletje (objavljeni so bili v jubilejnem zborniku dijakov klasične gimnazije, maturantov 1953). Sledi daljši članek o državljanski vojni na Slovenskem med 2. svetovno vojno : Eteokles in Polneikes na Slovenskem, Vsebinsko se tej obravnavi bližajo krajši članki : Meditacija ob politični obletnici - Kako je ~~proz~~ ^{reševal} slovensko narodno vprašanje - Avnojske blodnje - Vračanje k stričku Stalinu - pa še sestavek o novinarski avtonomiji : Ali obstaja novinarska avtonomija ?

Odziv na Slovenijo v Evropski uniji je spis To in ono o Evropi. Sledi Zapisek o revolucijah in o mitu revolucije. Zaključujem pa z odzivoma na dve knjigi : Kaj storiti z zaroto metuzalemov ? (o Schirrmackerjevi knjigi Zarota metuzalemov) in Z(a) nami potop ?! (ob Baigentovi knjigi Sodni dan).

Andrijan Lah

Handwritten signature

Agnostična meditacija

- a/ Sokrat : 'em, da nič ne vem.
- b/ Montaigne : Kaj vem ?
- c/ Goethe (Faust I) : Joj, vso filozofijo že / in jus in medicino
z njo / sem preštudiral in, gorje, /
teologijo prav tako. / Po težkem trudu
zdaj ne vem / za las več, rewež, kož pred tem.
(prevod B. Vodušek)

Ko človek na stara leta razmišlja o svoji (in tudi o širši človeški) vednosti, se spomni tudi na misli znanih svetovnih klasikov, ki so o vednosti že marsikaj umno povedali.

Če začnemo s Sokratovim paradoksalnim stavkom, zlahka ugotovimo, da grški filozof kar nekaj ve. Povrh lahko še dodamo, da je Sokrat gotovo več vedel kot njegovi številni malovedni sodobniki. Seveda pa se je Sokrat zavedal, da o celotnem mikrokozmosu in o še bolj skrivnostnem makrokozmosu ve tako malo, da je to tako rekoč nič. Sokrat ^(J-h. stoliče preč m. d.) potrjuje torej vednost o svoji nevednosti. V začetni trditvi je samozavest (vem), v ostanku ~~xxx~~ stavka je očitna skromnost. (nič ne vem).

V renesančnem 16. stoletju si zastavi gornje kratko vprašanje ^{Anerovski} esejist Montaigne. Torej : Kaj vem ? Iz vprašanja veje prej skepsa o lastni vednosti kot pa sicer možno navajanje lastne vednosti. Med Sokratom in med Montaignom je poteklo približno 2000 let in celotno ^{mo} znanje človeštva o tem in o onem se je vsekakor močno povečalo. A koliko tega znanja lahko sporejme posameznik, četudi je genij ?! Ob vprašanju Kaj vem (o čem) se ponuja še dodatek : koliko vem (o čem)? Morda pa oboje lahko združimo in je kaj tudi koliko. Možni odgovor na gornje vprašanje je : nekaj že vem, toda ... (spet pomisel o neznanskosti sveta).

nemški klasiki

Podaljšek renesančnega duha najdemo vsekakor tudi še pri Goetheju, živečem na prehodu 18. in 19. stoletja. Goethejeva vednost je bila močno nadpovprečna, saj se je ukvarjal ob umetnosti tudi z znanostjo in deloma celo s politiko. Njegov glavni literarni junak Faust (osnova za ta lik je realni "čarovnik" iz 16. stoletja) pa združuje v sebi srednjeveške poteze z novoveškimi potezami. Lik Fausta, hlepečega tako po vednosti kot po užitkih, pa je navsezadnje še vedno moderen. Nemški filozof Spengler imenuje našo sodobno civilizacijo kar faustična civilizacija.

Kaj razberemo iz tožbe, izhajajoče iz tretjega citata? Učenjak Faust ugotavlja, kaj vse je preštudiral (filozofijo, jus, medicino, teologijo), a žade se pred montaignovskim Kaj vem? Čim več človek preštudira, tem več stvari ostane še vedno neznanih. Znanje, nakopišeno v knjigah, se neznansko povečuje in človek pride nujno do spoznanja, da glede na celoto ve prav malo, da sicer lahko ve kar nekaj podatkov, da pa o nekih temeljnih zadevah ve tako rekoč nič (pa smo spet pri Sokratu).

Ko Fausta razočarajo filozofski, znanstveni in teološki podatki, se preusmeri v skrivnostni svet magije: "V magiji zdaj iščem si razodeti: / morda mi le čudovita moč / duhov razsvetki skrivnostno noč, / da ne bi za prazne besede se gibal, / in, kar ne vem, drugim dopovedoval, / da bi spoznal na svojje oči / to, kar svet v tečajih drži, / to, kar ga giblje in kar ga obnavlja, / da ne bi bil norec, ki čas zapravlja."

V istem prizoru (Noč) Faust celo zdvomi v znanje in bi si želel sprisčenega življenja v naravi in z naravo. Želi si: "Ko bi le prost zdaj vrh gora / užival tvojo (opomba A.L. namreč mesečevo) luč z neba, / z duhovi nad skritimi brezni plaval, / po tratah se v tihem blišču poigraval, / in vse navlake znanja rešen / vstal v tvoji (opomba A.L. namreč v mesečevi) rosi zdrav, potešen!"

Vednost torej ni nujno zaželena, ampak je lahko tudi "navlaka", breme. Sadovi (spo)znanja so - tako v mitih kot v vsakdanjosti - večkrat precej grenekga okusa.

V prizoru Pred mestnimi vrati se pojavi še ena ~~faustova~~ zanimiva ^{faustova} misel o vednosti: "Pravtisto pogrešaš, kar ne veš, / kar veš, pogrešal bi brez škode".

A vrnimo se k najskrajnejši Faustovi spoznavni želji: "... da bi spoznal na svoje oč^li/ to, kar svet v tečajih drži, / to, kar ga giblje in kar ga obnavlja...". Vsekakor je Faustova težnja nedosegljivain neu^vesmičljiva. Slabotni človeški um spl^oh ne more dojeti vesoljskih prostranstve^v in časovnih enot, kot so npr. svetlobna leta. Nizajo se vprašanj^o: je vesolje končno ali neskončno? (a ^čli si človek eno ali drugo sploh lahko predstavlja?) Ali je bil pred milijardami let res veliki pok in se od takrat kozmos širi? Ali obstaja v vesolju usodni determinizem ali pa gre za naključno dogajanje vesoljskih sil? Ali je bila prej materija ali energija? V staroveških mitih je bil najprej ~~nič~~ ^{Nič (Bresolčno) ali Kaos (Zmet) ~~Kosmos~~} potem je sledil razvoj v smislu Heraklitovega izreka Vse teče. Ne moremo si predstavljati niti Niča niti ^{Vse}ga. Ne vemo ničesar zanesljivega o vesoljskih bitjih - kljub letečim krožnikom in kljub drugim trazičnim nenavadnim pojavom - a to in ono izvemo celo ^{ov} ~~iz~~ iz straih mitov. Švicarski raziskovalec Däniken, ki je sledov^e ve vesoljcev odkrival širom po svetu, je v judov^vski Bibliji odkril zanimivo zgodbo ~~o~~ o preroku Ezekielu. Le-tega so neka nadmočna bitja odpeljala s sabo v nekem ~~vesoljskem~~ vozilu (za Ezekielu so bili to nekaki angeli). Značilno pa je, da je Ezekiel prav dobro opisal to čudno plovilo. Seveda bi lahko rekli: nič posebnega, različnih prepeljavanj po zraku je v mitih na pretek. A zdajci se znajdemo v stiku s sodobno znanostjo.

Znanstveni ¹² NASE Josef F. Blumrich je sprva hotel ovreči Däni-

kenove kombinacije z vesoljci v zvezi z Ezekielom. A dvomljivec se je kmalu spreobrnil v pritrjevalca. Blumrich je v svoji knjigi ^U "Odprla so se nebesa : vesoljska plovila preroka Ezekielaja in njihova potrditev v sodobni znanosti" ((knjiga ~~in~~ sicer ni izšla v slovenščini, na razpolago pa je bližnji hrvaški prevod iz leta 1973) natančno analiziral Ezekielovo besedilo, ga prevedel iz naivne govornice v znanstveni jezik in konstruiral iz biblijskega besedila nič manj kot modul, zelo podoben modulu, s katerim so ^{se} Američani spustili na Luno. Tadeva jena ^{nedvomno} najmanj frapantna, a prepustimo jo radovednim raziskovalcem nenavadnega. ^{Poz} Dejstvo je, da so obiski vesoljcev v preteklih ~~x~~ tisočletjih verjetni.

Tu pa smo pri nezaželeni vednosti. Gornji podatek toliko nasprotuje ustaljenim znanstvenim podatkom, da ga ~~je~~ uradna znanost "spravila pod preprogo", zabrisala, pozabila in kar je še temu podobnega. V preteklih stoletjih sta ^{neljube} znanstvene novosti preprečevali cerkvenain posvetnaoblast (vzemimo kot primer nasprotovanje heliocentričnemu sistemu). V sedanjem času pa blokira vse neprijetne znanstvene novosti (neprijetne strokovnim šefom, navezanim na tradicionalna spoznanja, ⁱⁿ na lastne ugledne položaje, povezane s tradicionalnimi spoznanji itd.) kar uradna znanost sama. Če se pojavijo nekatera odkritja, ki niso v skladu npr. z geološko, arheološko, antropološko itd. znanostjo, jih uradna znanost zamolči, blokira, odkritelje neprijetnih novosti pa takomeli drugače onemogoča. O tem nas podrobno pouči knjiga M. A. Crema in R. L. Thompsona "Prekrita zgodovina človeške rase", Lj. 2001. V knjigi izvemo, da različna arheološka odkritja potrjujejo obstoj človeka že na milijone let, kar pa je v ^{vs} bistvenem nasprotju z uradno znanostjo, ki operira z ^{dokaj} manjšim časom : do 100.000 let.

Im res, kaj vemo o človeški preteklosti? Uradna zgodovina začena razvoj civilizacij s Sumeri in s starimi Egipčani (približno 4000 let pred n.š.). Ali pa niso obstajale morda mnogo

starejše civilizacije, ki pa so bile tako ali drugače uničene ?
 (ali jih je uničila meznanska zemeljska katastrofa ali pa so se morda uničile same z orožjem, sorodnim atomskim bombam, prim. poročila o strašnem uničevalnem orožju v indijski mitologiji).

In že smo pri Atlantidi. Zgodbo o Atlantidi je zapisal grški filozof Platon (5.-4. stol. pred n.š.), izvedel pa jo je pri egiptovskih ~~svetnikih~~ svečenikih. (Ali je bil morda Egipt kolonija velike imperialne sile Atlantide ?!) O Atlantidi ~~je~~ obstaja ~~seveda~~ seveda mnogo knjig, glavna lokacija izginule Atlantide pa je v Atlantskem oceanu med Evropo in med Ameriko. [^]ako in zakaj je bila Atlantida uničena ? Pridružimo se nemškemu piscu Ottu Mucku, ki je napisal ~~na~~ izjemno mikavno knjigo o Atlantidi (Vse o Atlantidi - knjige ni v slovenščini, obstaja pa srbski prevod iz leta 1980 z naslovom Tajna Atlantide). Muck se je svoje knjige lotil interdisciplinarno. Vključil je : mitologijo, imenoslovje, oceanoslovje, geologijo, astronomijo in kot pika na i še majevski koledar. In zdaj na kratko : Muck razloži uničenje cvetoče civilizacije Atlantide s padcem asteroida, ^{le -ta} ki je povzročil neznansko zemeljsko katastrofo in z njo povezani vesoljni potop. (Izročila o velikanskem potopu najdemo širom po svetu in me le v judovski Bibliji.) In še pika na i ! Muck poveže začetno točko majevskega koledarja z zemeljsko katastrofo ob padcu asteroida. Dokaj logično je, da je neko kulturno ljudstvo začelo novo letoštetje s takim prelomnim dogodkom. Sledi pa še najudarnejši podatek : po koledarsko-astronomskih izračunih je asteroid zadel Zemljo 5. junija 8498. leta ^{pred} n.š. o b 13. uri (po gregorijanskem koledarju). Kaj moremo reči : verjetno ali neverjetno ? Italijani bi rekli : če ni resnično, je pa dobro zamišljeno.

Vendar vzemimo za izhodišče možno zemeljsko katastrofo v 9. tisočletju pred n.š. Po katastrofi so se ohranili gotovo le majhni ostanki civilizacij¹e. Razvoj človeškega rodu se je začel tako rekoč spet od začetka. Minenekaj tisoč let in začne se ponovni razvoj civilizacij: Mezopotamija, Egipt, Indija, Kitajska ... Spomin na davno preteklost se je preobrazil v mite. Judovska Biblija je marsikaj prevzela od bližnjih ji civilizacij, tako med drugim tudi vesoljni potop. Noe je prevzet iz Mezopotamije. Tam je ~~preživel vesoljni potop~~ preživel vesoljni potop (Ziurudra) Utnapi-štim². V zvezi z razvojem staroveških civilizacij je zanimivo judovsko štetje let. Judje štejejo leta kar od ~~začetka~~ začetka sveta. Po njihovem je to bilo leta 3761 pred n.š. Seveda se datum očitno ujema z razvojem bližnjevzhodnih civilizacij. Toliko daleč je segal judovski rodovni spomin.

Ob tem lahko soočimo nasprotje med vero in med vedo. Novejša veda namreč govori o tem, da je nastalo svetovje pred milijardami let. ^{Prawih} Vernikov znanstveni podatki ne motijo. Če kaj piše v naši sveti knjigi, bo že držalo. Tako mislijo (ali pa se s tem sploh ne ukvarjajo). Po drugi strani pa tudi ~~veda~~ veda nima kaj početi z judovskim letoštetjem, razen v zvezi z že omejeno bližnjevzhodno zgodovino.

Vera nudi vrsto nepreverjenih in nepreverljivih izročil in zgodb (npr. o bogovih, o posmetnem življenju, o nebesih, ompeklu, o vicah, omreinkarnaciji itd. itd.). Po eni strani res ne more dokazati svojih postavk, po drugi strani pa veda navedenih zadev ne more ovreči, saj so zunaj znanstvenih merilnih možnosti.

Tako lahko obstajata vera in veda druga ob drugi strpno, ⁱⁿ razne seveda v nestrpnih verskih in posvetnih dikaturah. Vendar se vera skuša potrjevati tudi s svojo vedo (npr. bogoslovje), veda pa tudi ima svoje prepričane vernike. Seveda je vera izrazito

konservativna, temelji na nekaki nespremenjeni sliki sveta, veda pa se nenehno spreminja, svojinsliki sveta x stalno dodaja nova spoznanja.

Ustavimo se pri zgodovini, pri vedi, ki je morda še bolj kot naravoslovne vede izpostavljena politični kontroli. Večina zgodovin - od starega veka dalje - je namreč nujno "režimskih". Pisane so ^{okrog} vladarja, ~~in~~ države, naroda, vere, politične stranke itd. Alternativne ~~zgodovine~~ pišejo avtorji v emigraciji, v izgnanstvu, v domačem okolju pe lae za predal. Tako o zgodovini ~~veliki~~ vemo veliko različnih podatkov, še več podatkov, ki so lahko neprijetni državi, režimu itd., pa ne vemo. To ne velja le za lažne komunistične zgodovine, s katerimi smo imeli opravka v minulih desetletjih, tudi v demokratičnih državah prirejanja ali zamolčevanja zgodovine ne manjka. Torej smo spet pri vprašanju: kaj vemo o daljni in o bližnji zgodovini? Še najbolj oprijemljiva sezdi številčna statistika: toliko je bilo vojnih žrtev (npr. v Evropi, v jugoslovanskih deželah, posebej v Sloveniji itd.), toliko je bilo izgnancev, toliko taboriščnikov, toliko žrtev povojnih pobojev (npr. v jugoslovanskih deželah, posebej v Sloveniji itd.) Vendar so tudi številčni podatki velikokrat problematizirani, do nekaterih natančnejših podatkov pa najbrž nikoli ne bomo prišli. Ostanejo še datumi: ta bitka je bila takrat, oni ~~xxxxxx~~ cesar je vladal od - do, Kolumb je pripel v Ameriko 1492, pomlad narodov je bila 1848 itd. A to so, le izrazit ozunanji, površinski podatki za šolsko rabo.

Zgodovinska dejstva pa so izpostavljena izraziti interpretaciji. Ali so dejstva in dogajanja "bela" ali "črna", je spet odvisno od nacionalne, od verske, od strankarske, od ideološke itd. usmeritve razlagalcev. ~~Nekaj~~ Nekaj primerov: Ali je bil Aleksander Makedonski izjemni vojskovodja in kulturni pvezovalec Vzhoda in Zahoda

ali pa je bil manični imperialist in množični morilec? Lahko je bil oboje, a ~~ž~~ bi ^lstveno je, čemu damo prednost. Ali je bil Kolumb veliki pomorščak in odkritelj nove celine ali pa je bil začetnik zločinskega genocida, ki so ga izvajali Španci nad domorodci? (Prim. dileme ob praznovanju 500-letnice Kolumbove prve ekspedicije.) Ali se je zgodila leta 1945 v Sloveniji osvoboditev ali pa komunistična zasužnjitev večine prebivalstva? Filokomunisti ~~z~~ na Slovenskem se zavzemajo za obstojnost več desetletij edino veljavne in dovoljene komunistične zgodovine in nasprotujejo vsakršnemu drugačnemu pogledu na zgodovino. K sreči je vendarle izšla drugačna, na dejstvih temelječa zgodovina 1941-1945 gospe Grisserj~~xxx~~ - Pečarij~~xxx~~ Razdvojeni narod. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, ali je bilo komunistično pobijanje političnih in idejnih nasprotnikov zaslužno strankarsko dogajanje ali pa zločin proti slovenskemu narodu?

Od dileme vednosti nasploh se tu pomikamo k dilemam o opredeljevanju do spoznanega ^{vednosti} vednosti. Le-ta je seveda odvisna od t.i. avtoritet (npr. družinsko, rodovno, nacionalno, versko izročilo in predstavniki teh izročil, javno mnenje, izstopajoči posamezniki z različnih področij, od vere in ideologije do znanosti, umetnosti, politike...). Ker tudi skeptiki ne morejo preverjati vsega obstoječega, morajo ^{navsezadnje} tudi oni pristati na prevladujočo obstoječo vednost. A dvomijo lahko dalje, vsaj o stvareh, ki so jim po zanimanju bližje.

Dvomov o bližnji zgodovini, o kateri je mnogo dokumentacije prikrite in tudi izgubljene, je na pretek (prim. samo najrazličnejša spominska dela!). Nič manj pa ni dvomljiva starejša zgodovina. Ali so se res Slovani naselili v naših krajih v 6. stoletju ali pa so bili tu že prej avtohtoni prebivalci slovanskega (venetskega, indoevropskega ...) tipa? Čudno je, da se neki barbari iz

Zakarparkja (o njihovi številčnosti seveda ne vemo nič) kar nenadoma razširijo po polovici Evropy^e in ji dajo svojo jezikovno barvo (npr. od Baltika dl Jadrana, od Berlina do Soluma...).

Te kdo je bil naseljen na tem širokem območju poprej? Zakaj so se ^{v Evropi} povsem izgubili številna močna ljudstva zgodovinska ljudstva, npr. Huni, Obri...? Zakaj so se v romansko avtohtoni Italiji izgubila vsa germanska, celo državo imajoča ljudstva? (npr. Vzhodni Goti, Langobardi - od slednjih je ostala le pokrajinska oznaka Lombardija). Iz Italije lahko sklepamo tudi na Srednjo (Vzhodno) Evropo. ~~Možno~~ številčno avtohtono prebivalstvo je posrkalo vse tuje nacionalne elemente v Italiji in zakaj ne bi bilo enako drugod? Slovani na vzhodu Balkana so dokazano vsrkali mongolske osvajalce Bolgare. Od slenjih je ostalo le ime, ne pa jezik. Torej je domača avtohtonistična venetska teorija ravno tako možno resnična kot vsiljiva uradna slovanska naselitvena teorija, o kateri ni prepričljive dokumentacije. Imenoslovne in jezikovne raziskave J. Šavlija in M. Bora so sicer presenetljive, a zavreči se jih ne da kar tako.

Omeniti velja še t.i. sistem "Mojster je dejal" (izraz najdemo pri Konfucijevih izrekih, sistem pa velja za vse verske preroke, ~~filozofe~~ za vplivne filozofe in za oblasniške politike). Ker je nekaj dejal "naš" prerok, "naš" filozof, "naš" politik, je to ne le resnično modro, ampak celo edino veljavno (sosednji prerok, sosodnji filozof, sosodnji politik govore nersnico, so nespametni, nevredni naše pozornosti itd.).

Seveda je tju vssta vprašanj. Alinres vemo, kaj je mojster dejal. O mojstrih so navadno pisali učenci: o Sokratu je pisal Platon (ali so Sokratove besede pri Platonu res Sokratove ali pa kar Platonove?), o Jezusu so pisali njegovi učenci ali celo nasledniki njegovih učencev (zakaj je Jezus res rekel?).

Ko že izvemo, kaj je avtoriteta rekla, začno nastopati razlagalci avtoritet. Ti povedo, kaj je avtoriteta mislila, ko je to ali ono rekla. Sledi pa še oblastniška odločitjev verskih ali političnih voditeljev : ukaz, da je avtoriteta to mislila, ko je to rekla. V diktatorskih režimih je pač obvezno dirigirano mišljenje in skeptičnemu posamezniku ne ostane drugega kot odhod v lastno duševno ~~mak~~ kamrico.

In ko pridemo v lastno duševno kamrico, se znajdemo pred vprašanjem, kaj je sploh duša. Je nekaj neoprijemljivega, a o njej vendarle obstaja in se razvija razvejana znanost : psihologija. Če-ta lahko raziskuje in spoznava neka zunanja dejstva : človeško obnašanje, takšne ali drugačne reakcije, a duša kot notranja bitnost ostaja skrivnost. Ignoramus et ignorabimus !

Čas je, da naše razmišljanje vednosti in nevednosti pripe-
ljemo h koncu. Pa se vrnimo k začetku in varirajmo začetne izreke. Namesto : "Vem, da nič ne vem" lahko rečemo še : "Ne vem, da nič ne vem (najbrž često obstoječe) in še vem, da nekaj vem (kar je glede številnih podatkov, ki jih premoremo, tudi nekako sprejemljivo)." ^o

Na vprašanje "Kaj vem ?" je možnih več odgovorov, nedv^opnno vsaj trije gornji : Sokratov izrek in obe različici Sokratovega reka.

In kako je s "austovo tožbo o vednosti" ? Možna je naslednja nasprotna postavitev : "Hej, vso filozofijo že / in jus in medicino z njo / sem preštudiral in, povrh, teologijo prav tako." Po težkem trudu pa zdaj vem / precej več, vedec, kot pred tem." Ali ni za človeka značilna ravno tako tolažba z vednostjo ~~kak~~, ko t obstaja tudi dvom v vednost ?

In nazadnje se obrnimo še k starogrškemu izreku : Spoznaj samega sebe ! Ali se poznamo in ali se moremo (do dna) spoznati ?

Še eno nerazrešeno vprašanje. O kaplji naše vednosti in o morju naše nevednosti pa je najbolje povedal naš veliki pesnik Gregor Strniša :
"O Liliputu je vse znano, / o Brobdignagju nikdar nič."

Izraz pisatelj je rabljen v ožjem in v širšem smislu. V ožjem smislu je pisatelj ustvarjalec leposlovne proze (nasprotje temu je pesnik kot ustvarjalec vezane besede - poezije), v širšem smislu pa je pisatelj ustvarjalec na celotnem področju besedne umetnosti : torej je lahko obenem prozaistst, pesnik, dramatik, esejist ... Pri Ivanu Lahu gre nedvomno za drugo pomensko različico, saj je bil vse prej omenjeno, zraven pa še prevajalec iz češčine, plodovit publicist, urednik in ne nazadnje tudi časnikar. V našem prispevku se bomo ukvarjali predvsem z Lahovo pripovedno prozo, saj je bila le-ta prav gotovo njegovo temeljno področje. Tako pa se spet vračamo k ožjemu ~~na~~ smislu besede pisatelj.

Preden se lotimo Lahovega književnega dela, se moramo vsaj na kratko posvetiti njegovi biografiji. Šmarje je bilo našemu avtorju vedno domači kraj, ni pa bilo njegov rojstni kraj. Ivan Lah se je namreč rodil ~~na~~ 9. decembra 1881 v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Tam je bil njegov oče Ivan Lah st. trenutno v davkarski službi. ~~Te~~ leta 1882 pa je opustil to službo in se preselil v Šmarje, ^{ki je bilo!} rojstni kraj njegove žene Jere, rojene Smole. Sam Lah st. pa je izhajal iz ~~fare~~ Fare pri Blokah. V Šmarju se je Lah st. izkazal s svojo širši skupnosti koristno dejavnostjo. Leta 1885 je bil tudi pobudnik izgradnje vodovoda v vasi. Zaradi finančnih težav je odšel Lah st. pozneje v ZDA in tam preživel 17 let (1890-1907). Za njim so odšli kar trije njegovi otroci : sinova Lojze in Miha ter hči Jožefa Jera. Doma v Šmarju sta tako ostala le Ivan in njegova sestra Micka, pozneje poročena Marn. A tudi Ivan ml. je šel kmalu od doma. Šolal se je najprej na klasični gimnaziji v Ljubljani (1895-1903), študij pa je nadaljeval v Pragi (slavistika, klasična filologija, filozofija, pedagogika), Njegov profesor je bil tudi znameniti T.G. Masaryk, ~~ki je bil~~ poznejši predsednik Češkoslovaške, na prelomu stoletij pa mislec, ki je zelo vplival na slovanske študente v Pragi s svojo humanistično filozofijo (prim. skupino slovenskih masarykovcev, usmerjenih deloma narodno-radikalno, deloma socialnodemokratsko). Študij je dokončal Lah z doktoratom pri Masaryku leta 1910. V 1. desetletju 20. stoletja je že mnogo objavljaj

v uglednih revijah (Dom in svet, Slovan, Ljubljanski zvon), v tem času pa sta izšli tudi njegovi začetni knjigi (Uporniki, Vaška kronika).

Po opravljenem doktoratu je Lah obiskal več slovanskih dežel (Poljska, Rusija, Bolgarija, Srbija) in ob tem še izraziteje stopnjeval svojo (vse)slovansko in jugoslovansko usmerjenost. Zaradi svojega zavednega nacionalizma (v najboljšem smislu boja za narodne pravice) ni dobil profesorske službe. Tako je pristal v časnikarstvu. Od leta 1910 do 1914 je bil časnikar pri Jutru in pri Dnevu, pri ~~xx~~ dveh srbofilskih listih v Ljubljani. Tako ni čudno, da je bil ob začetku 1. svetovne vojne kot "politični sumljivec" najprej konfiniran ~~xxkjm~~ in zaprt v Ljubljani, zatem pa interniran v več avstrijskih taboriščih (Lipnica, Hainburg, Sitzendorf, Weyerburg, Mittergrabern). Ko je Avstro-Ogrski začelo primanjkovati "zgodnih" vojakov, je vojska mobilizirala tudi politične sumljivce. Leta 1916 je tako Lah prišel kot infanterist v dunajski domobranski polk št. 24, naslednje leto ~~xx~~ je s svojo vojaško enoto odšel na romunsko fronto, tam pa je bil kmalu težko ranjen. Okreval je v praški vinohradski bolnišnici in v njej dočakal konec svetovne vojne (1918).

Po vrnitvi v Ljubljani je bil najprej nadomestni učitelj na državni realki, a je kot rekonvalescent komaj zdržal to svoje prvo profesorsko leto. Leta 1919 se je za krajši čas preselil v Maribor, saj je bil imenovan za provizoričnega ⁿuradnika za agende humanitarnih občinskih zavodov. Sicer pa je sodeloval pri delu različnih mariborskih kulturnih ustanov. Leta 1920 se je vrnil v Ljubljano in postal suplent na mestnem ženskem liceju (poučeval je slovenščino in srbohrvaščino, neobvezno pa še ruščino in češčino). Po opravljenem profesorskem izpitu leta 1923 je profesoroval na omenjeni šoli skoraj do svoje smrti. Umrli je 18. maja 1938, pokopan pa je na ljubljanskih žalah.

Ob profesorski službi je bil tudi prizadeven kulturni delavec (sodelavec pri založbah, pri društvih, pri različnih časopisih). Idejno je vseskozi ostal jugoslovanski in slovanski zanesenjak, čeprav stvarnost takega zanesenjaštva ni več podpirala (velesrbski hegemonizem v Jugoslaviji, socialistični internacionalizem v SZ). Kot nasploh liberalci je podpiral unitaristično usmeritev v jugoslovanski politiki, a pri tem ni uvidel, da se ponavlja zgodba iz stare Avstro-Ogrske (prej nemško-madžarska vladavina, zdaj velesrbska vladavina). Novost v Jugoslaviji je bila vsiljevanje troednega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Literarno zgodovinska uvrstitev Ivana ~~Laha~~ Laha je nedvomna. ~~Spada~~ Naš avtor spada med sodobnike, sopotnike in tudi med predstavnike naše nove romantike. Vendar se pri njem prepleta izročilo poetičnega realizma (vpliv ruskih realistov) z novoromantičnimi elementi. Stilno je na Laha večkrat očitno vplival vodilni slovenski prozaist tega časa: Ivan Cankar. Nasploh se je večina pisateljev, delujočih v začetnih dveh desetletjih 20. stoletja, znašla v Cankarjevi senci. ~~Spada~~

Omenimo nekaj vidnejših avtorjev iz književniške generacije, rojene v poznih 70. letih in v 80. letih 19. stoletja: ob Cankarju (roj. 1876) in ob Župančiču (1878) so ustvarjali še: A. Kraigher in I. Šorli (oba roj. 1877), Z. Kvedrova (1878), ~~Spada~~ D. Feigel in C. Golar (oba roj. 1879), I. Zorec (1880), I. Lah (1881), A. Gradnik (1882), I. Pregelj in M. Pugelj (oba roj. 1883), V. Levstik in A. Remec (oba roj. 1886), P. Golia, I. Matičič in A. Novačan (vsi trije roj. 1887), S. Majcen in J. Pahor (oba 1888) in A. Budal (1889).

Večina avtorjev sledi bolj realizmu in naturalizmu kot pa novi romantiki, npr. Šorli, Kraigher, Kvedrova, Pugelj, V. Levstik idr. Novoromantični so predvsem pesniki: Golar, Gradnik, Golia. Nadaljnji razvoj v ekspresionizmu pa predstavljata zlasti Pregelj in Majcen. Lah je bil prijateljsko še najbolj povezan s Šorlijem, s Kvedrovo, z Zorcem, z V. Levstikom in z Matičičem.

Pregled Lahovega literarnega dela. Omenimo najprej obrobni področji Lahovega književnega delovanja : pesništvo in dramatiko. Kot izrazit pripovednik se je tuži v pesništvu bolj usmeril k epiki. Leta 1906 je v Domu in svetu objavil obširno povest v stihih in v 6 spevih Gospod Ravbar. Avtor je prevzel junaka iz znane ljudske pesmi Ravbar, ga postavil v središče bojev s Turki, pridal pa splet pustolovščin in obvezno viteško ljubezen. Odločil se je za verz španskih romanov, kar se zdi posrečeno. Vendar pa je besedilo glede nakolično dogajanja preveč razvlečeno. Očitno je avtor hotel v Aškerčevem času prispevati svoj delež k razmeroma šibki slovenski verzni epiki.

Leta 1911 je v Slovanu objavil epsko pesem v Aškerčevem duhu : Zimska balada. Pesem dovolj zgoščeno prikazuje smrt mladega popotnika v zimskem neurju.

Izjemno romantičnost, sentimentalnost in idealističnost izkazuje ciklus 12 sonetov z naslovom Emanueli, objavljen ⁱⁿ Slovanu 1913.

Pravo nasprotje omenjenih sonetov pa je satirični pesnitev Johanca ali vodiški čudeži, izšla v časniku Dan leta 1913 in istega leta ponatisnjena v brošuri (brez omembe avtorja !), leta 1995 pa je doživela ponatis. Mihael Glavan v spremni besedi k ponatisu omenja izjemni knjižotrški uspeh bršure iz leta 1913 : "V enem dopoldnevu je pošlo 4500 izvodov". V nekaj nadaljnjih dnevih je naklada dosegla kar 20.000 izvodov. Glavan ob tej številki dodaja, da je to "gotovo rekorden dosežek v zgodovini naše časnikarske publicistike". Pesnitev je seveda predvsem zabavna časnikarska verzifikacija in nima umetniških teženj, je pa posrečena ilustracija tedanjih političnih spopadov med liberalci in med klerikalci na Slovenskem. Liberalci so nemudoma izkoristili škandal z Vodiško Johanco, da bi si nabrali nekaj političnih točk. Morda so imeli pri tem trenutno celo nekaj uspeha. Obsežnejši prikaz kulturnopolitičnih okoliščin v zvezi z Vodiško Johanco nudi knjiga D. Globočnika Vodiški čudeži : Zgodba o Vodiški Johanci, Radovljica 1999.

Svojo romantično poezijo je nadaljeval Lah po 1. svetovno vojno z viteško pesnitvijo Gabrijan in Šembilija (izšla v reviji Čenski svet 1923 in 1924). Besedilo je presenetljivo, saj je avtor v njem vrača kar v staro romantiko, ki je ljubila viteške zgodbe srednjega veka. Spet gre za nekak zapozneli poskus dopolnjevanja naših manjkajočih književnih vrst za nazaj. Ilustrativni podnaslov pesnitve se glasi : Povest o močnem vitezu Gabrijanu in lepi devici Šembiliji, kakor jo je napisal otec Remigij iz reda malih bratov na svetem otoku Lakijanu, kjer se je gočila ta povest. Bistveno vsebino predstavljajo ljubezenske težave zaljubljenecv (neenak rod), temu pa se pridružujejo še : junaška udeležba Gabrijana v križarski vojni, odhod Šembilije v samostan, vrnitev Gabrijana s križarske vojne, brodolom vrte Gabrijana ravno na potok, na katerem je Šembilijin samostan; sledi njuno novo srečanje, njun odhod na potok Lakijan, bolezen in smrt Šembilije, nadaljnje življenje in smrt Gabrijana. Pesnitev zaključni pripovedovalec : To zgodbo sem napisal jaz, otec Remigij ... Tu se pojavlja očitna nedoslednost : otec Remigij nastopa kot vsevedni pripovedovalec zgodbe, a pri večini dogajanja ni bil zraven. Ostane dilema, ali si je zgodbo spletel po svoje ali pa jo je prevzel po drugih pripovedovalcih. Sicer pa je to zgodba o dvojici Eros - Tanatos, ki je blizu patetičnosti Tristana in Izolde.

Lahovo dramsko ustvarjanje je bolj priložnostno, morda kar mimogredno. Vrtni red tiskanih tovrstnih del je naslednji : Noč na Hmeljniku : Igra v treh dejanjih, Lj. 1921; Miklavž prihaja : Trije prizori, Lj. 1924; Pepeluh : ^{knj.} rodna pravljična ~~iz~~ v šestih dejanjih, Lj. 1926; Na narodni praznik : Štirje prizori za slavnostne prilike, Lj. 1928; Miklavžev pozdrav - Božič gre : Dva prizora, Lj. 1937 in še Sneguljčica : pravljična lutkovna igra v petih dejanjih, Lj. 1953. Od omenjenih naslovov so kar trije naslovi namenjeni šolski uporabi (praznične proslave). Po tematiki izstopa Noč na Hmeljniku, katere dogajanje poteka za časa Ilirskih provinc (1809). Pravljična igra Pepeluh je moška različica znane Pepelke, Sneguljčica pa je

zanimiva predvsem zaradi tega, ker je prva slovenska lutkovna igra (prvič igrana leta 1920).

Podrobneje se bomo ustavili pri Lahovi pripovedni prozi, a zgolj pri knjižno objavljenih delih, pri katerih izrazito prevladuje zgodovinska tematika. Obrnjen^{je}o pa^{se} Lahova krajša pripovedna proza, objavljena v različnih revijah od začetka 20. stoletja dalje, ukvarja s sodobnostjo.

Prva Lahova knjiga so Uporniki, uspela ljudska zgodovinska povest. Napisal jo je še v gimnaziji, izšla pa je leta 1906 pri Družbi svetega Mohorja v Celovcu kot 58. zvezek Slovenskih večernic. Od vseh Lahovih del je ta povest najbolj povezana z avtorjevimi domačim krajem. Že prvi stavek se glasi: "Na svetega Mihaela dan leta 1827 je jahal proti večeru po cesti od Šmarja do Sapa čuden jezdec." Od dolenskih krajev in gradov se pojavljajo v povesti še: Čušperk, Višnja gora, Dobropolje, Brinje, Prapreče, Turjak, Vrhovo, Pot, Metlika, Zavitje, Polica, Goričica, Vrbičje, Lipljene. Verjetno je kak kraj tudi literarni izmislek. Tako npr. v Krajevnom leksikonu Slovenije II, Lj. 1971 nisem našel vasi Pot. Krajevno je omenjan^o še Posavje, a brez krajev. Zanimivo je, da se pojavlja ime Šmarje tudi v različici Šmarija! Časovna označenost povesti je natančno razvidna: začetek je 1827, proti koncu pridemo do leta 1830, v nekakem epilogu pa je omenjeno še leto 1848. Gre torej za obdobje t.i. Metternichovega absolutizma v Avstriji in za zadnje obdobje hirajočega fevdalizma. Že naslov pove, da je v povesti poudarek na kolektivu (Uporniki) in ne na posamezniku (npr. Martin Krpan ipd.) V povesti srečamo zlasti vrsto kmečkih likov, in to od uporniško razpoloženih do pasivno vdanih gospodski oblasti. Tu so voditelji upornikov (gre za upor proti tlaki in proti desetini) Andrejko, Guza, Pisik, Reščak, pa manj simpatična trdna kmeta Gorin in Poberin (nomen est omen!), nekaj je vaških originalov (sibota Sušec, vaški berač Jurko Baja, kočar Suhoklel), mlada upornika sta Marko Pisik in Janez Poberin, za ljubezenska dogajanja poskrbe dekleta: Jeromova Marinka, Guzova Tonica, Reščakova Ivanka. Nasprotni pol predstavlja jo plemiči (Čušperčan, Bronjski, Turjačan, Boštanjski = Blagaj) in njihov

vi pomagači (npr. Čušperčanov grajski oskrbnik Berto idr.). Človek, ki niha med obema taboroma, je Čušperčanov nezakonski sin Vp'd (Vítko), a njegovamati je bila iz kmečkega rodu Reščakov. Vitka slednjič ubijejo rokojnjači. Uporniki, ki predvsem zborujejo in razpravljajo, na koncu ne uspejo, saj je obstoječi režim še trden, a številnih od njih dočakajo leto 1848, ko se zgodi večji politični preobrat. Dodajmo še to, da sta uporniška znaka polhovka in petelinje pero, uporniško geslo pa je kar nekako naprej segajoče : Smrt tlačilcem, svoboda tlačanom !

Živahno povest, ki obsega 33 poglavij in epilog (z naslovom Konec), dopolnjujejo še odlomki posameznih pesmi, ki jih popevajo posamezniki, vaška skupnost in uporniki. Slednji popevajo npr. : Če cepec je namočen, / iz drenovga lesu, / gospodi je odločen / in rodu grajskemu. Ali pa : Prej so vam delale / cele vasi, / bili gospodje ste, / zdaj smo pa mi. In še : Zori se dan, / ti, kmečki stan, / le vkup, le vkup, / ubog tlačan... Pisatelj, ki se v Upornikih ukvarja s ^{al}socialnim uporništvom, ^{se} je pozneje posvetil zlasti nacionalnemu uporništvu proti nemški ^{le}valdavini v Avstriji.

Avtorkonča povest dokaj melanholično, nekako v skladu z Jenkovo pesmijo Slovenska zgodovina : "... davno je končan boj za svobodo in lepi dnevi so zasijali. In kdo še pomni one dni ? Kmalu bo pozabljeno vse in nihče ne bo vedel, da ^{no}es bili kdaj uporniki. In če so bili, kaj za to ?.. Kakor da leži nesreča nad tem narodom. Zjasnili so se dnevi in niso jasni ... Usojeno je tako..."

Medtem ko so Uporniki še v ^eznamju tradicije in nadaljujejo Jurčičevo izročilo z idealiziranim realizmom, pa je naslednja Lahova knjiga Vaška kronika, Lj. 1907 že prešla v poudarjeno romantičnost, povezano s sentimentalizmom. Lah je napisal to knjigo v Pragi, kjer je takrat študiral. Gre za zbirko novel z zgodovinsko tematiko. Pri tem je prvo besedilo v knjigi (Vas) nekak prolog; sledi pa pet novel : Gospod Vitič, Bernardo, Gura in sinovi, Predikant, Antonijeta. "Vas" je meditacija o dolenjski vasi nasploh, o domači zgodovini, o življenju in o umetnosti.

Mimogrede sta omenjena tudi dva ^{naslovnika} naslovnika sledečih novel : Gospod Vitič in Gura. Krajevna določenost novel je zabrisan^a, razvidna pa je pokrajina : Dolenjska. V noveli Bernardo preide dogajanje tudi v Italijo. Avtor je očitno hotel na kratko prikazati nekatera pomembna dogajanja iz domače zgodovine (turške boje, kmečke upore, reformacijo...). Čas je natančneje določen le v noveli Gura in sinovi, ki obravnava kmečki upor leta 1573 (a sama letnica v noveli ni omenjena).

Gospod Vitič je junak v bojih s Turki (najbrž gre za 16. stoletje), a nima sreče v ljubezni. V zrelih letih se zaljubi v mlado Jeleno Bakić, a ta ljubi mladega Erazma. V mladih letih pa je bil Vitič neuspešno zaljubljen v Erazmovo mater. Na koncu novele Vitič v boju pade, mladi par pa se poveže v happy end.

Bernardo je romantična novela o renesančnem slikarju, ki je doma na Dolenjskem, a študira slikarstvo v Italiji. Tam se zaljubi v florentinsko meščanko Virgilio, a zapreke so premočne. Virgilio ima vsiljenega ji ženina. Faj je nenadno ubit, uboja pa je obtožen Bernardo. Dogodek prepereči Bernardovo in Virgilio zvezo. Bernardo se po daljšem času vrne v Florenco in Virgilijin bratranec mu pokaže Virgilijin grob. Na koncu novele Bernardo umre. Sicer pa zgodbo pripovedujeta dva : Bernardov učenec in sam Bernardo.

Gura in sinovi : Kmet Andrej Gura je vdovec in ima tri sinove : Andreja ml., Roka in Gervaza. Vsi skupaj se odpravijo v boj "za staro pravdo" in na koncu vsi v boju padejo (1573).

Novela Predikant se dogaja proti koncu 16. stoletja, očitno nekaj let po prejšnji noveli, saj je omenjena Dalmatinova Biblija (1584). Naslovni lik je sodeloval pri prevodnem delu za Biblijo v slovenščini. Sicer pa doživlja predikant obava številne težave zaradi svoje vere, na koncu novele pa ga v rodni vasi fanatični katoliški vaščani celo ubijejo. V noveli je na več mestih čutiti, kako je avtorja očaral Cankarjev stil.

Antonijeta : naslovnoposeba je graščakinja, ki se iz mesta preseli na deželo (dogajanje poteka po bitki pri Sisku 1593), njen oskrbnik Garhof je predstavnik fevdalnega nasilja, njen plemiški sosed Vajkard, ki je zaljubljen v Antonijeto, pa je dober do kmetov. Surovi oskrbnik Garhof odide od Antonijete in rani Vajkarda. Antonijeta obišče ranjenega Vajkarda in sledi sentimentalni konec. Zveza dveh dobrih plemičev naj bi pomenila boljšo prihodnost, saj je zadnji stavek takle : "Od takrat (= od zveze Antonijete in Vajkarda !) so prišli boljši časi v vas."

Naslov začetne zgodbe je obenem zadnja beseda v knjigi. Če se le sprijaznimo s pretirano romantičnostjo Vaške kronike, pa ostaja problematično dvoje stvari : naslov in pa vzpostavljanje fiktivnega pripovedovalca, vaškega kronikarja v uvodnem spisu Vas. Dejstvo je, da se dve noveli ne dogajata na vasi (Bernardo, Antonijeta) in da bi vaški kronikar komajda lahko poročal o grajskem življenju (Antonijeta), še manj pa o življenju umetnika v Italiji (Bernardo).

Najobsežnejše Lahovo pripovedno delo je zgodovinski roman Brambovci, Lj. 1910, 1911. Izšel je v dveh zvezkih pri Matiči Slovenski v Knežovi knjižnici (17. in 18. zvezek).

Naslov spodbuja k primerjavi z Uporniki. Spet gre za bojovniško skupnost moč in spet ni v ospredju pozornosti posameznik. Roman obravnava začetna leta 19. stoletja na Slovenskem, prdvsem pa avstrijske boje s Francozi in kratkotrajno francosko zasedbo naših krajev v času Ilirskih provinc (1809-1812). Brambovci so bili pomožna vojska ob redni avstrijski armadi, torej nekaki rezervisti. Vsaka knjiga Brambovcev je razdeljena še v dva dela (1. knjiga : Mladost in Vojna, 2. knjiga : Boj in Domovina). Naslovi nas vodijo od daljnega bližnjemu. Junakova (Aristjanova) mladost preide v zrelost, ko junak začne ti pripadnost domovini v nacionalnem smislu in ne več državi (Avstriji)

Vojan^{na} (nasploh ali oddaljena) pa preide v bližnji (s slovenskega ali celo z ljubljanskega stališča) Boj.

Ker je roman izšel ravno ob 100-letnici Ilirskih provinc, je hotel avtor to obletnico skoraj gotovo počastiti in jo morda vsaj delno uporabiti v liberalno-nacionalnem smislu (razlaga francoske zasedbe kot začasne osvoboditve od nemškega jarma in kot možnosti za izboljšanje položaja slovenskega jezika in slovenskeⁿ kulture). Vsakršno pozitivno ocekjevanje francoske zasedbe pa je ~~ima~~^{takrat} vsebovalo tudi protiaustrijsko (ali protinemško) ost.

V množici oseb romana izstopata predvsem dva lika: mladi Kristjan Salmič in njegov stric Miko Muhič (oba sta tudi brambovca). Kristjan je sin meščana in plemkinje, Muhič pa je podeželski plemič in star vojak pa še zgo^vodorni veseljak in nekak nečakov mentor. Na gradu Mušičje pa živijo še štirje Muhičevi bratje. Kristjan je sprva navdušen za Napoleona kot dediča francoske revolucije (kar je Napoleon res še bil npr. leta 1798!), pozneje se unese, pristopi k brambovcem in brani Avstrijo kot svojo državo. Na ljubljanskem Gradu je v boju proti Francozom te^pko ranjen. Nato se preobrazi v domovinskega navdušenca. Domovino vidi v Iliriji, ki avtorju očitno pomeni predstopnjo jugoslovanske skupnosti. Skozi ves roman se vleče ljubezenska zgodba med Kristjanom in med Heleno Kudričevo, muhasto meščansko lepotico. Šele ko je Kristjan v boju ranjen, se Helena čustveno odtaja. Prepletajo se srečanja številnih oseb, predvsem podeželskih plemičev, meščanov in vojakov. V 3. poglavju 1. knjige se iz leta 1808 preselimo retrospektivno 10 let nazaj, ko so bili Francozi prvič v naših krajih in ko je Napoleon prespal v ljubljanski škofiji. Takrat (1798) se je tudi začela mladostna simpatija med Kristjanom in med Heleno, nato pa ju ~~skupno~~ v njunih nadaljnjih odnosih stalno spremljata plima in oseka. Kristjan je razpet med razsvetljenstvo in med romantiko. Bere npr. Montesquieuja, Voltaria^{it}, Rousseauja in Goethejevega Fausta, sicer pa deluje bolj romantično. Njegov

stric Muhič pa ima v literaturi starejšega vzornika : Lesgeovega Gila Blasa. Dvojica Kristjan - Muhič rahlo spominja na dvojico iz Rostandovega Cyranoja de Bergeraca : na Kristjana (!) in na Cyranoja. Krajevni se osebe romana gibljejo predvsem na Dolenjskem, od Ljubljane do Novega mesta. Roman se zaključi s francosko zmago in z avstrijskim porazom (in obenem s porazom brambovcev, ki niso nadaljevali z odporom, ampak so se vrnili spet med civiliste). Avtor v epilogu z naslovom Konec nakaže širše politične dogodke in pospremi usode nekaterih svojih oseb do leta 1812. Eden od naših vojakov (Jurij Simič) pade v Rusiji 1812. Avtor gotovo namenoma konča v letu, ko je francoska Ilirija še obstajala. V obstoju Ilirije vidi zametek ugodnjega jugoslovanstva (sobivanje Slovencev in Hrvatov v Napoleonovi politični tvorbi). Na koncu romanja je krajša, a zanosna domovinska meditacija. Zadnji stavek romana : "Odkar te (op. : namreč domovino) ljubimo, te branimo in živimo na tvoji stari grudi, ljubeč te z ljubeznijo hrepenečih, in hočemo, da stojiš in rasteš z nami na veke."

Leta 1912 je v Zabavni knjižnici Matice slovenske (24. zvezek) izšla Lahova novela Umetniku : Mojster Roba. Umetnik slikar se je pojavil že v Vaški kroniki (Bernardo), a v zgodovinski zgodbi. Tokrat je Roba sodobni umetnik z novoromantičnim čutenjem in z močnim miselnim pridihom Nietzschejevega Zaratustre. Osebe so razporejene tridelno : Roba kot izjemni poseznik, skupina njegovih moških znancev in skupina lepih žensk. Gospa Sabina povabi svojega znanca Robo na svoj grad, da bi jo portretiral. Pred odhodom tja izpove Roba v razgovoru hvalnico antiki in zasnuje sliko Rados bogov, a je ne dokonča. Na gradu se Roba zaljubi najpej v svojo portretiranko Sabino, nato ljubimka z njeno gostjo markizo, na koncu pa mu izpove svojo ljubezen še mladoletna (16 let) Sabinina hči Juta. Ko se Roba vrne v mesto, spet filozofira in poziva svojemalje poslušalce k delu in k življenju. "Eseni ima Roba razstavo, nekateri so slike, ki prikazujejo njegova srečanja z grajskimi damami. Sledi nenadna Robova svatba z (neverjetneje) Juto (omenjeno je le to, da se je njegovo lice "pomladilo ob strani mlade žene"). Na koncu pove svojim vdanim poslušalcem nekaj verzov iz Goe-

theja ter jih pozitivno spodbudi. Zadnji stavek novele : "Odhajali smo z njegovega doma v svet in smo iskali potov do sreče in radosti".

Torje izrazita ^oivoromantična, a kar preveč sentimentalna novela.

Med 1. svetovno vojno (leta 1917) je izšla v Ljubljani ganljiva mladinska povest Dore, spet s poudarjeno sentimentalnostjo. Dore je vaški deček, ki mu umre mati, oče pa mora v vojsko. Dogajanje poteka ~~med~~ v času 1. svetovne vojne. Dore živi najprej na vasi in dela pri sosedih, ko pa nastopi zima, se odpravi iskat očeta ("Pojdem v mesto in poizvem o njem.") Nekaj časa pomaga v vojaški bolnišnici, nato se zaradi osamljenosti vrne v vas. A tudi doma nima ^lobstanka (tudi tam je ^losamljen), vrne se ^lmesto, tam pa ga smrtno rani letalska bomba. Dore umre v bolnišnici. V epilogu izvemo z nekaj različij v zvezi z Doretovim očetom : a/ da je prišel ranjen v isto bolnišnico kot Dore in ^ljetam umrl; b/ da je padel ~~XXXXXXXXXX~~ ~~XXX~~ na bojišču, še preden je Dore odšel ^lnapot; c/ morda pa je Doretov oče med tistimi, ki se pozneje vrnejo domov ...

Svojo romantično st je Lah stopnjeval v starokorotanskem romanu Angelin Hidar, Lj. 1923. Pravzaprav gre za mladinsko povest iz viteških časov, ki pa je najbrž eno najbolj romantičnih slovenskih literarnih del nasploh (viteški srednji vek, sentimentalna ljubezen, patos, pretiravanja, idealizacije ...). Zgodba je vezana na angleškega kralja Riharda I. Levjesrčnega, ki nastopa tudi v znanem Scottovem romanu Ivanhoe.

Zgodovina ^{ns} osnova za Angelina Hidarja je naslednja : Rihard I. se je ob koncu 12. stoletja vračal s 3. križarske vojne domov, a po čudni poti po kopnem preko avstrijskih ^ldel. Koroški (in štajerski) vojvoda Leopold ga je zajel in predal nemškemu cesarju Henriku VI. Slednji je Riharda zaprl in zahteval od Anglije veliko odkupnino za izpust kralja (100.000 liber). Cesar je čez nekaj časa vendarle izpustil Riharda, čeprav ni dobil vsega zahtevanega denarja (prim. A. Maurois : Zgodovina Anglije, Lj. 1939, str. 97). Rihard pa je bil kmalu nato ubit pri obleganju nekega gradu v Normandiji (1199).

Pri [ahu nastopa Rihard kot kralj Rišar.] Angelin Hidar (= Vodni, ker je prišel po vodi; prim. nadaljnjo vsebino; grš. hidor = voda) pa je njegov nezakonski sin iz kraljeve zveze s koroško ^{lema} p[re]kinjo Juto. Kralj Rišar potuje inkognito pod imenom vitez Angelar (zveza z Angelinom!) Na gradu Crngradu gospoduje grof Gorat, ki ima dva sina in hčer Juto. Rišar se na gradu predstavi kot pr[ov]anslaki plemič - križar, a ga razkrijejo, ko se pokaže na njegovih prsih medaljon (zanesen je Riharda levjesrčnega). Kot cesarjevega nasprotnika ga zapro. Juta reši Rišarja iz ječe in skupaj zbežita. Nekaj časa živita skrita v divjini, nato pa Rišarja ujame grof Brežiški, Juta pa ostane sama v divjini. Rodi dečka, v stiški ga položi v košek (prim. Mojzes!) in kmalu umre. Košek pripelje do mlinarja in ta otroka posvoji. V tem času cesar izpusti Rišarja in Rišar se vrne v Anglijo, tam pa se romantično spominja Jute (a nič ne naredi zanjo, saj ne pošlje niti kekega glasnika na Koroško!). Angelin odrašča in se šola v samostanu. Edini, ki ve za njegovo (in za Jutino) skrivnost, je stari menih Evstahij. Ko Angelin odraste, mu Evstahij pove skrivnost o njegovem poreklu. Angelin postane grafiški pevec na dvoru koroškega vojvode Bernarda, tam pa se zaljubi v njegovo hčer Hemo. Nato gre Angelin poiskat svojega očeta v Anglijo. Res se tam oče in sin spoznata in Rišar izve za Jutino smrt. (op.: to srečanje je zgodovinsko nevedno, saj bi imel možni Angelin ob Rihardovi smrti le kakih šest let!) . Angelin se vrne na Koroško, tja pride tudi slavni viteški pevec Ulrik Lichtenstein (1227 - ta letnica se spet ne ujema z možnim zgodovinskim časom povesti!). Sledi še viteški turnir. Črni vitez se spopade z belim vitezom Angelinom in Angelin je v spopadu ubit. Pokopljejo ga na brežiškem gradu. Hema žaluje. V epilogu avtor zatrjuje, da je odkril Angelinovo zgodbo v starih samostanskih knjigah. Ta ota zna koroška srednjeveška zgodba je morda nastala tudi ob nedvomni avtorjevi žalosti za v plebiscitu 1920 izgubljeno Koroško.

Svpjo romantičnost je Lah nekoliko zmanjšal v zgodovinski povesti Sigmovo maščevanje, Lj. 1931. V delu je razvidno poudarjena ideologija jugoslovanstva. Glavna oseba povesti je Sigma Virski, slovenski plemič v času zrinjsko-frankopanske zarote (okoli 1670). Dogajanje poteka v Sloveniji in na Hrvaškem. Začetno poglavje je glede na realni čas pravzaprav zadnje. Dogaja se leta 1672 in prikazuje Sigmovo maščevanje nad domačim Dupnikom (Virske je izdajal cesarju) : Sigmova uskoška četa mu zaige Dupnišče, obenem pa zaige še grad Virskih, saj gaje družina Virskih izgubila zaradi zarotništva z Zrinjskimi. Sledi retrospektiva, ki ~~seže~~ ^{seže} v leto 1665, ko se Sigma vrne iz Ljubljanskega jezuitskega kolegija na svoj dom. Stari Virski je povezan z Zrinjskimi in zato pošlje svojega sina v službo Zrinjskih na grad Ozalj. (Petar Zrinjski je bil takrat hrvaški ban.). Avtor vmes obširno prikaže politične razmere v Avstriji in še posebej na turški meji. Na Ozlju se Sigma sreča najprej z banico Katarino Zrinjsko, z njeno hčerjo Jeleno, z baničino sorodnico Katico in s Srbkinjo Maro Baljšićevo, ki je tam na obisku. (Tako je torej narodno predstavništvo SHS!) Sigma se najprej zagleda v Jeleno (Hrvatice), nato pa v Maro (Srbkinje). Po naročilu banice odnese Sigma sporočilo banu. Tatem se seznanijo s Srbom Džurom Vojnićem (!), z ljubčkom Katice z Ozlja. Sigma izve, da je Mara Baljšićeva knežica. Jelena Zrinjska se poroči z madžarskim plemičem Franom (najbrž : s Ferencem) Rakoczyjem. Gre seveda za povezovanje pokrajinskih avtonomizmov proti dunajskemu centralizmu. Zrinjski vzame Sigo za svojega pobočnika. Cesarski vojaki ugrabijo kneza Baljšića in Maro in ju odpeljejo na Gradac. Takrep izzove jezo pri Srbih (pri Vlahih). Džuro in Sigma se odpravita rešiti oba Baljšićeva in ju s svojo četo res rešita. Zrinjski se poveže še s štajerskim plemičem Tattenbachom (prim. Jurčičev roman Ivan Erazem Tattenbach !), a zarota proti cesarju propade. Vsi glavni zarotniki so usmrčeni.

O Sigmii izvemo na koncu tole : " Četoval je s svojo zvesto četo po krajini in čuval narod pred nasilniki." Izpeljal je še maščevanje (prim. 1. poglavje). Zadnji stavek povesti pa nam naznani takle happy end :

"Dvoje jezdecev (op.: Sigma in Džuro) je hitelo čez mejo, kjer je vladika Mijskić zvezal po dvoje zvestih src (op.: Sigma in Maro = Slovenca in Srbkinjo ter Džura in Katico = Srba in Hrvatice), ki so v sušnih dneh čakala nove svobode."

Glede na naš omejeni prostor se ne moremo posvetiti Lahovi kratki pripovedni prozi, ki je je veliko izhajalo v različnih revijah. Navesti pa kaže vsaj še Lahove spomine, ki so izšli v dveh knjigah : Knjiga spominov : Ječe - Moja pot - Dan 1914, Lj. 1925 in Druga knjiga spominov, Lj. 1940 (knjigo je iz avtorjeve zapuščine uredil in izdal Pavel Karlin). Obe knjigi se ukvarjata predvsem s 1. svetovno vojno.

Omembo zaslužijo tudi Lahove publicistične knjige : Primož Trubar in naša reformacija : Kulturnohistorična študija, Lj. 1908; Začetki Slovenske matice : spominski spis k 50-letnici, Lj. 1921; Josipina Turnograjska : njeno življenje in delo, Mb. 1921; Vodniki in preroki (prikazi pomembnih slovenskih kulturnikov), Lj. 1927; V borbi za Jugoslavijo I, Lj. 1928 in V borbi za Jugoslavijo II : Svetovna vojna, Lj. 1929. Mnogo Lahove publicistike pa je raztresene še po številnih revijah in časnikih.

Naj zaključimo z Lahovimi prevodi iz češčine : Karel Havliček Borovský : Krst sv. Vladimira, Lj. 1907; Češka antologija I (izbor starejšega češkega pesništva), Lj. 1922 in Češke pravljice, Lj. 1922. Glavni Lahov prevod je nedvomno Machov Maj (prvič je izšel v zborniku Slovanski spomini in jubileji I, Lj. 1911, drugič pa v Češki antologiji I, Lj. 1922). Še danes zveni ta prvi prevod Machovega Maja v slovenščino prav imenitno. Naj ta prevod in Lahovo romantičnost naš ploh ilustrirata ~~prva~~ ^{začetna} verza Maja : Bil pozen mrak je - prvi maj, / večerni maj - ljubezni čas.

Andrijan Lah

27 2006

Spremna beseda

(k knjigi A. Ličana: Spomini iz Sibirije)

Moj stari stric Aleksander Ličan je bil zelo nadarjen zgodbar. Ko s mo ~~ga~~ otroci (bratranec, sestrična in jaz, rojeni istega leta) opazili, da je od nekod prišel domov, smo ga nemudoma nagovorili : "Stric (oziroma ded), povej káko zgodbo (npr. o Pavlihi)". Stric (ded) se ni pustil dolgo prositi. Dal si je ~~najprej~~ najprej opravka s pipo, potem pa je kar mimogrede napletel zgodbo (ali zgodbe) .

Ko sem zdaj po dolgih letih ponovno prebral s tričevo avtobiografsko (in potopisno) knjižico Spomini iz Sibirije : Dogodki slovenskega vojaka-ujetnika v svetovni vojni, sem se spomnil tudi na njegovo govorno-pripovedno spretnost. Knjižica je polna iskrih, zabavnih in napetih zgodbic, ki bi lahkož^e raširitvijo prerasle v pravcate pustolovske povesti.

Dogajanje prične avtor z avgustom 1914, ko ga je z drugimi avstrijskimi vojaki odpeljal vlak iz Trsta v Przemysl v Galiciji." Bolj nejasno je nadaljnje časovno dogajanje, ki ga spremljamo v spominih. Avtor hitro niza dogajanja, a jih časovno ne določa. Nekako se znajdemo do konca 1. svetovne vojne (1918), nato pa manj. Proti koncu knjige se vendarle pojavi letnica 1920 (ko "je češki general Gajda začel zbirati vojaštvo ..."). Tako lahko sklepamo, da se je avtor verjetno napotil proti domu okoli leta 1921 (v skladu z verzom : čez dolgih sedem let).

V času med svetovnima vojnama je izšlo pri nas kar nekaj "odisejad" o vračanju Slovencev, avstrijskih vojakov, iz ruskega ujetništva domov. Najprej velja omeniti pripoved Martina Muca Skozi Sibirijo : zgone in nezgone slovenskega vojaka v svetovni vojni (izšla je v dveh delih 1933 in 1934). Krajevno dogajanje je pri Mucu in pri Ličanu zelo podobno, le da Muc popisuje dogajanje obširneje in časovno močno dokumentirano. Vrnil pa se je

Muc v domovino šele leta 1927 !

Že leta 1925 je izdal Josip Grdina obsežne vojne spomine z naslovom Štiri leta v ruskem ujetništvu, vendar se za razliko od Muca (in od drugih) ni vrnil domov preko Sibirije, ampak preko evropske Rusije.

Istega leta kot Ličanovaknjižica (1936) pa so izšli tudi vojni spomini Jakoba Grčarja Deviškanzemlja v krvi : Zapiski iz Sibirije. Dogajalni prostor teh spominov je zelo podoben kot pri Mucu in pri Ličanu, Grčar pa se je vrnil v domovino že leta 1920. Nekako nadaljevanje ali po dopolnitev Grčarjeve odisejade je knjižica Preko morij v domovino (1937). V njej pisec podrobneje prikaže svoje vračanje domov, saj je v svoji prvi knjigi ^{et} posvetil vračanju en sam stavek.

Seveda so Sibirijo v letih 1. svetovne vojne in po njej doživljali tudi pripadniki mnogih drugih narodov. Naj spomnim le na številne Čehe, ki so se kot organizirana vojska premikali po Sibiriji. Ne bo odveč, če se osredotočim kar na Jaroslava Haška, ki je bil nekaj časa celo boljševiski komisar v Sibiriji (prim. njegove humoreske Poveljnik Bugulme). Intu je še Haškov Dobri vojak Švejk. Številne Švejkove prigode so večkrat podobne Ličanovim prigodam. Kot značilne primer vzemimo menjavanje ene uniforme z drugo uniformo. Ena plast Ličanovega pripovedovanja je torej blizu humorja, druga plast pa je ^{er} poudarjeno pustolovska.

Avtor se znajde znova in znova v skrajno napetih in v življenjsko nevarnih položajih, ko se zdi, da ga lahko reši le čudež. In ta čudež se stalno dogaja, kot npr. v klasičnih pustolovskih knjigah Karla Maya in drugih podobnih piscev.

Tretja raven Ličanoveknjižice je dokumentarna. Iz

številnih osebnih pogledov na časovno doajanje raste navsezadnje tudi mozaično širša podoba družbe. Preprosto bi lahko rekli, da so avtobiografske, pričevanjske knjige tudi poučne, saj odslikavajo določeno zgodovinsko dogajanje in nas ~~XXXXXX~~ nekatere ^{zav} še popeljejo v daljne dežele.

No, ravno v zvezi z dokumentarnostjo pa je zadel Ličanove Spomine iz Sibirije nepričakovan (alji pa tudi ne) udarec. Avtor je v svojem delu povedal marsikatero pikro o boljševiskih, saj je bil priča njihovega terorjapo oktobrski revoluciji. Na kratko je opisal tudi umore carja Nikolaja II. in njegove družine, ki so jih brutalno izvedli boljševiski.

Ko pa so komunisti leta 1945 prevzeli oblast v Sloveniji in propagandno govorili o osvoboditvi in o svobodi, pa se je zgodilo ravno nasprotno : ukinje ^{ena} je bila vsakršna svoboda in ob tem tudi svoboda prebiranja različnih knjig.

Že 27. julija 1945 je ministrstvo za prosveto ^{n ljubljani} izdalo odlok s seznamom knjig, ki jih je treba izločiti iz knjigarn in iz knjižnic. (Zatem je sleila ^{ed} še cela vrsta seznamov s prepovedanimi knjigami !) V tem seznamu (ponatisnjen je bil leta 1998 v knjigi Temna stran meseca : kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990, str. 768-805) najdemo tudi Ličano (vo knjigo, a z napakama tako pti imenu kot pri naslovu ! Takole piše : ~~Aleks~~ Ličan Aleks : Spomini iz Sibirije ! Zanimivo pa je, da so drugi (številni) naslovi zapisani domala brez napak. (ali, kdo je povzročil,)

Kaj je povzročilo, da je bila v seznam uvrščena ravno Ličanova knjiga, ostaja nerešeno vprašanje. Saj tudi drugi slovenski spominepisci o revolucijski in o porevolucijski Rusiji niso prijazno pisali o boljševiskih, pa njihovih knjig ne najdemo na seznamu. Sicer v revolucionarnih razmerah res ne moremo najti

posebne logike. Izstopa npr. dejstvo, da^{velu} seznamu ni znane protikomunistične knjige Črne bukve (iz leta 1944). Morda je botrovalo uvrstitvi Ličanove knjige na seznam kar dejstvo, da je bil avtor "razredni sovražnik", "buržuj", "kapitalist", s takimi pa so takrat na Mitro obračunavali počez in povprek.

Kakorkoli že, danes se zdi stvar predvsem anekdotična, leta 1945 pa so bile razmere usodno nevarne.

Za zaključek si oglejmo še nekaj utrinkov iz Ličanovega besedila. Stran 6 : Kako se je prikupil prednici samostana v Przeslu : "Ko sem ji povedal, da je moja sestra nuna in moj brat m^lons^ggnor, je bilo prijateljstvo takoj sklenjeno".

Stran 11 : Komaj je prišel v rusko ujetništvo, že je bilo tu presenetljivo naključje. Ru^ski učitelj - čebelar v Trockem selu mu je povedal : "Matic^e sem dobil od Antona Žnideršiča iz..." Bila je to seveda Ilirska Bistrica, Ličanov rodni kraj. In ne le to. Ruski ~~učitelj~~ čebelar je bil nad Ličanom^e posebej navdušen, potem ko mu je le-ta povedal, da je Žnideršič n^jegov svak !

Med ponavljajoče se značilnosti spada tudi podatek, da je avtor v azijskih prostranstvih večkrat srečeval svoje bližnje in bolj oddaljene rojake, npr, v Perziji Žužiča iz Trbovelj in Zemljiča iz Slovenskih goric, (str. 24).

Ličan je menjal zaposlitve kar po tekočem traku : v Bakuju in v Batumu je odpremljal nafto (str. 27), v Odesi je bil kemični strokovnjak, čepr^a o kemiji ni "ničesar raz^umel", vendar pa je doma^l izdeloval - kremo za čevlje". (str. 28)

V Kijevu je začel izdelovati mast za čiščenje samovarov (str. 30). Iz Saratova, kjer se je podjetniško uveljavil, je moral pobegniti zaradi požljive in po noči poroki hrepeneče vdove. (str. 35). V Astrahanu je uspešno napovedoval prihodnost in (str. 40) in neuspešno zidarⁱl (str. 41).

V Samari, kjer je ~~nik~~ služboval pri železnici in bil vodja delovne skupine, ~~nik~~ koristno zaposlil dva rojaka : "... imenoval sem za kuharja Lovka iz Begunj nad Cerknico, za snago in red v baraki pa sem poslatil Primca iz Kosez pri Ilirski Bistrici". (str. 44)

V Vladivostoku je sprva čistil čevlje, nato bil v službi pri izvoščku, pri kitajskem peku, pri židovskem trgovcu, skratka, pisana paleta poslov. (str. 56-57) Dobro je služil kot trgovec s kožami (str. 60), kot češkega vohuna pa bi ga skoraj ustrelili boljševiki, a ga je rešil znanec, ruski stotnik (str. 62). V Mongoliji je postal vojak kitajskega guvernerja (str. 72). Iz Mongolije je odšel z Rusom Tifonovom v Tibet, nameravala pa sta potiti še v Indijo (str. 74), a se nazadnje preusmerila na Kitajsko in prišla v Peking. (str. 89) Potovalna mrzlica se je burno nadaljevala. & Po Kitajski je prišla na vrsto Indija s Kalkuto (str. 96), pa še skok na Ceylon (sedanjo Šri Lanko). (str. 99). Po kakem letu dni se je spet vrnil v Vladivostok, kjer ga je imel kolega Simonetti že za mrtvega. (str. 100) Avtor je imel denarja dovolj, pa ~~is~~ je privoščil še izlet na Japonsko (str. 113) Obljubi nam : " A o tem mojem potovanju kaj več v drugi knjigi." (žal je ni bilo.) V Vladivostoku je postal povrh še sanitetni in higienski strokovnjak (str. 121-127). Zaneslo ga je še na Kamčatko in na Aljasko (str. 135-141) . Izvedel je, da na Aljaksi ^{ob} živi naš rojak Josip Božič, ki je doma iz Ilirske Bistrice." (str. 139)

Končno se je avtor le odpravil proti domu. In spet koristna zaposlitev : " Na parniku sem opravljal službo lekarnarja in bil nekak pregledovalec bolnišnice." (str. 146) V Singapurju bi skoraj postal žrtev mednarodnega pustolovca, ki ga je nameraval

ubiti in oropati (str. 154).

Ličanove dogodivščine in pustolovščine so nanizane kratko, kar telegrafsko in večkrat si želimo, da bi avtor o čem povedal kaj več. Seveda lahko skeptično pomislimo, da je avtor kake svoje dogodivščine pisateljsko dopolnil, prikrojil ali kar dodal. A navsezadnje : življenje je čudno, preživeti kaotične razmere v vojni in v povojni Aziji pa je bilo domala čudo.

Na koncu naj izrazim svoje zadovoljstvo, da bo stričeva knjiga po 70 letih spet izšla. Goto bo postala prijetno branje širokemu krogu bralcev.

Andrijan Lah

P.S. Ob naslovu Ličanove knjige preberemo, da je bilo besedilo ponatisnjeno iz Domovine. Pri ogledu tednika Domovina iz leta 1936 sem ugotovil, da se ~~tam~~ Ličanova pripoved tam konča z avtorjevim prihodom v Indijo. V knjižni izdaji je ~~to~~na strani 96, knjiga pa obsega 158 ~~stran~~ strani. Iz tega izhaja, da je bila približno tretjina besedila prvič objavljena šele v knjigi !

O Ivanu Robu na književnem robu in o njegovem premiku
k upoštevanemu središču

Zato na našem bom Parnasu
slovel v prihodnjem, daljnem času.

I. Rob : Deseti brat
5. pogl. ; 1. kit.

Zastavlja se temeljno vprašanje : ali je "prihodnji, daljni čas" Robove slave že tu ali šele prihaja. Saj delni odgovor na to vprašanje bo prinesel že sprejem nove izdaje Robovega Desetega brata pri radoživem sodobnem bralstvu. Morda sam Rob ni povsem resno mislil svojim horacijevsko-puškinnovskim (ipd.) samozavestnim nastopom oziroma prerokovanjem, povsem resno pa se bo z navedenima Robovima verzoma ukvarjala naša spremna beseda.

Potem ko je Robov Deseti brat izhajal najprej v nadakjevanjih v Družinskem tedniku (1937-1938), je izšla leta 1938 (takrat tudi 1. izdaja Bartolovega romana Alamut !) še 1. knjižna izdaja Desetega brata (z nekaj dodanimi humoristično-satiričnimi pesmimi). Nekateri ocenjevalci so sprejeli Robovo delo dokaj naklonjeno, vendar pa so bližnja vojna dogajanja v Evropi gobovo zavrla normalnejšo recepcijo Desetega brata med bralci. Do naslednje izdaja Desetega brata je prišlo šele leta 1965, ko je V. Smolej pripravil Robovo Izbrano delo (pesmi, proza, Deseti brat). Vse kaže, da tudi ta knjiga ni bistveno popravila Robovega položaja na robu. Večinska književna kritika in literarna znanost pri nas sta ~~nik~~ do humorja milo rečeno rezervirani ali zadržani.

Res je, da izvira polarizacija med visokim (tragičnim) in nizkim (komičnim) stilom že iz grško-rimske antike, res pa je tudi, da sp^o pomembni komediografi kljub manjši k stilni vzvišenosti (x kar pa ne pomeni manjše književne vrednosti!) postali vrhunski klasiki v več evropskih književnostih (Aristofan, Plavt, Molière, Goldoni itd.). Isto velja tudi za k humoristična del^e, v verzih ali v prozi. Takaj naj bi bil ~~npr~~ npr. sam po sebi vrednejši "težki" Kafka kot pa "lahki" "ašek"? Ali ne gre zgolj za dva različna pogleda na isto stvarnost, ki pa dajeta svetu vđaj zasilno ravnotežje? Glede na prevladujočo tragično pojavnost v človeškem življenju (nesreče, trpljenje, bolečine, bolezni, smrt) se kažeta humoristični pogled na svet in humoristična književnost po^o debej še dodatno dragocena.

Humoristovo življenjsko držo bi mogli primerjati s Camusovim Sizifom (ki srečen vali svojo skalo kvišku) ali pa upornim človekom. Kakor pa se že humorist upira večnemu "solznodolinstvu", pa se mu v svojem zasebnem življenju ne more izmakniti. Spomnimo se zgolj na starejša slovenska humorista: Alešovca in Murnika, ki sta končala svojo življenjsko pot v ljubljanski ubožnici. In kako se je usoda poigrala z Ivanom Rohom?

Življenje pa nas vse privija,
po svoje vsakdo v njem se zvija.

I. Rob : Deseti brat

zadnja verza romana

Ivan Rob se je rodil 17. avgusta 1908 v Trstu (spet primerjava z V. Bartolom, ki se je rodil prav tam 1903!), njegova starša pa sta bila doma iz Kreda na Kobariškem. Družina se je 1909 preselila v Gorico in tam je dočakal mali Ivan svoj vstop

v osnovno šolo in obenem tudi začetek 1. svetovne vojne. Zaradi bojev na soški fronti so tudi Robovi zapustili Gorico in se zatekli na Gorenjsko (Rupa pri Kranju, Primskovo). Med vojno je Ivan ~~XXXXXX~~ ~~XXXXXX~~ obiskoval osnovno šolo, ~~za~~ po njej pa ~~XXXXXX~~ še 1. razred gimnazije v Kranju. Leta 1920 so se Robovi vrnili v domači Kred (tedaj že pod italijansko okupacijo!). Ivan pa je nadaljeval s šolanjem na klasični gimnaziji v Ljubljani in ves čas gimnazijskega šolanja prebival v dijaškem domu - internatu duhovnikov lazaristov. Tako je bilo Ivanu omogočeno dokaj normalno šolanje, saj bi mu starši zaradi revščine le stežka plačevali šolanje. Po končani gimnaziji je Ivan nadaljeval ~~sk~~ svoje šolanje na ~~si~~ ljubljanski slavistiki (1929 - prvo leto t.i. kraljeve šestojanuarske diktature!). Študentska leta je preživel Rob dokaj bohemsko, zaključek študija pa se mu je nenehno izmikal in navsezadnje tudi dokončno izmaknil. Res pa je, da je med študijem Rob že živahno začel svojo književniško pot, obenem pa ~~knji~~ ga je tolkla tudi revščina. Samo prvo študentsko leto je preživel v katoliškem Akademskem domu, nato pa živel kot najemnik v zasebnih stanovanjih. Najugodnejše razmere je ~~in urednika pri Slovenceu~~ imel, ko je prebival pri družini časnikarja Franceta Terseglava (1933-1937). V tem času se mu je porodila med drugim tudi zamisel za Desetega brata (začetek izhajanja Desetega brata: 1937 v Družinskem tedniku). Ko se je odselil od Terseglavovih (bohemski Rob se je težko prilagajal urejenim družinskim razmeram), ~~ja Rob~~ se je predal tveganemu poklicu svobodnega književnika (prim. ponovno podobnost z V. Bartolom!). Sodeloval je v več časnikih in revijah. Leta 1938 je izdal svojo edino knjigo: Desetega brata, in to z uspehom, saj je bila knjiga kmalu razprodana (prim. ~~pa~~ ^{se} tedanje politične dogodke: priključitev Avstrije Hitlerjevi nemčiji, sudetska kriza, med nemčijo in češkoslovaško,

vrh španske državljanske vojne ...). Konec leta 1940 je odšel Rob za sourednika k Totemu listu v Maribor in tam dočakal začetek 2. svetovne vojne v Jugoslaviji. Nemcem se je izmaknil z odhodom v Ljubljano in tu preživel prvo vojno leto, v sredini leta 1942 pa odšel v partizane. Tam so ga uporabili ~~xxkxkxkx~~ tudi kot kulturniškega organizatorja in pisca. Januarja 1943 pa so ga s skupino partizanov zajeli Italijani in 12. februarja v Ligojni pri Vrhniki ustrelili. Rob je ~~xxxx~~ svojo smrt ~~xx~~ predstavnikom italijanskega imperialističnega nacionalizma povedal znano geslo iz italijanskega ~~xxxxxx~~ narodnoosvobodilnega gibanja 19. stoletja: "dor umre za domovino, je živel dovolj."

Zivljenje Ivana Roba kaže, da je najj ~~x~~ odločilno vplivala politikax~~xxxxxx~~; le-to pa lahko označimo kot pomembno obliko ~~xxxxxx~~ usode v 20. stoletju. Število književnikov~~xxxxxx~~ ~~xxxxxx~~, ki jih je politika (in vojna kot njen splošnuničevani podaljšek) potegnila v svoj poguni ris, je tako v Evropi kot posebej v Sloveniji izredno veliko. generacijo Ivana Roba je v otroštvu prizadela 1. svetovna vojna, v študentskih letih jo je zgrabila kraljevska ~~xx~~ diktatura, na začetku srednjih let pa jo je potegnila v svoje kolesje 2. svetovna vojna.

Morda nebo odveč, če si ogledamo Ivana Roba še v njegovi generacijski književniški skupini. Čeprav Roba sicer ne moremo umestiti v določeno ~~skupino~~ avtorjev, pa ga vendar v ~~skupnem~~ *širšem smislu* brez težav lahko uvrstimo v t.i. novo stvarnost in socialni realizem 30. let

(~~xx~~Rob novo stvarnost omenja v 17. poglavju Desetega brata takole: "... zdaj nova stvarnost vlada nam / in nas ničesar več ni sram. -)."

Med pesniki, Robovimi sodobniki, velja omeniti socialnorealističnega pesnika M. Klöpčiča (roj. 1905) in eksistencialnorealističnega pesnika B. Voduška (roj. 1905). Najpomembnejša pesniška zbirka

30. let pa je skoraj nedvomno Vuduškov Odčarani svet (1939).

Med tedanjimi pisatelji je bil v zvezi z Robom že nekajkrat omenjen V. Bartol (roj. 1903). Generacijsko najbližji pa so Robu t. i. ~~sk~~ socialni realisti : A. Ingolič (roj. 1907), M. Kranjec (roj. 1908) in C. Kosmač (roj. 1910). Vredno je omeniti še M. Javornika (roj. 1909), ki je v 30. letih pisal sprva pripovedno prozo, nato pa se preusmeril v esejistiko (njegov odlični potopis Pomlad v Palestini je izšel 1935).

V krog vladnih socialnorealističnih avtorjev spada še pisatelj in dramatik B. Kreft (roj. 1905). Njegova zgodovinska drama Velika puntarija je npr. izšla 1937.

Med našim "starim" realizmom v 2. polovici 19. stoletja in "novim" realizmom v 30. letih 20. stoletja vsekakor lahko odkrivamo take ali drugačne sorodnosti in povezave. Najbolj načrtno iz povezavo z določenim tekstom 19. stoletja pa je izpeljal ravno Ivan Rob v svojem Desetem bratu. Jurčičev roman Deseti brat (1. slovenski roman - 1866) je Rob posrečeno travestiral (= preoblekel): junakom in junakinjam Jurčičevega romana je nadel obleke in navade 30. let 20. stoletja.

Če, Jurčič, zdaj vrtilš sev grobu,
odpusti to predrznost - Robu !

I. Rob : Deseti brat

zadnja verza v Uvodu

Da se bomo laže sprehajali po podobnostih in razlikah med Jurčičevim ~~romanom~~ (resnim) romanom in Robovim (humorističnim) romanom v verzih, s^o oglejmo najprej kratek vsebinski obris obeh del.

1. pogl. : Srečanje glavnih junakov romana : Lovreta Kvasa in Martinka Spaka (= Desetega brata).
2. pogl. : Martinek pokaže Lovretu ^{ppt} na Slemenice. Tam bo Lovre domači učitelj.
3. pogl. : Lovre se seznanja s slemeniško (= grajsko-meščansko) družbo (gospodar Benja min, gospa, hčerka Manica, sin Balček = Lovretov bodoči učenec, sosed Marija n, stric Dolef).
4. pogl. : Živahna družba v krčmi pri Obrščaku (Martinek, stric Dolef, Francelj Dražarjev, Miha izpod Gaja, Matevžek, Krjavelj).
5. pogl. : V krčmi pripoveduje Krjavelj svoje zgodbe (znamenita je zlasti tista o hudiču, ki ga je - baje - Krjavelj presekal na dvoje).
6. pogl. : Martinek ^{obisk} gre ~~obisk~~ svojega očeta Piškava na Polesek in dobi z izsiljevanjem od ^{njega} ~~očeta~~ nekaj denarja.
7. pogl. : Kvasovo pismo prijatelju Ferdinandu Bojajnu (o Slemenicah in Slemeničanih, Kvas je očaran nad Manico).
8. pogl. : Drugo Kvasovo pismo istemu prijatelju (o lastni zaljubljenosti v Manico).
9. pogl. : Svatba Dražarjevega Franceljna s Krivčevo Franco (kar je omogočil s svojim denarnim prispevkom Martinek). Sreča njex K Lovreta in Marijana, tekmecev za Manico.
10. pogl. : Ljubezenski prizor med Lovretom in Manico - srečanje med polbratoma Marijanom in Martinkom.
11. pogl. : Srečanje Lovreta in Martinka.
12. pogl. : Praznovanje Benja minovega rojstnega dne na Slemenicah. Marjan užaljen, ker je Manica ljubezensko naklonjena Lovretu.

Kompozicijskih

~~... in romana ...~~

- 13. pogl. : Hči zdravnika Venclja Marička pokaže simpatijo do Lovreta.
- 14. pogl. : Krjavelj prinese vest o dveh čudnih živalih v gozdu. Grajska družba se odloči za lov.
- 14. pogl. : Pogovor med Manico in Maričko. Moški na lovu. Lovre ustrelí kr kragulja. Srečanje Lovreta in Martinka.
- 15. pogl. : Ostri pogovor med Lovretom in Marijanom zaradi Manice. Nato bratski spor in spopad med Martinkom in Marijanom. Slednji ustrelí Martinka (oziroma puška se "sama" sproži) in ga težko rani, Martinek pa mahne Marijana s puško po glavi. Martinek se ranjen odvleče, Marijan pa ostane nezavesten na poti. Pozneje pijani Dolef odkrije nezavestnega Marijana in žalostno novico sporoči na Polesek.
- 16. pogl. : Srečanje Lovreta in Krjavlja. Skupaj odideta v Krjavljevo kočó in tam odkrijeta ranjenega Martinka.
- 17. pogl. : Martinek začne pripovedovati Lovretu svojo življenjsko zgodbo.
- 18. pogl. : Martinek pripoveduje Lovretu svojo življenjsko zgodbo (njegov oče Peter Kaves je sedanji graščak na Piškav, na Polesku, njegova mati pa Majdalena Strug, ki jo je Kaves zapustil, ko je izgubil imetje. Piškav je Lovretov stric, Martinek pa vtorej Lovretov bratranec.).
- 19. pogl. : Na Slemenice pride cesarski sodnik iz okraja Mežon in išče napadalca na Marijana. Sumljiv je Kvas (na prizorišču dogodka so našli njegovo puško !), zato ga sodnik aretira. Kvas noče povedati resnice o Martinku in se rajši pusti zapreti. Manica ob tej priložnosti izkaže svoja čustva do Lovreta, ta pa ji zatrdi, da ni napadel Marijana.

20. pogl. : Lovreta odvedejo v zapor. Spotoma sporoči Lovre Piškavu novico, da leži Martinek bolan v Krjavljevi koči.
21. pogl. : Oče Piškav pride obiskat sina Martinka v Krjavljevo kočo. Nato se vrne na Polesek, a se hitro odpravi na pot neznanokam. Mimogrede odide na Slemenice in tam ~~ovra~~ pusti kup papirjev (oporoško in drugo) ter izjavo, da Lovre ni kriv za Marijanovo poškodbo.
22. pogl. : V krčmi pri Obrščaku Krjavelj zbrani družbi živahno komentira prejšnje dogajanje. Jezen je na Martinka, ker mu ni zapustil nič denarja.
23. pogl. : Marjan ozdravi in se napoti na Slemenice. Tam dobi očetovo pisanje. V njem mu oče opiše svoje življenje, v oporoki pa navede, naj Kvas dobi Polesek (kot sorodnik - nečak oziroma kot namestnik Martinka), Marijanu pa ostane vse drago premoženje.
24. pogl. : Pogovor med Benjaminom in Marijanom poslih in o Manici. Le-tej se Marijan širokosrčno odpove v prid bratrancu Lovretu.
25. pogl. : To poglavje je v funkciji epiloga. Po 4 letih se ~~na~~ Slemenice, ~~ne izšelani~~ ^{bi je ne Dunajski študiral} Lovre. Na poti tja sreča Krjavlja. Ta mu pove o smrti Martinka in Dolefa ter o Marijanovi poroki z Maričko Vencljevo. Sledi klasični "happy end": Lovre in Manica se vzameta (oba premožna!), na njuni svatbi pa se pojavi kot ^{dvor} dvorani norec tudi Krjavelj. Premožna sorodnika Marijan in Lovre postavita sorodniku Martinku nagrobno ploščo.

Ivan Rob : ^{de}deseti brat

Dvokitični uvod (prolog) ^{mx} se konča s pomenljivoma verzoma :
"Če, Jurčič, zdaj vrtiliš se v grobu, / odpusti to predznost - Robu!"

1. pogl. : Lovre Kvas odhaja z izposojenim kolesom na grad Slemenice za domačega učitelja. V mraku srečanje glavnih oseb romana : Lovreta in ^MMartinka Spaka = ^ddesetega brata.
2. pogl. : ^MMartinek vodi ~~bodoči~~ ^{se} Lovreta do Slemenic.
3. pogl. : Lovre ~~sreča~~ ^{se} še isti večer seznani s slemeiško družbo (gospodar ^bbenjamin - trgovec, gospa, ^hhči ^mmanica, sin ^ddalček - bodoči Lovretov učenec, sosed ^mmarjan - pesnik). Naslednji dan srečanje ^LLovreta in ^mmanice v grajski utici; njun pogovor zmoti stric Dolef.
4. pogl. : Prikaz družbe v krčmi pri Obrščaku (stric Dolef, ^MMartinek, Miha izpod Gaja, Dražarjev France, ^KKrjavelj).
5. pogl. : Krjavelj v krčmi pripoveduje zgodbo o zmaju - korupciji.
6. pogl. : ^MMartinek obišče očeta ^kkavesa v njegovi vili in ga uspešno izsiljuje za denar. ⁿnato srečanje polbratov : ^mmartinka in ^MMarjana in bežno ljubezensko srečanje ^mmartinka in ^zUrše Plut.
7. pogl. : Kvasovo pismo avtorju o Slemenicah in Slemeničanih s povabilom, naj pride na Slemenice.
8. pogl. : Avt ^llorjevo pismo Lovretu (s kritičnimi pripombami na ^kK Lovretov račun).
9. . pogl. : Avtor se odpravi z vlakom na Slemenice. ⁿNa vlakcu srečanje ^mavtorja in ^maričke, hčere zdravnika ^vvenc-lja. Avtor se zagleda vanjo in jo pesniško imenuje Olga (prim. Puškinov roman v verzih Evgenij Onje-gin; v Olgo je tam zaljubljen pesnik ^llenski ^(.)).
Pozneje avtorjevo srečanje z ^LLovretom, ^DDolefom, ^mmartinkom. ⁿnato se Lovre in avtor odpravita na Slemenice.

Avtor po večerji zapoje slemeniški družbi ljubezensko pesem, ki pa ni deležna pohval^{te}. Ponoči se kot duh pojavi pri avtorju Jezni Bralec (s kritičnimi pripombami na avtorjev račun).

10. pogl. : Avtor po svežih napotkih Jeznega Brca (dejanja daj nam, daj dejanja, / dovtipnih verzov in smejanja !) začne "režirati" dogajanje in daje napotke svojim osebam : Manici, Lovretu, Marjanu; obišče ljubljeno Maričko = Olgo, sreča se še z drugimi osebami romana (Slemeniška gospa, Dolef, Martinek). (ljubosumni

11. pogl. : Avtor nadaljuje z režiranjem dogajanja (Marjan strelja na Lovreta in zgreši, zatem ~~ni~~ ponesrečeno ljubezensko podoknico Manici). Benjamin načrtuje zaroko Manice in Marjana, ker se boji zapleta med Manico in Lovretom. Slednji prejme telegram, naj pride takoj v Ljubljano, kjer bo igral v ljubljanskem nogometnem moštvu proti splitskemu Hajduku.

12. pogl. : Benjaminov načrt o praznovanju Maničine zaroke z Marjanom ne uspe. Manica se jasno in javno opredeli na slemeniški družabni prireditvi za Lovreta (ni Marjan srečni zaročenec, / za Lovreta gori srce."). Nastane javni škandal.

13. pogl. : Vrh pesnitve. V nogometnem derbiju Ljubljana - Hajduk je Lovre najboljši igralec in da več golov nasprotnikom, a eden od hajdukovcev ga brčne v glavo, tako da Lovreta odpelje rešilni avto v bolnico.

14. pogl. : Ranjenega Lovreta obišče v ljubljanski bolnici Manica.

15. pogl. : Marjanovo srečanje z uglednim literarnim kritikom v ljubljanski kavarni Union. Na poti domov se od muz in bakha navdahnjeni Marjan zaleti z avtom v miljni kamen. Ranjenega odpeljejo v bolnico in ga položijo zraven Lovreta.

- 43
16. pogl. : Kaves se ljubezensko piveže s Slemeniško teto.
Obiščega sin Martinek in mu proda (za 100.000 din za vilu na Hvaru) vse kavesa obremenjujoče pisanje.
Dražarjev France se odloči za poroko s Krivčevo Francko, saj avtor v zvezi z njim preveč zamuja (Jurčič je v svojem D.B. priredil, svatbo D.F. in K.F. že v 9. poglavju !).
17. pogl. : Lovre okreva, ljubezen z Manico hitro napreduje, Manica zanosi in slemeniška starša pristaneta na Maničino poroko z Lovretom,
18. pogl. : Marjan pripravi spletko proti ljubezenskemu tekmecu Lovretu ; na Slemenicah podtakne v Lovretovo sobo neko ilegalno politično brošuro. Doma pa kuje šepave verze v čast Manice.
19. pogl. : Detektiv Mežoh pride po Marjanovi ovadbi Lovreta na Slemenice, in ker odkrije pri Lovretu obremenjujoči ga material, ga aretira.
20. pogl. : Lovre se znajde v ječi s pisano družbo kriminalcev; v ječo pa privedejo za njim še Martinka.
21. pogl. : Le-tega so zaprli zaradi motenja nočnega miru . Martinek razloži Lovretu, da sta sorodnika (bratranca) in prida še različne družinsko-družabne informacije.
22. pogl. : Marjan se pokesa, ker je ovadil Lovreta; pove o tej zadevi očetu Kvasu, ta pa sporoči policiji, da je bil ~~Kva~~ tiskani material Kvasu podzaknjen.
23. pogl. : AVTOR SE PO DALJŠEM času oglasi pri "svoji" Olgi, a ta ga zavrne, češ da je prepozen in da je medtem že postala Marjanova nevesta. Avtor je potrj, a tudi Olga = Marička se razjoka.

24. pogl. : Kaves se ~~je~~ poročil s slemeniško teto in ^{odide} odšel z njo na poročno potovanje v Italijo. S potovanja sporoči Marjanu nekaj družinsko-poslovnih zadev : o sinu Martinu (in o hvarski vili) in o nečaku Lovretu Kvasu. Svetuje mu, naj se ne oženi, a nasvet nič ne zaleže.

25. pogl. : Zaključek romana je kropan kar s 4 porokami v slemeniški kapeli. Poročijo se : Lovre in Manica, Marjan in Olga = Marička, Dražarjev Franc in Krivčeva Francka ter Martinek in Urša Plut.

Enokitični epilog se konča s pomenljivima verzoma : Življenje pa nas vse privija, / po svoje vsakdo v njem se zvija.

Rob se torej drži Jurčičevega desetega brata tako pri številu poglavij kot pri glavnem poteku zgodbe, obdržal pa je tudi vse Jurčičeve glavne (a tudi stranske) osebe, dodal pa jim je še - sebe kot osebo v lastnem romanu (spominja se, da tudi v Puškinovem romanu Iverzih nastopi pesnik sam - kot Onjeginov znanec !).

Prvih šest poglavij pri Jurčiču in Robu se dokaj ujema (ob drugačnem času pa jeknjakajem pri Robu drugačen ~~knjižni~~ humoristični pogled na celotno dogajanje). V 7. poglavju, v katerem piše Jurčičev Lovre pismo prijatelju Ferdinandu Bojšanu, pa piše Robov Lovre pismo prijatelju Robu. V 8. poglavju, ko Jurčičev Lovre piše drugo pismo omenjenemu prijatelju, pa račna Rob drugače (tudi bolje) : Robov Lovre dovi prijatelj (Robov !) odgovor. Povsem svojsko je Robovo 9. poglavje (pri Jurčiču je tu že poroka kmečkega para : Dražarjevega Francelja in Krivčeve France) : avtor sam se odpelje na Slemenice in se tako še dodatno in izraziteje vplete v dogajanje.

potekajo

Tudi naslednja poglavja ~~se~~ pri Robu drugače kot pri Jurčiču. Vzroka za to sta zlasti dva : močna avtorjeva udeležba kot osebe v lastnem romanu in izrazita športna poudarjenost dogajanja (Lovre je seveda ~~se~~ že v 1. poglavju predstavljen kot športnik - kolesar^{ste}!). V 11. poglavju dobi Robov Lovre vabilo iz Ljubljane, naj pride igrat za ljubljansko moštvo ⁱⁿ proti splitskemu Hajduku. Dvanajsto poglavje je pri obeh avtorjih razmeroma podobno (družabna prireditelja na Slemenicah), bistvena razlika pa je opazna v 13. poglavju (kompozicijskem vrhu obeh del) : pri Jurčiču je "vrh" dokaj medel : Krjavelj prinese vest o dveh čudnih živalih v gozdu. Grajska družba se odloči za lov : ~~ki~~ torej po eni strani za šport (prim. Rob !), po drugi pa za ubijanje, oziroma če gledamo povezano : za šport-ubijanje ali ^{to} ubijanje-šport (~~se~~ streljanje ^{na človeka} živali je mogoče vzeti kot neka-ko napoved uboja glavne osebe ⁱⁿ Martinka Spaka). Pri Robu pa je vrh romana karseda posrečen : pri nogometnem derbiju Ljubljana - Hajduk se ~~junak~~ ~~Rob~~ & Lovre izjemno uveljavi, a doživi tudi nevarno poškodbo (prim. šport-ubijanje !).

Pri Jurčiču je v 14. poglavju lov, pri katerem Lovre ustrelil kragulja (prim. Prešernovega "Kragulja" v pesmi "Kdo ve kragulja odgnati, ki kljuje srce ...; poigrava se ~~se~~ mestoma že Jurčič in ne le Rob !), ~~se~~ Robov Lovre pa je v 14. poglavju v bolnišnici. ⁱⁿ zanimiva razlika je tudi v 15. poglavju : pri Jurčiču je to glavno dramatično poglavje : bratški spor in bratomor (Marjan smrtno rani Martinka), pri Robu pa ^{je} to poglavje najprej literarna satira ("Marjanov pogovor s kritikom), nato pa prikaz Marjanove avtomobilske nesreče. Tri naslednja poglavja (16., 17., 18.) so pri Jurčiču ~~se~~ usmerjena k težko ranjenemu Martinku, pri Robu pa v 16. poglavju zdravi Martinek uspešno izsiljuje svojega očeta ⁱⁿ Ravesa, v 17. poglavju slemeniška starša pristaneta na

Maničino poroko z Lovretom (Manica je zanosila!), ov 18. poglavju pa M užaljeni Marjan podtakne svojemu ~~ke~~ ljubezenskemu tekmeču Lovretu ilegalno politično brošuro. Tako Jurčičev kot Robov Lovre sta v 19. poglavju aretirana : prvi zaradi suma o napadu na Marjajana, drugi pa zaradi Marjanove ovadbe o ilegalni brošuri. V 20. poglavju sta oba Lovreta v zaporu, pri Robu se znajde v zaporu tudi Martinek. Povsem drugačni prizorišči ~~sta~~ in različni dogajanja sta v 21. poglavju : pri Jurčiču je v ospredju stari Piškav - Kaves na različnih mestih (Krjavljeva koč^a, Polesek, Slemence), pri Robu pa sta glavna junaka še v ječi, Martinek pa Lovretu pripoveduje svojo družinsko zgodbo, razkrije mu, da sta bratranca itd. (pri Jurčiču pripoveduje ~~x Martinek svoja življenja~~ Lovretu svojo življenjsko zgodbo ~~že~~ v 18. poglavju). V Jurčičevem 22. poglavju ima glavno besedo Krjavelj v Obrščakovi krčmi, pri Robu pa se v 22. poglavju Marjan pokesa za ovadbo, stari Kaves pa Lovreta na policiji razreši krivde. V 23. poglavju pri Jurčiču rešuje svoje zasebne in imovinske probleme Marjan, v 23. poglavju pri Robu pa še zadnjič nastopi avtor kot vidna, a neuspešna oseba, saj mu ljubljena Olga uide v Marjanov objem. 24. poglavje pri obeh avtorjih "poslovno" : pri Jurčiču se menita o poslih Benjamin in Marjan, pri Robu pa oče Kaves sporoča sinu Marjanu nekaj poslovnih zadev. Tipični "srečni konec" s poroko se pojavita v zadnjem 25. poglavju pri obeh avtorjih : pri Jurčiču se vzameta "le" Lovre in Manica, pri darežljivem Robu pa skočijo v zakonski jarem kar štirje pari : Lovre in Manica, Marjan in Olga = Marička, Dražarjev France in Trivčeva Francka ter Martinek Spak in Urša Plut (slednja je znamenita "slovniška" oseba, takrat često uveljavljana v spopadu dveh stavčnih rab : išče se Uršo Plut in išče se Urša Plut).

Ob številnih ~~kih~~ postranskih spremembah, ki si jih je privoščil Rob pri Jurčičevih osebah ~~xxxxxxxx~~ (npr. Lovre - športnik, Marjan - pesnik ipd.), pa je vendarle glavna ena ~~kih~~ sama bistvena preobrazba : preobrazba Martinka Spaka iz romantičnega neprilagojenca v realistično gledajočega in delujočega spretneža, ki zna ceniti denar in imetje (prim. ključne verze iz 16. poglavja, ki jih sin Martinek pove očetu Kavesu x v času, ko se oba pripravljata na svojo poroko : "pa tudi jaz bi svojo glavo / že vtaknil v ženski jarem rad, / a manjka novcev za opravo, / še hodim pod kozolce spat." In dalje : "Tu ti izročam vse pairje, / ki ti z uničenjem grozé. / V zameno daj mi hvarsko vilo / in vrt s solato blizu nje / in da lahko bom živel v hiši, / mi ček za jurjevsto podpiši!"). Rob torej ukine desetega brata kot obrobneža in reveža ter ga enakovredno postavi med druge imetnike in pridobitnike : deseti brat postna ^{am} stak kot drugi, tak kot večina (recimo sloja meščanskega srednjega ~~xxxxxxxx~~).

Jurčič svojega Martinka Spaka ravno zaradi njegove neprilagojenosti še "obsodi na ^{am} smrt" (značilno je, da ubije Martinka - sicer bolj po nesreči - ravno njegov bogabi in družbeno uveljavljeni brat "arijan !), podpre pa prilagodljivega povzpetnika Lovreta, ki je pravzaprav zgolj uspešna različica desetega brata, saj prihaja iz družbenih "nižav" x (dokaz, da je Lovre v bistvu drugi Martinek ali drugi pol Martinka, je tudi v njunem poudarjenem sorodstvu ~~ki~~sta bratranca - in tudi v ~~dekaj~~ ~~ne~~ sicer dokaj neutemeljenem Piškavovem dejanju, ko Lovretu zapusti Polesek, potem ko Martinek umre !).

V nadrobnejše analize oseb in njihovih odnosov naša spremna beseda ne misli zaiti, omeniti pa velja še eno zanimivo vzporednost med Jurčičevim in Robovom desetim bratom : citate na začetkih poglavij.

Pri Jurčiču segajo citati od slovenskega ljudskega pesništva preko slovenskih književnikov (npr. Jenko, Levstik, Prešeren, Valjavec, Vilhar) do Bertolotta in Shakespeara (Vihar, Hamlet). Razumljivo je, da citati nekako ilustrirajo vsebino posameznega poglavja. Vzemimo npr. citat iz ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ 1. poglavja Jurčičevega Desetega brata : Mlad junak po polji / ~~XX~~ s težkim srcem hodi (S. Jenko). Očitno gre tu za Lovreta Kvasa, ki odhaja na Slemenice. Rob je ta citat v svojem Desetem bratu umestno "popravlil" takole : Mlad junak po polji / se s kolesom vozi. (S. Jenko). Vse prav, le ~~XXXXXXXXXX~~ da drugega verza pri Jenkune bomo našli. V citatu k 3. poglavju ima Jurčič npr. Prišel je pobič lep in mlad... ("narodna pesem), Rob pa : Prišel je športnik lep in mlad ... ("narodna pesem). Citata se seveda včasih močno ali povsem razlikujeta . V 6. poglavju ima Jurčič : Na srcu, se mi zdi, / en kamen mu leži (narodna pesem), Rob pa : S papirji, se mi zdi, / v precepu ga drži. (namreč Martinek Kavesa !). V 7. poglavju ima Jurčič : Srce je prazno, srečno ni (Prešeren), Rob pa : "Zdaj pošte mi nazaj pošiljaj". Na Jurčičev citat v 8. poglavju : ~~XX~~ Skupaj midva sva sedela, / nama lep večer je bil. (S. Jenko) pa Rob odgovarja s Prešernom : Tebe in mene ga je sram (citat je iz ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ pesmi ~~XX~~ zakonska mati). ^{naveden} Citat pa je v zvezi z jeznim avtorjevim pismom Lovretu. Na romantično umerjeni Jurčičev citat v 12. poglavju (saj polje več cvetic rodi, / devic džela več gojô. F. Levstik) odgovarja Rob udarno : O blamaža, o škandal ! "a nadaljevanje romantičnosti pri Jurčiču v 13. poglavju (kaj mu je danes / reče tat ? / Zamoril radost kakšen ~~XX~~ strup ? / Al' ga prebaril je kak ^{up} pu ? M. Valjavec) pa se Rob odzove s "športnim pesništvom" (Dvaindvajset mož za žogo, / žoga sem in

tja drvi. M. Vilhar), pri tem pa širokosrčno prida Vilharju ^{ho} dva njegovemu času neprimerna verza ! Oglejmo si le še dve primerjavi. V 21. poglavju Jurčič citira Shakespeara (Vihar) : Štef: ¹⁴Če si človek, ~~ponikže~~ pokaži se; / če si hudir, stori, kar hočeš. / Trinkul: "O, odpusti mi moje grehe." a vse to odgovori Rob le : Tempo, tempo ! In še 24. poglavje. Jurčič citira neko Staro pesem (narodno ?) : "Če hoče, je dobro, / če noče, je prav." Rob pa pripiše k temu poglavju : "Marskteri par gre v Abbazio al' Benetke" (pridem meri na Kavesovo poročno potovanje v Italijo; sicer pa je citat parafraza Prešernovega verza Marskteri romar gre v Rim, v Kompostelje - iz soneta, posvečenega Matevžu Langusu). Če bi prečesali še preostale citate pri obeh avtorjih, bi našli še celo vrsto zabavnih obratov, posrečenih domislic in presenetljivih osti.

Oglejmo si zdaj še nekatere posameznosti v zvezi z Robovim Desetim bratom (^{myar.} oblikovne in zvrstne značilnosti, ^{to} recepcijo dela).

Dejanja daj nam, daj dejanja,
dovtipnih verzov in smejanja !

I. Rob : Deseti brat

9. poglavje, 35. kitica

Avtor sam je označil svoje delo takole : "ljubezenska povest v verzoh po Jurčičevem romanu", vendar pa v samem tekstu uporablja tudi za svojega desetega brata izraz roman (npr. 2. kitica Uvoda : Deseti brat - roman domači, / ki Jurčič ga je spisal bil - se v pesmi tej vam predrugači, / da bolj bo bran in zanimiv... ; 2k.kitica 8. poglavja : Junak si mojega romana, / zato mi , veš, vseno ni, / kako podoba bo sklesana, / ki si pod njo podpisan ti...";

V zadnji kitici teksta pa beremo : "Tako ! Roman je moj končan. / Osebe, ki so v njem živele, / so radi mojih muh trpele, / a doživele srečen dan." Seveda so razlike med povestjo in romanom v praksi ~~več~~ večkrat kaj malo zanesljive (roman je običajno daljši kot povest, povest pa je običajno enostavnejša kot roman). Rob pa imenuje svoje delo tudi drugače ; že v omenjeni 2. kitici Uvoda : pesem; v zadnji kitici teksta pa uporabi tudi izraz spev (Ničesar vest mi ne očita, / delil sem dobro kakor zlo, / a vspevu tem nikogar nisem / poslal v pekel, poslal v nebo...). Ob vsem Robovem poigravanju smo si lahko na jasnem, da avtor ni prav resno jemal ne take ne drugačne opredelitve. Sam bi se odločil za opredelitev : humoristični roman v verzih, (ali: *humoristične pesnitev*). V ~~nekajem~~ času po renesansi je postal roman ~~x~~ v bistvu prozorna zvrst, roman v verzih pa velika izjema. Eden zelo redkih romanov v verzih je Pukinov Evgenij Onjegin. Zanimivo je, da je Rob povzel po Evgeniju Onjeginu verz (jambi deveterc oziroma jambski osmerek), kitico pa je ~~izbrakxamx~~ oblikoval drugače (Puškin ima v Evgeniju Onjeginu 14-verzno kitico, poskočna Robova kitica pašteje 10 verzov). Zaključke kitic pa ~~običajne~~ *likovne* Rob enako kot Puškin : gre za dva verza s ~~ta~~ t.i. zaporedno rimo, npr. Puškin - Bordon : *Mar* ni dovolj ? V očeh ljudi / kot bister , čeden fant slovi; ali pa : Onjegin je vse to dognal, / do jedra ženske je poznal. In Rob : *Pa* jo premišlja je junak, / medtem zemljo pokril je mrak. *Ali pa* : A kadar vse mu spodleti, / v občinski gmajni ~~obvisi~~ *obvisi*. Pridati pa j^o treba, da ima Puškin na zaključkih verzov stalno moko rimo (poudarek na zadnjem zlogu), Rob pa ima več ženskih rim (poudarek na predzadnjem zlogu) ~~2~~, npr. Rob : *Na* kriplje vse telo deluje. / *Mar* Lovre nič ne premišluje ? Ali pa : Potem počitnice, zabave, / ko pa *šel* je sosedu krave."

Če hočemo spoznati sestavo

~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ Robovega Desetega brata, ne bo odveč še nekaj statistike. Uvod obsega 2 kitici, 1. poglavje - 16 kitic, 2. poglavje - 8 kitic + spremna pesem Boben poje : bambrbam s 3 ^{krajšimi} kiticami, 3. poglavje - 34 kitic, 4. poglavje - 24 kitic, 5. poglavje - 12 kitic, 6. poglavje - 25 kitic, 7. poglavje - 16 kitic, 8. poglavje - 18 kitic, 9. poglavje - 37 kitic + spremno pesem V zelnik mojega srca - s 3 ^{krajšimi} kiticami, 10. poglavje - 18 kitic, 11. poglavje - 14 kitic, 12. poglavje - 11 kitic, 13. poglavje - 8 kitic, 14. poglavje - 8 kitic, 15. poglavje - 13 kitic, 16. poglavje - 10 kitic, 17. poglavje - 9 kitic, 18. poglavje - 8 kitic + spremno pesem Pod oknom - s 3 kiticami, 19. poglavje - 8 kitic, 20. poglavje - 8 kitic, 21. poglavje - 3 kitice, 22. poglavje - 4 kitice, 23. poglavje - 5 kitic, 24. poglavje - 6 kitic, 25. poglavje - 9 kitic, epilog - 1 kitico. Očitno je, da je šel Rob v 1. delu (do 12. poglavja) v epsko širino : najdaljše poglavje i (9.) ima kar 37 kitic + 3 ^{kitice} ~~krajših~~ ! V 2. delu (od 14. poglavja do konca) pa se je avtorju začelo muditi (subjektivni ali objektivni razlogi ali pa upoštevanje zahtev jeznega bralca : Dejanja daj nam daj dejanja ...), saj preide v skrajno zgoščenost : najkrajše poglavje ~~imaxixxx~~ (21.) ima le 3 kitice, najdaljše (15.) pa 13 kitic. Neravnotežna kompozicija pa vendarle ~~ne~~ nič ne ^{zmanjša} ~~prizadane~~ umetniške učinkovitosti teksta.

Zanimivo je, da Robov roman (povest) v verzih v svojem času ni bil(a) edini primerek te zvrsti v slovenski književnosti. Znan je še en Ivan, ki se je spoprijel s to nelahko ~~zvrstjo~~ književno zvrstjo : Ivan ⁽¹⁹¹⁴⁻¹⁹⁴²⁾ Čampa je začel pisati ljubezenski roman (v verzih) Ivje se iskri (prim. odlomek iz tega romana V zametih v Čampovi knjigi Ivje se iskri, 1962).

Kakšen je bil odziv kritike ob 1. izdaji Desetega brata, ki je izšla 1938 v samozaložbi? Prva ocena, ki je izšla 7.7.1938 v ljubljanskem časniku Slovenski dom, je bila ~~načrtno~~ izredno priznavalna in polna hvale. Ocena je brez podpisa, vendar V. Smolej (v spremni besedi k Robovemu Izbranemu delu, 1965) utemeljeno predvideva, da je napisal ~~oceno~~ M. Javornik. Navedimo nekaj odlomkov iz te ocene = Hvalnice: "Prav nič pretirana ni trditev, da je njegov "Deseti brat" najduhovitejše pisana slovenska satira, ponekod lahkotna in vesela, drugod težka in žgoča, saj razgalja v posmehljivi obliki preneke temne plati našega zasebnega in javnega življenja, katero izčrpava prav od vseh plati; z gospodarske, kulturne, socialne ga razgalja v poglobljivi svetlobi... V izredno gladko tekočem dialogu, ki je bogat na presenetljivih domislicah in vprav neverjetno sijajnih obratih, nam avtor razgrinja vrsto zdravih, jedkih satiričnih misli, krepkih kritičnih opazk in vedrega humorja, vse v smislu "ridentem dicere verum", v smehu je treba povedati resnico... ~~Rob se je pokazal~~ Rob se je pokazal mojstra v tej za Slovence kaj malo dostopni literarni stroki..." Zanimivo je, da izpelje ocenjevalec primerjavo med Rohom in G.B. Shawom, in to celo v Robov prid!

izšel
V ljubljanskem dnevniku Jutro je ~~izšel~~ 19.7.1938 pogovor L. Mrzela z Ivanom Robom. Pesnik je povedal, da sta ga inspirirala pri ustvarjanju Desetega brata predvsem dvateksta: travestija Vergilove Eneide, ki jo je napisal nemški avtor A. Blumauer, in travestija Šenoovega romana Zlabarjevo zlato, ki ga je napisal hrvaški avtor Žmigavec. O lastnem delu pa je povedal avtor med drugim tole: "Sicerpa, če boš bral, boš videl, da sem skušal v svoji travestiji zajeti čim več življenja naših dni, a še posebno

(—pozornost sem posvetil literaturi, ki mi je izmed vseh človeških prizadevanj pač najbolj pri srcu ... Moj Deseti brat naj bi bil mimogrede vesel, šegav, pa tudi piker, če je treba, kažipot v 'poezije hram'..."

V Slovincu se je oglasil 3.8.1938 T. Debeljak z dokaj ugodno oceno Desetega brata. ~~xxx~~ Poglejmo si nekaj stavkov ~~xx~~ iz te ocene : "Robov Deseti brat je v naši književnosti svojevrsten dogodek, ki ima do sedaj zglede samo v Mencingerjevih parodijah Koseskega ter v raznih modernih travestijah Prešernove Nove pisarije (Golja, ali v Mladiki). Človeka prevzame s svojim realizmom in ~~na~~ odlično formo, s svojim poznanjem slovenske in svetovne književnosti, ki mu omogoča vedno nove travestije starih verzov in vekov v nov ^m smisel, kar je bistvo in uspeh te vrste literarnega žanra... Njegova satira je žgoča in ostra, toda vedno duhovita, le včasih pade - v banalnost ... Kljub temu pa moramo to delo Ivana Roba tako radi duhovitosti, še bolj pa radi tehnične umetniške spretnosti ^pmatrati za najboljšo slovensko parodijo in pozitiven donesek naši literaturi, ki te vrste še ni gojila. Obenem pa je tudi znak, da smo s poezijo stopili v znak realizma, konkretnosti, ki bo omogočila tudi razvoj slovenske epike..."

V Jutru se je razpisal o(b) Robovem Desetem bratu B. Borko 17.8. in 19.8.1938. V prvem ^{op}prispjevku razmišlja avtor o humorju nasplošno in posebej o slovenskem humorju, drugi ^pprispavek pa je posvečen Desetemu bratu. Citirajmo zaključek te vsekakor pozitivne ocene : "Z Desetim bratom si je Ivan Rob izstavil uvaževanja vredno vstopnico v slovensko literaturo. Z druge strani pa je literarni pomen Robovega doneska v tem, da se je po dolgem času zopet pojavil pri nas pisatelj, ki ima vsaj nekoliko čistega humorja, epični pes-

nik, v katerem se je vsaj za hip razpela tista "joie ~~de~~ sans ombre" (op. = veselje brez sence), ki je v slovenski literaturi tako izjemen pojav. Upajmo, da se bo Robov talent preko travestij izbrusil k ustvaritvi samostojnega komičnega eposa, kakor ga naše s tragiko zaznamovano slovstvo še nima."

V Modri ptici 1937/38 se je oglasil s ~~kraše~~ kratko informativno oceno Desetega brata (pol strani) V. Bartol. Med drugim pove pisec naslednje: "a sodobna humoristična travestija Jurčičevega Desetega brata v verzih je prav svojevrsten pojav na našem knjižnem trgu. Brez žgoče ironije, brez sarkazma skuša na prijeten in duhovit način zabavati bralca, obenem pa vendarle sem ter tja prav krepko ošvrkne nedostatke in pomanjkljivosti sodobnega družabnega življenja,.. Njegov Deseti brat je lep doprinesek k naši precej borni humoristični literaturi."

Z zamudo se je pojavila ~~xxaxianju~~ 1939 v reviji Dejanje še obsežna ocena Robovega Desetega brata (več kot 2 strani), ki jo je napisal L. Legiša. Tudi ta sicer resnobneje razpoloženi kritik da navsezadnje Robovemu romanu veliko priznanje. Zaključek Legiševe ovane se glasi: "Predvsem pa gre tu seveda za humor. Razposajenost in drznost, ki jo kaže v komičnem izrabljanju vseh mogočih pisateljskih in pesniških načinov, posebno v ustvarjanju podob, metafor, ki morajo seveda tudi izražati moderno stvarnost, je včasih nekaj neverjetnega. Tu so nekod naravnost sijajne stvari, domislice, ki so pravi užitek zaradi predrzne "profanacije" poezije. Tu moraš spoznati, da ima Rob čut za pesniško lepoto, saj je nekajkrat zašel skoraj v čisto lirično nežnost; čutiš tudi, ^{ko} kao mu žilica ne da, da bi se ne povzpел s svojim duhom nad njo in jo obrnil v komiko. Ta humor je gotovo zdrav in Slovenci ne moremo reči, da ga imamo preveč. Zaradi njega, zaradi aktualnosti in

literarne posebnosti je treba opozoriti na to knjigo, ki je ena izmed najbolj zanimivih iz našega slovstva."

Nasploh imajo omenjene ocene marsikaj skupnega. Vse govori o humorju in večinoma dokaj pohvalijo Ribov humor; nekajkrat je omenjena tudi satira; z njo v zvezi je ~~drugi~~ (družbena) kritika; Debeljak posebej poudarja ^{Robovo} realističnost usmerjenost ~~tekst~~, v zvezi z realistično (novostvarnostno) usmerjenostjo pa je tudi premik k ^{verzni epiki} ~~epiki~~; komični epos pričakuje od Roba tudi Borko; ob travestiji (o tej govori tudi avtor sam) je omenjena tudi parodija (Debeljak), res pa je, da ~~med literarnimi teorijami~~ celo v strokovnih priročnikih ne najdemo jasno povedane razlike med tema dvema literarnoteoretičnima pojmomoma (prim. leksikon Literatura, M. Kmecl: Mala literarnateorija, S. Trdina: Besedna umetnost II). Zdi se, daje parodija ~~nekaj~~ (iz gršč.; protipev) nekaj splošnejšega kot travestija (iz lat.; preobleka); npr. grška pesnitev Boj žab in miši je zgodnja parodija na Homerjeva epa ali nasploh na določen tip junaške epike; ali: Cervantesov roman Don Kihot je tudi ~~nekaj~~ delna parodija na viteške romane; bistvo travestije bi potemtakem bilo ^oohranjanje likov iz določenega literarnega dela in ^onjihovo ^opreoblačenje v časovno druge kostume (Rob: Deseti brat), a tudi ^osprememba njihovih izvornih značajev. Tudi ^epsniška, formalna stran Robovega romana je doživela pohvalo (Debeljak, Legiša), večina ocenjevalcev pa je poudarila posebnost Robovega dela (svojevrsten dogodek - Debeljak, svojevrsten pojav - Bartol, literarna posebnost - Legiša). Lahko sklenemo, da je tedanja kritika dokaj prodorno označila bistvene značilnosti in poudarila različne kvalitete ~~tekst~~ Robovega teksta.

Ob sedanji "postmodernistični" ^ousmeritvi ~~o~~ citatnost, medbesedilnost ipd. pa se bo najbrž ~~odkriti~~ pojavilo novo ^oumevanje Robovega "Desetega brata, s tem pa tudi spoznanje o Robu - našem sodobniku.

O muze, k vam zdaj v tihe grame
namerjam v škornjih svoj korak...

I. Rob : Deseti brat

z₂četna verzna Uvoda

Ker se naša izdaja drži izdaje Desetega brata iz leta 1938 (izjema so ilustracije - v 1. izdaji je bil ilustrator N. Pirnat!), objavlja tudi izbor krajših ^(humorno - satiričnih) parodij ~~satirnih~~ travestij. ~~Rob~~ Objavljene pesmi ^(skupno jih je 17) dokazujejo, kako dobro je znal Rob izrabiti številne stare ~~stari~~ pesniške tekste za svoje satirične ~~travestije~~ in humoristične različice.

Uvodna posrečena ^{parodija} ~~travestija~~ je ^{kel} ali ^{sprehod} po rovih kemičnega inštituta (po 3. spevu ^Dantejevega ^Pekla!); sledi Ubežni šolar (po ^Levstikovi baladi Ubežni kralj); pesem ^Paragrafarjem ^{ne} parodično ~~sledi~~ Prešernovi 7. gazeli (Kdor jih bere, vsok drugače moje pesmi sodi); pesem Bruc sledi Prešernovemu 3. sonetu nesreče (Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne; Rob učinkovito spremeni ~~ke~~ v 1. verzu le 2 besedi : Bruc, ki vihar na tla ga vin-ski trešne!); pesem ^Neiztrohnjen jezik temelji na Prešernovi baladi ^Neiztrohnjeno srce; še posebej udarna je pesem ^Ljubljanici (po Gregorčičevi ^{odi} Soči); manj učinkovita je pesem Idila (po manj znani 1. pesmi iz Pregljevega cikla ~~Idile~~); pesem ^{"Gazela"} spremeni Prešernovo ^{3.} gazelo (^žalostna komú neznana je resnica, da jo ljubim) iz ljubezenske v pivsko pesem (^žalostna komú neznana je resnica, de sim žéjin); v sferi pivskih pesmi ostaja pesem Gostilni (po Gregorčičevi pesmi ^Kmečki hiši); brez posebnega primerjalnega vzora je pesem Stari Pegaz (idejno, ne pa oblikovno, pa ~~ki~~ to pesem zlahka primerjano s ^Prešernovo Glosom); pesmi ^Studentova vrnitev je izhodišče manj znana Aškerčeva pesem Ribičeva vrnitev;

O muze, k vam zdaj v tihe grame
namerjam v škornjih svoj korak...

I. Rob : Deseti brat

z_gčetna verzna Uvoda

Ker se naša izdaja drži izdaje Desetega brata iz leta 1938 (izjema so ilustracije - v 1. izdaji je bil ilustrator N. Pirnat !), objavlja tudi izbor krajših Robovih pesmi : ^{humorno - satiričnih} ~~satirnih~~ parodij travestij. ~~Rok~~ Objavljene pesmi ^(skupno jih je 17) dokazujejo, kako dobro je znal Rob izrabiti številne stare ~~skiki~~ ^{in resne} pesniške tekste za svoje satirične ~~travestije~~ ^{parodija} in humoristične različice.

Uvodna posrečena ~~travestija~~ je ^{kekel ali sprehod} po rovih kemičnega inštituta (po 3. spevu Dantejevega pekla !); sledi Ubežni šolar (po Levstikovi baladi Ubežni kralj); pesem paragrafarjem ^{ne sledi} parodično sledi Prešernovi 7. gazeli (Kdor jih bere, vsak drugače moje pesmi sodi); pesem Bruc sledi Prešernovemu 3. sonetu nesreče (Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne; Rob učinkovito spremeni ~~ke~~ v 1. verznu le 2 besedi : Bruc, ki vihar na tla ga vin-ski trešne !); pesem Neiztrohnjen jezik temelji na Prešernovi baladi Neiztrohnjeno srce; še posebej udarna je pesem ^{odi} ljubljani (po Gregorčičevi Soči); manj učinkovita je pesem Idila (po manj znani 1. pesmi iz Pregljevega ciklax~~ax~~ Idile); pesem ^{3.} "gazela" spremeni Prešernovo ~~3.~~ gazelo (žalostna komú neznana je resnica, da jo ljubim) iz ljubezenske v pivsko pesem (žalostna komú neznana je resnica, de sim žéjin); v sferi pivskih pesmi ostaja pesem Gostilni (po Gregorčičevi pesmi ^Kmečki hiši); brez posebnega primerjalnega vzora je pesem Stari Pegaz (idejno, ne pa oblikovno, pa ~~ki~~ to pesem zlahka primerjano s ^Prešernovo Glosom); pesmi ^{3.} studentova vrnitev je izhodišče manj znana Aškerčeva pesem Ribičeva vrnitev;

^{na} Robovo pesništvo glejmo predvsem kot na uspešno ali celo odlično ustvarjalno prakso, ki jo sestavljajo : lahkotni, spretni, gladko tekoči verzi, ~~duhovita~~ iskriva duhovitost, miselna ostrina in ne nazadnje blagodejni in prostodušni humor. Slednji pa je služil Robu kot zanesljivo sredstvo za ~~vsaj~~ (vsaj ~~z~~ delno) obvladovanje sveta, ki je, kot je znano, poln "ostrih robov".

Andrijan Lah

Od Sanj do Ujedank ali Kako ostati mladostem

JP

(Ob 80-letnici pesnika Toneta Pavčka)

Dragi Tone !

Kar težko je verjeti, da se je razgibano ustvarjalni neugnamec, kot si Ti, znašel blizu spoštljive okrogle obletnice, ki bi Ti jo rad razvezal ali olajšal v 2 x 40. Sicer pa, kje so že časi, ko je Ivan Pregelj predlagal, naj bi nehali pisati po 50. letu ! Zdaj imamo v Tebi in v drugih junake korenjake, ki jih nekaj desetletij več ne moti, da ne bi še vedno bili sredi življenja in sredi delovanja.

Na pot, življenju naprot, si najbrž z Župančičem rekel na začetku svoje poti, ki Te je vodila iz rodne Dolenjske v Ljubljano, v študijska leta (izbral si pravo, kot že drugi pomembni slovenski pesniki : Prešeren, Jenko, Gradnik ...), po študiju pa v različne zaposlitve kulturnega značaja (Časnik Ljudska pravica, RTV Ljubljana, Mladinsko gledališče, Cankarjeva založba).

In seveda : s ~~pis~~ prijateljsko družbo treh kolegov (Kovič, Menart, Zlobec) si izdal leta 1953 eno najodmevnejših slovenskih pesniških knjig, ki je postala kar mejnik obnovljenega intimizma. Nisi se odrekel sanj (Sanje živijo dalje, 1958), ugledal si Ujeti ocean (1964), v Zapisih (1972) si spregovoril o sebi, o smrti, o zemlji, o igrah in več pesmi namenil tudi Za sina, v Poganskih hvalnicah (1976) pa si potrjeval svoj ^{vedno} ~~do~~ navzoči vitalizem.

V pretresljivi Dediščini (1983) si iz zazrtosti v smrt ob Odhodnicah, ob Osmrtnicah, ob Žalostinkah, ob elegičnih Slovenskih pesmih vendarle izšel v Nove hvalnice. Nisi se izmaknil melanholiji Goličave (1988), odkril si prešernovsko Temno zarjo (1996) in se iz drvečega časa odločil za Upočasnitve (1998). Ozrl si se v slovensko preteklost in napisal nove pesmi o starih rečeh (Starožitja, 2004), preko Darov (2005), v katerih si se

spomnil lučnega brata Jočeta Udoviča, paⁿⁱ se spet obrnil k sedanjosti ter upodobil obraze naše vsakdanjosti (Ufjedanke, 2006), a v njih bolj dobrohotno grizljaj kot koga krvoločno ugriznil.

Premeril si slovensko bitje in žitje počez in poprek in nisi pozabil na mladi rod, saj si mu podaril vrsto očarljivih pesmi.

Odšel si tudi v svet in iz tega - zlasti ruskega - sv^{ta} prišel v družbi pesnikov in ti pesnik^u so spregovorili s Tvojim glasom (Blok, Jesenin, Majakovski, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Zabolocki ...).

In kaj vse si že bil in si še, dragi Tone : predsednik Društva slovenskih pisateljev v razgibanem obdobj^u, bralec znamenite Majniške deklaracije 1989, član SAZU..., ob vsem tem pa tudi istrski vinogradnik in pridelovalec ž^{la}htne kapljice. In s to kapljic^o imenitno kapljico naj Ti nazdravim v duhu stare klasične gimnazije : Vivas, Crescas, Floreas !

Andrijan Lah

Ubrani odzvoki plodnega septembra

61

(Ob 80-letnici književnika Franceta Pibernika)

Kako nezadržno nas preplavlja čas, ugotovimo ob drugem tudi takrat, ko naši ugledni sodobniki doživé kako izrazito obletnico. Vsaka taka obletnica pa spodbuja razmislek o njihovem življenju in o njihovi ustvarjalnosti.

France Pibernik se je rodil 2. septembra 1928 v Suhadolah pri Komendi. Na svoj rojstni mesec je avtor pozneje namignil v pesniški zbirki September (1974), svojemu rojstnemu kraju pa je namenil domoznansko knjigo Suhadole : kratka kronika kraja 1322-2000 (2000).

Gimnazijo je končal v Kranju, na ljubljanski Filozofski fakulteti pa je doštudiral slavistiko. Po končanem študiju se je posvetil pedagoškemu delu. Najprej je služboval v Dobrovem v Brdih, zatem pa je bil dolgoletni profesor slovenščine na kranjski gimnaziji. Medtem ko je Pibernikov službeni "curriculum vitae" dokaj umirjen, pa je njegova ustvarjalna dejavnost izjemno pisana in obsežna.

Pibernik je najprej nastopil kot ~~mlad~~ pesnik (1. zbirka Bregovi ulice, 1960), in sicer kot eden predstavnikov intimističnega vala 50. let. Generacijsko spada ob znano skupino avtorjev, ki so izdali Pesmi štirih, 1953 (Kovič, Menart, Pavček, Zlobec).

Iz pretežno elegične intonacije prve zbirke razberemo tudi asociacije na vojna ali na povojna dogajanja, npr. v pesmi Rekviem maše mladosti (del 2. kitice : Gledali smo, kako so ~~spadali~~ / in zmaličeni ležali ob cestah ljudje, / ki niso ničesar ~~stvarili~~).

Naslednja Pibernikova zbirka je bila Ravnina, 1968. Zanimiva in kar aforistična zadnja pesem v zbirki je Epitaf : "Res, / tega pesnika niso ubili - / umrl je sam."

Sledili sta dve pesniški mapi : Poezija - grafika, 1969 in

Razlage (Pesniški listi), 1973. Iz prve mape je sugestivna pesem Veliki sanjski možje. Začne se tako : "Hoja v brezkočnost nas je izmučila./ Nikamor nismo prišli./ Beseda ni bila pot, / izvešena luč, ni bila cilj."

Nekaj posebnega je cikel lo pesmi Razlage. V njih avtor upesnjuje slovensko kulturno zgodovino od Brižinskih spomenikov do 1. slovenske knjige.

V zbirki September, 1974, je bil cikel Razlage ponatisnjen in še dopolnjen. Leta 1979 je izdal avtor zbirko pesmi v prozi Odzvak. Tu gre za nekake meditacije ob avtorjevem odhodu iz domačega kraja. Potem ko je T. Pavček pripravil izbor Pibernikove poezije (Ajdova znamenja, 1993), je avtor izdal še eno zbirko, in sicer Svetloba timijan, 2000.

Najobširnejše področje Pibernikovega delovanja bi lahko označili kot literarno raziskovalstvo, ki vključuje kritiko, esejistiko, literarno vedo in literarno zgodovino.

Avtor je najprej izdal dve knjigi pogovorov s slovenskimi pesniki : Med tradicijo in modernizmom, 1978 in Med modernizmom in avantgardo, 1981. Sledili so pogovori s slovenskimi pisatelji : Čas romana, 1983, in pogovori s slovenskimi dramatikami : Razmerja v sodobni slovenski dramatikii..., 1992.

Drugi sklop del je posvetil Pibernik avtorjem, ki so bili v komunističnem režimu zamolčani ali prepovedovani (npr. Temni zaliv Franceta Balantiča, 1989, Slovenski dunajski krog 1941-1945, 1991, Karel Mauser : Življenje in delo, 1993).

Temeljito je obdelal še dva vidna slovenska avtorja : Ogledalo sanj Jožeta Udoviča, 1996, in Janez Valen : Življenjska in pisateljska pot, 2003.

Dragoceno je tudi Pibernikovo obsežno uredniško delo. Uredil je npr. Palantičeve in Hribovškove pesmi, prozo Ludveta Potokarja ter pripravil več pomembnih antologij : Jutro pozabljenih : Antologija padlih, pobitih, prepovedanih, zamolčanih, pozabljenih, 1991, Slovenska duhovna pesem : Od Prešerna do danes, 2001, in Peseda čez ocean : Antologija slovenske zdomske poezije, 2002.

To in ono iz avtorjeve ustvarjalne delavnice smo pustili še obeh strani, a mazadnje je vendarle treba poudariti še Pibernikovo uredništvo dveh slovenskih klasikov v zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev : Zbrano delo Antona Vodnika v 4 knjigah in Zbrano delo Jožeta Udoviča v 5 knjigah.

Ob zaključku naj izrazim predvsem odkrito občudovanje avtorjevega pomembnega dela v slovenski kulturi in mu zaželim še nemalo septembrskih sadov.

Andrijan Lah

Ljubljana, Slovenski gledališki muzej, 2004, 417 strani
Prevedel, uvod in opombe napisal ter seznam slovenskih
gledaliških iger sestavil Andrijan Lah

Literarnozgodovinskih knjig o starejši slovenski dramatiki je prav malo. V bistvu se lahko omejimo na tri knjige : na dve knjigi Franceta Koblarja (Slovenska dramatika I-II, Ljubljana 1972-1973) in na knjigo Franka Wollmana Slovenské drama. Češki original te knjige je izšel leta 1925 v Bratislavi.

Vsekakor je veliko presenečenje, da je prvi celostni pregled slovenske dramatike od njenih začetkov do leta 1925 napisal češki slavist Frank Wollman. Edina vidna slovenska knjižna predhodnica Wollmanove knjige je knjiga Antona Trstenjaka Slovensko gledališče : Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske, Ljubljana 1892, vendar se je ta knjiga bolj posvečala gledališču in manj dramatiki. Če se je Wollman za čas do 1892 še lahko opiral na Trstenjaka, je bil za naslednje obdobje (1892-1925) pravi orač ledine.

Začudujočemu pojavu Wollmanove knjige pa sledi naslednji začudujoči pojav : knjiga in izšla v slovenskem prevodu, kar je težko razumljivo.

Redko se dogaja, da se znanstvenik iz drugega jezikovnega okolja tako podrobno posveti tuji (čeprav tu slovansko sorodni) književnosti. Med tovrstne redke znanstvenike pa moramo uvrstiti tudi "našega" Franka Wollmana (1888-1969). Ne bo odveč nekaj bežnih informacij o tem pomembnem češkem slavistu in tudi slovenistu.

Rodil se je leta 1888 v Bohušovicah. V Pragi in v Berlinu je študiral narodopisje, slovansko in primerjalno književnost.

Sprva je bil srednješolski profesor v več čeških mestih, leta 1925 (torej v času priprave knjige o slov^{ve}nski dramatiki !) pa je postal profesor slovanske primerjalne književnosti na univerzi J.A. Komenského v Bratislavi. Od leta 1927 do leta 1959 je deloval tudi na Masarykovi univerzi v Brnu. Leta 1952 je postal dopisni član Českoslovaške akademije znanosti, leta 1969 pa še zunanji dopisni član SAZU.

Predvsem se je ukvarjal s svojo ožjo univerzitetno stroko, s slovansko komparativistiko. Sicer pa je bil v mlajših letih tudi pesnik in dramatik, mimogrede pa je napisal tudi kaj publicističnega, npr. Severozahodna Jugoslavija : kulturno potopisne skice iz Slovenije, Hrvaške in Slavonije, Praga 1935.

Seveda nas zlasti zanima, kako in zakaj se je lotil obravnave slovenske dramatike. V 20. letih (takrat, ko je sam pisal drame !) si je zastavil obsežno znanstveno nalogo : obdelavo celotne južnoslovenske dramatike. Tako je bila Slovenska dramatika pravzaprav le člen v širšem projektu. Najprej je izšla Srbohrvaška (danes bi rekli Srbska in hrvaška) dramatika, Bratislava 1924, sledila je Slovenska dramatika, Bratislava 1925, zadnja pa je bila Bolgarska dramatika, Bratislava 1928. Sintezo omenjenih treh knjig je avtor strnil v Dramatiko slovankega juga, Praga 1930.

Posebej zanimivo je dejstvo, da je bil Wollman pionirski obdelovalec dramskega gradiva ne le pri Slovencih, ampak tudi pri Srbih, pri Hrvatih in pri Bolgarih. Priznati moramo, da je to svojevrstni in posebni fenomen.

Na prvi pogled se je Wollman posvečal slovnski dramatiki le eno leto, saj je Srbohrvaška dramatika izšla leta 1924. Vendar avtor v tej knjigi omeni, da jo je končal že leta 1922. Tako se je mogel ukvarjati s slovnsko dramatiko vsaj dobri dve leti.

Wollman je bil študijsko v Ljubljani le nekaj mesecev. Tu se je temeljito poglobil v arhivsko, v knjižnično in v revijalno gradivo. Seveda ostaja vseeno vprašanje, kako je zmogel v tem času prebrati in pregledati kar okoli 400 iger in prizorov (med njimi je precej rokopisnih), da ne govorimo o drugem gradivu. Knjige je lahko obdeloval tudi na češkem, slovensko časopisje pa tam gotovo ni bilo v celoti dostopno. Takorkoli že : gre za izjemni delovni dosežek.

V Spremni besedi k Slovenski dramatiki pove Wollman nekaj načelnih izjav o svojem delu. Najprej izjavi, da "je to delo prva celovita predstavitev vsebinskega jedra in razvoja, prva sinteza motivov in idej v slovenski dramatiki". Dalje poudari, da je "v teatrologiji ... pomembnejši kolektivni vidik. Razmerje med ustvarjalci in med porabniki mora biti jasno." Od literarnozgodovinskega in od teatrološkega pričakuje Wollman sorazmerno popolnost. Tvrsten popolnost pa "ne služi zgolj za strokovne namene, ampak je pogoj za pravilne sociološke ocene". Izjemno pomenljiv je naslednji stavek : "Morda se v prihodnosti jasno pokaže, da je celotno področje dramatike, tudi v svoji neumetniški ali v malo umetniški pojavnosti, najboljše in najpomembnejši izraz določene družbe v določenem obdobju."

V zadnjem citiranem stavku je Wollman izkazal pravcati preroški čut. Ali ni ta stavek presenetljiva napoved sedanjega izjemnega Kermaunerjevega projekta : Rekonstrukcija in/ali reinterpretacija slovenske dramatike ?

Ob trdnem pozitivističnem izhodišču velja poudariti še avtorjevo primerjalno metodo, dodamo pa lahko še sociološki vidik.

Izstopajoče je Wollmanovo širše slovansko ali kar vseslovansko patriotično stališče, kar nam zveni danes morda malce naivno. Seveda

pa je to razumljivejše z vidika Wollmanove mladosti, ki jo je preživel še v Avstro-og^oski. Zaradi nemško-madžarske dominacije v državi je bilo takrat kulturno in politično sodelovanje avstrijskih Slovanov potrebno in deloma tudi koristno. Wollman se ukvarja tudi s t.i. slovansko dušo, ki je nasploh bolj idealističnega tipa, medtem ko je npr. germanska duša materialistično osvajalna. To gledanje spet bolj ali manj ponazarja politično stanje v Avstriji: vladajoči vidik Nemcev in podrejeni status Slovanov.

Wollman ni pust, objektivističen znanstvenik, pisec suhoparne, zgolj podatkov polne literarne zgodovine. Nasprotno. Zna se razvneti za in proti; za določenega avtorja in za njegovo delo se živahno zavzame, pa spet drugega avtorja upravičeno skritizira. Njegov stil je včasih kar esejistično-leposloven.

Oglejmo si nahitro še recepcijo Wollmanove knjige na Slovenskem. Najprej sta se oglasila v vodilnih ljubljanskih časnikih Fran Govekar (Jutro 1926, št. 65) in France Koblar (Slovenec 1926, št. 69). Govekar je dal svojemu poročilu o knjigi povsem ustrezen naslov: Epoha^o delo o slovenski drami. Čeprav Wollman ni ugodno ocenil Govekarja v svoji knjigi, je Govekar svojo morebitno užaljenost zatajil in zelo naklonjeno prikazal Wollmanovo delo.

France Koblar je dal svojemu članku naslov Monografija o slovenski drami. Koblar najprej ugotovi, da je to "dosedaj prva celotna študija o naši drami in gledališču" in še doda: "Skoraj nam je ob tem dejstvu tesno pri srcu, da je tako ~~prišlo~~ delo prišlo od zunaj, ker smo ga zamudili doma". In še: "Knjiga vzbuja občudovanje pisateljeve pridnosti" In dalje: "Ustaljeni material se mu je srečno uredil in skrbni registrator je zbral imen in dejstev, ki jih do danes v celoti ni zbrala še nobena naša literarna zgodovina

in ki jih, odkrito povejmo, še sami nismo poznali".

V Gledališkem listu ljubljanske Dramе 1925/26 najdemo o Wollmanovem delu poročilo z naslovom Knjiga o našem gledališču. Članek je podpisan z imenom s črkama I.L. (najbrž Ivan Lah). Člankar "se čudi njegovemu ogromnem znanju in poznanju naše in sploh jugoslovanske literature". In za konec: "Šele zdaj, ko imamo to delo, občutimo, kako smo ga potrebovali, in za to, da je podano v tako popolni obliki, zasluži piateelj od nas vseh globoko priznanje".

Največjo pozornost je posvetil Wollmanovi knjigi Tine Debeljak v Domu in svetu 1926. Kritik očita liberalnemu Wollmanu "neprijaznost proti katoliškim možem in njih delom", kar pa v celoti gotovo ne drži. Vseeno pa na koncu ocene Debeljak izrazi priznanje Wollmanu: "Čuditi se moramo energiji češkega kulturnega delavca, ki je vse to gradivo pregledal in prevrednožil ter ga nam uredil. Naša naloga je, da ga izpopolnjujemo in popravljamo".

V reviji Kronika, 1937, zasledimo še obsežen prikaz Cirila Debevca z naslovom Nekaj prispevkov k zgodovini ljubljanskega gledališča do leta 1790... Avtor se natančno loteva Wollmanovega besedila in ga mestoma dopolnjuje, ob posameznih zadevah se na široko razpiše, Wollmanu pa očita, da je preveč nekritično povzel podatke iz Trstenjaka (Slovensko gledališče...).

In še nekaj iz novejšega časa. Dušan Moravec v svoji knjigi Temelji slovenske dramaturgije, Ljubljana 1990, omeni, "da je bil izid Wollmanove monografije v tistem času epochalno in kljub posameznim priznanjem premalo cenjeno delo". In še: "Še desetletja je ostala monografija Slovinske drama edino delo te vrste pri nas in le izraz naše tesnosrčnosti je, da te v svojem času nepogrešljive knjige nismo vsaj prevédli".

Svojo monografijo o slovenski dramatikah je razdelil Wollman v pet poglavij : I, Cerkevne in šolske igre. Slovenski George Dandin. Sprevodi. Pasijonske igre, II. Začetki novejšje slovenske dramatike, III. Poskusi do Bachove reakcije, IV. Čitalnica in Dramatično društvo do odprtja novega Deželnega gledališča (1892) in V. Od odprtja novega Deželnega gledališča (1892).

Oglejmo si zanimivi uvodni odstavek v 1. poglavje :

"Slovenija, ozemlje, naseljeno s Slovenci, se že antropogeografsko izkazuje z nasprotji: mali narod je vklinjen med alpske gore in med morje. Nacionalno se morajo Slovenci z uporno vztrajnostjo braniti pred tremi močnimi sovražniki: od tod izhaja tisočletna vrstakonfliktov, več kot dramatični boj, boj za sam narodni obstoj. In nazadnje je to ozemlje prehajajočih kultur, in tedaj tudi ozemlje, ki sega je zgodaj dotaknila svetovna gledališka dejavnost. Stara rimska Emona, na katere razvalinah stoji sedanja Ljubljana, je že imela svoje gledališče, kot potrjujejo ljubljanske izkopanine".

V 2. poglavju se avtor posveti Linhartu (spominu le-tega je knjigo tudi posvetil !) in njegovima igrama Županova Micka in Veselidnan ali Matiček se ženi. Avtor takole konča analizo Matička: "Okolje je sveže in je opisano s časovno obarvanostjo. Ni čudno! To je bilo okolje, v katerem je Linhart preživel svojo mladost; njegov oče Václav je bil gosposki upravitelj v Radovljici, on sam pa, kot tisti študent Tonček, v kateremga imenu je omenil samega sebe, je imel priložnost spoznati vse like slovenskega fevdalizma s konca 18. stoletja."

V kratkem 3. poglavju pove avtor nekaj več o Levstikovem Juntezu, med drugim tole : "Dogajanje je zelo preprosto in je zanimivo le po tem, ~~da~~ da je Levstik tu obdelal takoj v prvem poskusu ljudske igre tisto osnovo prisiljene poroke, ki se odtlej ponavlja v večini vesele iger in ljudskih iger, iz nje pa so zrasli pozneje tudi

pomembnejši pojavi slovenske dramatike...".

Daljša četrt poglavje nudi že podrobnejše razglede po obravnavani snovi. Avtor spremlja tako razvoj dramatike kot tudi razvoj gledališča. Ker je tudi sam pisal igre z zgodovinsko tematiko, ni čudno, da se je ob slovenskih igrah z zgodovinsko tematiko kar precej pomudil. Upravičeno se je zadržal pri obeh Tugomerjih (pri takrat le rokopisni Jurčičevi tragediji in pri leta 1876 objavljeni Levstikovi predelavi Jurčičeve igre). Wollman ob tem sooči Jurčičevo tragedijo in Jiráskovo dramo Gero (glede na njuno isto osnovno zgodbo).

Petpo poglavje je najbolj žnejše (okoli 200 strani) in je avtorju tudi najbolj pri srcu, saj sta ga zlasti Cankarjeva dramatika v celotni in Župančičeva Veronika Deseniška prav navdušili.

Avtor najprej navede celotne gledališke repertoarje od 1892 do 1. svetovne vojne. Ob sezoni 1912/13 Wollman na kratko omeni tudi izjemni kulturni škandal: "Sezona se je končala z dejstvom, ki ostane v kulturni in v gledališki zgodovini enkratno. Deželni glavar dr. Šušteršič, vodja slovenske katoliške ali ljudske stranke, je še v sezoni nastanil v gledališču kinematograf in je slednjič pomladi 1913 gledališke uprizoritve prepovedal."

Med ^{ali} resti predstavi Wollman npr. Vošnjaka, Gangla, Kvedrovo, Kristana, Funtka in druge. Zanimiva je primerjalna ^{al} delava Finžgarjeve drame Razvalina življenja in češke igre bratov Mrštkov Maryša.

V razdelku Novoromantične igre pride na vrsto Ivan Cankar. Svojo primerjalno metodo nakaže Wollman že pri prvi Cankarjevi dramati Romantične duše, ko poveže Cankarja in Schnitzlerja. Takole pravi: "Ved^e ali neved^e je Cankar tu soočil svojo slovensko ali slovansko časovno romantiko z dunajsko romantiko

v dr. Mlakarju in v dr. Strnenu." Dalje pa : "Jakoba Rudo je v Cankarjevem razvoju in v razvoju celotne slovenske dramatike mogoče primerjati s Hilbertovo Krivdo". Komedijsko Za narodov blagor pa avtor poveže z Ibsenovo dramo Stebri družbe. Ob Kralju na Detajnovi je avtor kar navdušen xx, npr. : "Umetniški učinek drame je popoln : avtor ni mogel popustiti in je moral nekompromisno postaviti gledalcu pred oči makiavelistična načela, po katerih je upravljanje življenje in po katerih je duh zaslužjen. Katarza se tu ne dogaja na odru: odigra se v bralčevi in v gledalčevi duši".

Zanimivo je, da kako poveže Wollman Kralja na Detajnovi in farso Pohujšanje v dolini šentflorjanski : "Iz vsega socialnega zla, ki ga je povzročil v Kantorju, je izbral Cankar tu le eno stran : Družbeno hinavščino in odnos nezdrave družbene moralke do čiste in do gole umetnosti in do umetnika samega".

In še Hlapci : "Na vrhunec se je Cankar povzpел s svojo dramo Hlapci. Drama v petih aktih iz leta 1910. Po stilnem omahovanju se je pojavil tudi pri njem nekak shakespearski realistično-idealistični stil. Sedanjost in stvarnost sta glavni pobudi njegovega ustvarjanja. Opazovanje zunanosti, bogata fantazija, ki pokaže pojavnost sub specie aeterni, čisto srce, ki pravi ^{evrope} ...".

Iz sklepnega razmišljanja o Cankarjevi dramatiki vzemimo naslednji stavek : "S svojim celotnim dramskim delom je Cankar poglavljal nasprotje med hrepenčimi dušami in med materialističnim prostaštvom, odetim v slovesno oblačilo družbene morale in družbenih instižucij".

Veliko pozornost posveti avtor Župančičevi Veroniki Deseniški, ki kateri meni, da gre za "notranjo dramo sočasne slovenske duše".

Končajmo z zanesljivim avtorjevim zaključkom : "Cankar je bil v slovenski dramatiki ogenj, ki je sžigal gotično rdečo na slovenski duši, in nemočno Hrepenenje; Župančič je ob njem prvi svetli žarek. Oba

sta jasna dokaza slovanskosti sloveske dramatike, ki prizadevno in v neskladju z germansko-romansko obliko išče lastni izraz za svoje bolj nožranje in bolj usodno doživljane etične resnice, za svoje poraze in za duhovne zmage. "

Andrijan Lah

Spomini na 20. stoletje

julij 2002
73

Najprej kaže opozoriti na namembnost tega pisanja : gre za zborniški prispevek ob 50-letnici 8. B. Dlje : prispevek naj ne bi bil predolg, saj se bo sicer zborni preveč razširil. Torej : non multa, sed multum. Glede na to, da se zavestno spominjamo različnih doživetij iz okoli 60 let, nastajajo problemi pri zanesljivosti človekovega spominjanja. Nečesa se spominjamo bolj, nečesa manj, nečesa morda sploh ne... Vse izgineva v breznu časa ali Časa - Kronosa. "Kar jè, beži; al beg ni Bog, ki vodi vekomaj v Ne-bo, kar jè, kar blo je in kar bo" (Prešeren).

Uspnova za spominjanje je seveda Jaz. In kaj je Jaz ?! kakšna zveza je med sedanjim Jazom in med dečkom pri 10 letih, mladostnikom pri 20 letih ali zrelostnikom pri 40 letih ? Nezanestljivost Jaza je očitna, saj so mi številni mlajši Jazi danes domala tuji. Zares kaže slabo : nezanesljivi, slabotni, krhki Jaz je nosilec spominov, ki so spet luknjičavi, delni, zmuzljivi, dvomljivi. In tu je še skrivnostni čas, oziroma le del tega časa : stoletje, točneje:le dve tretjini 20. stoletja, katerega krhke, slabotne in nemočne priče smo bili. Glede na grozanski pritisk Narave in Družbe, Politike in Civilizacije je človek seveda le pascalovska ^{misleča} krhka bilka in v daljavah časa se izgublja homo mensura stavek : Človek je merilo vse h stvari. Pri spominjanju se torej srečujemo z osebnim in vesoljnim relativizmom, morda kar z absolutno relativnostjo in seveda še z montaignovskim skepticizmom : Kaj vem ?

O zgodnjih otroških letih mi ~~danek~~ zdajšnji spomin ne pove skiraj nič. O dveh letih vrtca na ljubljanski Vadbici (gospodična Vencajzova) vem le to, da sem bil v tem vrtcu, a potrdilo za to je le fotografija in izjave drugih, npr. moje mame. No, tako o staru Jugi ne morem povedati ničesar. Zdi pa se mi, da sem leta 1940 v spremstvu gledal pogreb ministra Antona Kobošca.

Pravi spomini se mi začenjajo z 2. svetovno vojno, torej z letom 1941. Okupacijska leta se ujemajo s časom moje osnovne šole (vadnica 1941-1945). Šolaje bilaprav imenitna, učitelji so bili pravi specialisti za posamezne razrede (1. razred : Završnik, 2. razred : Držaj, 3. razred : Orma, 4. razred : Sežun), njihov naziv pa je bil : gospod razrednik. Seveda je šolski pouk večkrat odpadel zaradi alarmov, kar je bila pravcata popestritev dogajanja. Ob alarmih smo odšli v zaklonišče (mislim, da redko) ali pakar domov : od Kesslove ceste do Most sem potreboval kake pol ure. Sicer pa sem se v šolo običajno vozil s tramvajem do Vodnikovega trga ~~xi~~ in spet iz šole od Vodnikovega trga. Proti koncu vojne smo mulci odšli nekajkrat v zaklonišče pod Gradom, a se hitro prebili do vrha, se izmuznili naplano in gledali velike letalske eskadrilje, ki so šle stresat bombe na Nemčijo. Šteli smo letala in nekako "navijali" za zaveznike, saj za Italijane in za Nemce nismo marali. Sicer pa moram dodati, da osebno nimam slabih spominov na okupatorje. V hišo so nam leta 1941 namestili nekaj italijanskih oficirjev (rezervistov), ki so bili kar kulturni gospodje. Iz nemškega časa (od 1943) se spominjam le nekega časznika, ki je domačim pripovedoval o svojih doživetjih na vzhodni fronti. Zdi se mi, da so bile vojaške menjave za nas mulce kar živopisne : od bolj teatralnih Italijanov (široko oklobučeni karabinjerji, cofasti črni fašisti, vodja godbenikov, ki je mahal s palico in jo metal v zrak ipd.) ~~poznajta~~ do Nemcev in drugih, spominjam se celo raznih Mongolov v nemški službi; vrhunska strakcija pa sta bila dva četnika, ki sta nas obiskala proti koncu vojne (od tete iz Ilirske Bistrice sta prinesla nekaj mesa) : divje bradata, velika in do zob oborožena močaka. Patriotično pa sem bil seveda proti in za "naše", kar pa so bili takrat predvsem "veliki zahodno-vzhodni zavezniki". Mojn prispevek v boju proti okupatorjem je bil seveda skromen, ostal je na ravni simboličnosti : potem ko me je neka gospa začela učiti nemščino (kar je bila materinapoteza in ne moja želja) sem se uprl in izjavil, da se ne bom učil Hitlerjevega jezika. S poznejšega vidika je bila to pač bedasta odločitev, saj bi mi nemščina pri

mojrm poznejšem študiju (slavistika, svetovna književnost) prošla kar najbolj prav.

(eto 1945 pomeni konec naše osnovne šole in obenem začetek gimnazije, povrh pa tudi t.i. osvoboditev ali drugače povedano : komunistično osvojitvev oblasti in začetek komunistične diktature. Ker smo bili še mladi in neumni, smo najbrž laže prenašali vse različne pritiske kot pametni zrelejši ljudje. Vpetost naše generacije v politiko (svetovno in domačo) je prav izrazita : rojeni 1934 (atantat na kralja Aleksandra v Marseillu, nastop zrele faze stalinizma, uveljavitev nacizma v Nemčiji) 1941 : propad prve Juge in okupacija do 1945 (osnovna šola), sovjetska faza jugoslovanskega komunizma (1945-1948) se ujema z našo nižjo gimnazijo in poinformbirojevska faza jugoslovanskega komunizma se ujema z našo višjo gimnazijo in ne nazadnje : letnica naše mature se ujema s Stalinovo smrtjo (1953).

Spominjam se, da sem po končani osnovni šoli nekako sam odločil za klasično gimnazijo, najbrž pa smo se o nadaljnjem šolanju menili kaj tudi s sošolci vadničarji (npr. Dušan, Tone, Matija, Igor Tavčar idr.). V 1. razredu gimnazije (1.c) nas je bilo okoli 50, če v 2. razredu pa so nas zredčili na 2 razreda (a, b). V 1. razredu sem še uspel ubraniti odlični uspeh iz osnovne šole, v 2. razredu sem bil prav dober, nato pa do konca gimnazije dober, kajti vedno se je nabralo nekaj dvojok iz groznih matematično-prirodoslovnih predmetov. Naša posebnost je bila, da smo imeli malo maturo v 3. razredu in da smo tako imeli 5 višjih razredov gimnazije. Posebnost je bila z ruščino, ki so jo učili kar najbolj "čudni" tipi : od profesorja petja, ki je bil vojni ujetnik med 1. svetovno vojno v Rusiji, do nebogljene ruske gospe, ki s je sicer znala rusko, ni pa znala učiti in ni zmogla krotiti nas, divjih mulcev. Za krajši čas se je pojavil kot profesor ruščine celo šahovski vele mojster Vojta Pirc ! Moje zanimanje za šolske predmete je bilo zelo omejeno: slovenščina, zgodovina, pozneje še psihologija, filozofija, umetnostna

zgodovina. Ni čudno, da ob slabem učenju ni bilo rezultatov, v 6. gimnaziji sem imel celo popravni izpit iz fizike (torej iz enega od tistih grozних predmetov : matematika, kemija, biologija ...). Bolj kot šolska dejavnost me je pritegovala popoldanska športna dejavnost. V glavnem je bil to nogomet na znamenitem tivoljskem Trikotniku. Velike tečave pa so bile z žogo. Za nakup prave nogometne žoge ni bilo denarja, igrali smo tudi s cunjasto žogo, zatem z neokroglo rugby žogo in slednjčk kar s košarkaško žogo ! To je spet zgodba zase : dobrtotni stric iz Miha iz Amerike je pošiljal to in ono v paketih na naš naslov. Veseli smo bili vsakih "cunj" ali tudi kakih konzerv. S m pa sem ga "žical" za žogo . "Stric, pošlji mi nogometno žogo !" In je prišla : rugby žoga. ^{zatem} : "Stric, to ni prava žoga, saj mora biti prava žoga okrogla !" Takrat mi še ni bilo znano, da evropskega nogometa v Ameriki domala ne igrajo. A prišla je vendarle okrogla žoga, sicer nekam težka : bila je pač namenjena za košarko, ki pa v prvih povojnih letih ^{primo} še ni bila dosti znana in. Sicer pa sem bral, hodil v kino in v gledališče, v Dramo in v Opero. Neopozabna zgodba je bila v zvezi z ameriško revijsko komedijo Ples na vodi (nekako okoli 1950). Po dolgočasnih sovjetskih ideološko zateženih filmih kot npr. Sekretar Rajkoma, Mlada garda, Zoja Kosmodemjenska itd. je bil pojav ameriškega barvenega glasbeno plesnega in komičnega filma prava senzacija. Nekaj sošolcev nas je v boju za premierske karte v Unionu množica domala zadušila, tako grozne gneče ne pomnim. Če pomislim, je bila to nekaka ideološka odločitev za "gnili" zahod nasproti ideološkemu dolgočasju Vzhoda. Informbiro leta 1948 me je sicer presenetil kot marsikaterega drugega, s "patriotsko" smo kar t. koj pritrdili domačemu diktatorju. Da se je kdo uprl vsemogočnemu Stalinu, je vzbudilo občudovanje. Istega leta je pretresla vest o nesrečni smrti bratov Tavčarjev, vnukov pisatelja Ivana Tavčarja in sinov zdravnika Igorja Tavčarja. Igor

mlajši je bil moj sošolec na ~~Vadnici~~, na Klasični gimnaziji pa je bil v paralelki. Razlaga za smrt obeh bratov je bila : nepremišljen~~o~~ igranje z očetovo brzostrelko doma. Mnogo pozneje (po več desetletjih) pa mi je kanila misel, da je šlo pravzaprav za samomor. ~~Kaj~~, če sta bila fanta zagrizeno "stalinska" in sta svoje razočaranje nad jugoslovansko "izdajo ^{edino} pravega socializma, komunizma itd" izkazala s samomorom ?!

Pa se vrnimo še k šolskim ~~zadevam~~. Pogled na spričevala Klasične gimnazije mi odkrije naše razrednike : 1. razred ~~Karel~~ Karel Dobovišek, a kaj nas jeučil, saj v tem razredu ni bilo kemije ?! 2. razred : Stanko Uršič, profesor fizike. 3. razred : Leopold Andrée (verjetno kak naravovedec, fizik ? ~~slovnixprofesnr~~). 4. razred : Ivan Sivec (najbrž latinščina). 5. razred : Ivan Sivec (najbrž latinščina). 6. razred : spet Karel Doboviše (tokrat prav gotovo kemija). 7. razred Franc ~~Apus~~ Apus (biologija oziroma geologija in mineralogija; pri njem sem bil vedno v boju za dvojko). 8. razred : ~~ino~~ legiša (slovenščina). Informibiro 1948 je vplival tudi na spremembo učenja jezikov : prej edino ~~upoštevano~~ ruščino je zamenjala angleščina, prostovoljno pa smo hodili še k francoščini (prof. Pacheimerjeva) ker ~~paje~~ bila francoščina t.i. predura (7.15), smo jo lenuharji kot jaz v glavnem uporabili za ~~prepisovanje~~ različnih nalog od matematike do latinščine ipd. Poseben odpor sem imel kot antimilitarist do predvojaške vzgoje. Za militaristično obsedene komuniste je bil to seveda nadvse pomemben predmet, povrh so bili učbeniki in priročniki za ta predmet v "državnem" srbskem jeziku. No, če je bil "predvojak" kaka dobričina, je še šlo (bila je tudi ~~nekajxxakixx~~ ^{kak tak}), sicer ~~paje~~ bilo tu navajanje na prihodnje zajebovanje pri vojaki. Še huje je bilo s predvojaško pozneje na univerzi : še 4 leta te behavosti in vsako leto izpit ! Udeležba ~~nikakixx~~ pri predvanjih (tokrat še jugo oficirjev) je bila obvezna ! V 1., v 2. in v 3. letniku sem redno padel pri izpitu iz predvojaške, le v 4. letniku sem čudežno opravil izpit še v prvem roku, dvakrat sem ~~delal~~ izpit dvakrat enkrat pa celo trikrat ! HOWGH !

Tudi za telovadbo (izjema so bile igre z žogo) nisem bil nič kaj navdušen. Vaje na ^{od} ord^oju sem doživljal kot nekaka mučilna sredstva. Pomudimo se še malo pri nekaterih profesorjih. Zazemljepis nas je imel nekaj časa Kunaver, ki je stanoval v hiši in je tako lahko prišel v razred lkar v copatah (hm, ali je res prišel tako?). Kot navdušenec za naravo je očitno spregledal moje ozke interese in mi očital: "Narava, lah, narava in ne samo kultura!". Biologija pri Kapusu je bila zame prava pustota. Seveda pa mi je Kapus jasno povedal: "Lah, kako ste dolgočasni!" jaz pa sem o njem mislil natanko isto. Za poučevanje ni bil prav nič primeren zemljepisar Simonič. Pri njegovih urah je bil pravcati "kraval" in ubogi profesor je stalno prosil: Dajte mir, dajte mir! Mulci pa seveda dalje: nemir, nemir... Med profesorji z največjim ugledom je bil prav gotovo Kopriva (latinščina, grščina). Bil je prizadeven in zahteven, prava avtoriteta. Čeprav mi je dal v osmi zadostno, sem ga z veseljem srečeval še poznejša leta in nekako na tihem sem mu posvetil ^{ne} svoje prevode buranskih pesmi v 60. letih. Omeniti moram vsaj še psihologa Pedička, ki je znal zares pritegniti s svojim predmetom, povrh pa je izredno pozoren ob zvonjenju. Takoj je zapustil razred in nam ni kratil odmorov. Naj končam s filozofom Majerjem, ki ^{se} predavateljsko ni mogel kosati s Pedičkom, pozneje pa je postal neka uradni marksistični filozof.

Non scholae, sed vitae discimus - v tem duhu so razmišljali socialistično-komunistični pedagogi-politiki in nas skušali vzgajati z ročnim delom (znamenite fraze o premostitvi razlik med umskim in ročnim delom). Tako smo neposredno gradili "socializem" na raznih delovnih akcijah. Nekako se spomnim Pšate (najbrž urejanje struge reke) Posebni dogodki pa so bile delovne brigade v počitnicah. Dvakrat sem popustil pritiskom in se prijavil: v 5. razredu sem bil udeleženec pri gradnji t.i. avtoputa Zagreb-Beograd. En mesec smo premetavali ipd. pesek tam okoli Nove Gradiške. Pokrajina je bila skrajno nezanimiva.

Bolj pustolovsko je bilo v 6. razredu, ko smo bili brigadirji graditelji železnice Doboj-Banja Luka. Tam nekje pri Leskovih vodah smo doživeli strašansko neurje, ki je v kratkem času uničilo delo več mesecev. No, kake posebne koristi od našega dela najbrž ni bilo, a šlo je ~~na~~ bolj za to, da bomo mi socialistično "zgrajeni", in ⁱⁿ ~~na~~ manj za to, da bomo kaj ⁱⁿ kotistnega zgradili. Brigade v 7. razredu sem se rešil ali otresel z izgovorom, da pride k nam na obisk stric iz Amerike (tokrat je bila delovna akcija kar na ljubljanskem strešišču !). Izgovor je bil povsem utemeljen, saj je stric Miha po mnogih letih spet videl rodno Slovenijo. Seveda smo se teško razumevali, saj so nas ločile generacijske razlike, življenjske izkušnje, navade in mentaliteta. Za stricem so prihajali še pripadniki mlajše generacije, a vsi ^{so} ~~strajše~~ strajšeji od mene, sicer pa pravi bratranci. Najbolj simpatičen bratranec je bil gotovo Radivoj Lah, čelist v čikaški filharmoniji. Žal ga je pozneje zbil avtomobil in je ostal teško invalid.

Pa se odpravimo iz gimnazije naprej, na univerzo. Končno sem se otresel mučnih matematično-naravoslovnih predmetov in se vpisal na zame edino primerno skupino ⁱⁿ predmetov na filozofski fakulteti : A - slovensitika, B - svetovna ~~knjižna~~ oziroma primerjalna književnost in literarnateorija. Moram reči, da sem bil ⁱⁿ navdušen za B.- skupino in seveda tudi za edinega profesorja natej skupini : za Antona Ocvirka. Njegova predavanja o literaturi so bila izjemno zanimiva in študentje so se na njih ~~okar~~ trli. Ker takrat še ni bilo zgradbe filozofske fakultete, smo filozofi gostovali v NUKM-u, na pravni fakulteti in v realki na ^{Ocvirkovih} ~~ve~~ govni ulici. Pri seminarjih smo ⁱⁿ bruci srečevali pomembne učene stare bajte, med njimi Janka Kosa, Vlasto Pacheiner, Vitala Klabusa, Jožeta Stabeja in še marsikoga. V Ocvirko vem seminarju sem srečal tudi Jožeta Pčnika, sicer pod A filozofa, pod B pa komparativista. Spominjam se, da smo kar strmeli, kako

zgodaj je oddal seminarsko nalogo (zdi se mi x, da je imela naslov Nietzsche in Cankar) in kako se je upal kregati s profesorjem Oc-virkom, ki je bil za nas absolutna avtoriteta. Njegova takratna drznost je nenajavljala njegov poznejši uporniški nastop proti rešimu v Reviji 57 in v Perspektivah. V nasprotju s Pučnikom (resda 2 leti starejšim od nas) smo se B-komparativisti drznili na B.diplomo šele po 5. letniku. Žal pa nas je tam dobil v roke Dušan Pirjevec (profesorja Ocvirka je zadela delna kap in je bil več let odsoten), ki je ravno takrat začel svojo univerzitetno kariero. S težavo sem svim-pral zanj seminarsko nalogo z naslovom Odmevi masarykovstva na Slo-venskem. Za B-diplomo smo se učili največ kar iz prepisov Ocvirkovih predavanj, saj v nekaj letih uregneš pregledati le nekaj literarnih zgodovin in neko znosno količino literarnih del, vse ostalo oszane človeku za naslednja desetletja. Tako se dejansko počutiš kot večni študent svetovne književnosti.

Slovenistika je seveda enostavnejša. Tam utegneš prebrati skoraj vsa glavna literarna dela domačih književnikov. Za književnost smo imeli Slodnjaka, Boršnikova in Rupla. Časovno so imeli razdeljeno snov približno takole: Rupel: od protestantizma do razsvetljenstva, Slodnjak: 19. stoletje, Boršnikova: 20. stoletje. Naša generacija je tik pred diplomo doživela politični Slodnjakov izgon s fakultete. Tako me je imela pri diplomu za slovensko književnost Boršnikova, katero je na ljubljanskem liceju učil moj oče. Vse je povezano. Moram priznati, da ob tistem študijskem sedenju nisem prav dosti spremljal "afere Slodnjak". Takrat so govorili, da je zagrešil izpust komunističnega ideologa Kardelja v svoji nemško pisani Zgodovini slovenske književnosti. Pošteni in nepolitični, a seveda zakomunizem najbrž ne preveč navdušeni Slodnjak je po izgonu iz Ljubljane nadaljeval svojo profesorsko kariero v Nemčiji. No, v zvezi s Slodnjakom sem imel edinkrat posla tudi s policijo ali k s t.i. udbo. Anekdota

je takale : na dom dobim dopis, da se moram zglasi tega in tega dne na policiji na Prešernovi ulici. Bilo je to okoli 1959, pač v času Slodnjakove affere. Takrat sem imel tudi nekako neprostoovoljno funkcijo v študentski organizaciji : popredsednik slavistov. (Predsednik je bil moj pomembni znanstveniški kolega Jože Pogačnik.) Razumljivo je, da me je skrbelo, kaj imajo policaji za bregom. To so bili časi, ko si baje dobil nekaj let aresta za vic o Galebu kot najdražji ptici ipd. Včasih smo v kaki zaprti družbi gotovo slišali kake take in drugačne politične vice, naperjene na komunistične veljake. Nisem pa se spomnil ničesar oprijemljivega. Na zaslišanju pa me začne neki moškar spraševati o Slodnjaku in zraven tudi o profesorju Tomšiču, strokovnjaku za staro cerkveno slovanščino. Oba sta bila sumljiva zaradi krščanske vernosti. Ali govorita profesorja na predavajjih kaj idejno sumljivega ipd. ? Kar odleglo mi je. Torej le niso vici ! Rekel sem, da se mi profesorja ne zdita politično nič sumljiva, saj je Slodnjak obravnava Levstika in njegovo dobo literarnozgodovinsko in ne ideološko, Tomšič pa res obravnava odlomke iz Biblije v stari cerkveni slovanščini, ampak res je tudi, da v stari cerkveni slovanščini ni drugačnih besedil kot verskih. Mož zasliševalec je odkril, da iz moje naivščine ne bo kaj prida koristil, in me je odpustil z ukazom, da o tem nobenemu nič povedati, skrajna tajna, zaupnost itd. Seveda me jezikoslovje ni posebno zanimalo, a moram reči, da so bili profesorji Bajec, Tomšič, Logar prav simpatični, še najmanj me je pritegnil Kolarič z zgodovino jezika, saj je bil dokaj pust in nezanimiv. Ker sem vlekel svoj študij kar dobrih šestlet, sem moral sproti tudi kaj zaslužiti. Tako sem več let lektoriral in korigiral revijo Mlada pota, eno leto pa sem bil celo lektor pri Komunistu ! Naj še dodam, da je bil pri Mladih potih urednik naš sošolec Vladimir Kavčič, ki se je takrat že pisateljsko uveljavljal. A-diploma je bila v primeru z mojo B-diplomo enostavnejša, pač manj vesoljne snovi.

Sicer

Kak sem se počutil ob koncu študija prijetno razbremenjen, vendar me je preganjala mora, da moram jesehi 1960 v enoletno vojaško ujetništvo. ~~Le~~ z nekaterimi kolegi slavisti in primerjalci so nas napotili v Bilečo, v tamkajšnjo šolo za rezervne oficirje. Pravi obup, nekdanja in tedanja jetnišnica, obupna pusta okolica (prizorišče Apihove pesmi Bilečanka!), topoumni vojaški režim z organiziranim preganjanjem vojakov in z njihovim vzgajanjem za ovčje čredo. Vojaškemu drušlu se človek sicer ni mogel izogniti, saj bi te čakalo vojno sodišče, zato pa sem deloval po sistemu pasivnega odpora: nisem se naučil ničesar iz "zmanenitih" vojaških ved in sem na koncu polletnega mučenja v Bileči kot eden redkih padel pri izpitih iz nevemžečesa. Tako me niso mogli uporabiti za vodnika in poslali so me v Konjic stražarit neka skladišča ob Neretvi. Kot razvodnik straže sem gojil popolno razpuščenost: v stražarnici smo se sezuli in sleli do gat in brali kako lahko revijo, namesto da bi v polni bojni opremi čakali na izmeno. Ko je prišel nekega dne v to razsulo stražarnice tamkajšnji kapetan, mi je grozil kar z vojaškim zaporom. K sreči se je vse poleglo in vrnil sem se domov natanko en mesec prej kot moji kolegi, ki so napredovali v vodnike. Povrh so me domala pozabili na kake vojaške vaje in zdi se mi, da sem šele po kakih 18 letih moral spet obleči vojaško-rezervistično uniformo. No, z vojnim sodiščem mi je grázil ~~že~~ neki vodnik v Bileči. Anekdota (domala švejkovska) pa je bila takale: stojim na straži, in to ponoči, pa pride vodnik in pravi, no, daj puško, da jo pogledam. Jaz mu pušo z veseljem ponudim, on pa: kaj, ali veš za dolžnost straže, zdaj si brez orožja in orožje je ~~kak~~ prišlo v druge roke. Jaz pa: dajte no, družo vodnik, saj vas poznam in vas zaupam, da niste sovražna oseba. Močakar zadeve najbrž ni prenesel naprej, saj je bil navsezadnje moj "učitelj" in bi ob razkitem slabem delovanju učenca tudi on dobil od višjih pod nos.

Apaga, Satanas militaris! Pomenem letu spet iz ječe v svobodi!
 Uf. zdaj pa seveda služba. Nisem imel natančnega načrta za službo, a

~~XXXXXX~~ občutek sem imel, da kot slavist nekako moram za profesorja. Poslal sem nekaj prošenj na razpise v jesenskem roku in v zadnjem trenutku dobil ugodno rešitev iz celjskega učiteljsišča. Ker je vse na svetu povezano, je bilo tudi to: Milena Marc-Markič, znanka iz klasične gimnazije in s slavistike, je odšla iz Celja v Ljubljano, jaz pa sem jo nasledil.

Na začetku sem čutil težave, saj eno leto nisem počel nič strokovnega, književnega, jezikovnega. Zdi pa se mi, da sem se še kar hitro znašel. V šoli so bilavečinoma dekleta, fantje so bili zelo redki in smo jih gojili kot dragocene rožice. Na ravnatelja sem imel pravega nečaka Antona Aškercja, ki se je tudi sam pisal Anton Aškerc. Bil je ^{svp}strajši slavist, sicer pa po navadi tedanjih časov pravoverni subjektivna sila. Zbližal sem se z nekaterimi mlajšimi profesorji in od kolege Mirana Horvata sem zatem prvič izvedel nekaj o čeharjah v letu 1945. Seveda pa bolj obrisno, k podrobnosti so me doletele šele okoli leta ~~1990x~~ 1990. Prvo leto v Celju sem stanoval pri neki družinski znanki, gospe Lei, in to zastonj, a tudi v mrzli sobi brez opeči. Pozimi sem torej v bundi in puloverjih sedel v postelji bral in popravljaj kake naloge. Nadaljnja tri leta je bilo bolje, saj sem imel prijetno sobico pri prijazni gospe Drofenik. Šolskih zgod in nezgod je bilo obilo. Po greh letih je nekako zmanjkalo ur za slovensiste naučitečjišču in so me šibnili še na gimnazijo. Tako sem šibal iz ene šole na drugo šolo, k ^{se}reči pa sta bili šoli blizu. V nasprotju z učiteljsiščem, kjer je bila raven uspešnosti nižja, so bili v gimnaziji nekateri prav kakovostni razredi. V enem takem dobrem razredu je bil tudi sedanji minister Dimovski. Najpreš bi ~~XXXXX~~ kar na gimnazijo, če bi še ostal v Celju. Prot koncu celjskega obdobja sem tudi začel pisati kritike o celjskem gledališču za Celjski list. S tovrstnimi kritikami sem potem nadaljeval še v Obrazih, v Dialogih in v Novem listu, in to nekako do sredine 80. let.

Ko sem se prijavil na razpis za slavista na bežigranski gimnaziji, ~~XXXXXXXXXX~~ sem bil izbran in se tako po štirih letih vrnil v Ljubljano.

(komunistični režim je bil iz vsega obstoječega pač izvzet). Zlaha sem izjavil, da sicer nisem pristaš Perspektiv, a tudi njihov nasprotnik ne, sem le eden od bralcev te revije (hm. vohunska služba je očitno vedela, kdo vse je naročnik politično sumljive revije). "Revija Perspektive je bila namenjena tudi ~~nekim~~ Šalamunova pesem Dima 64, vrhunska posrečena umetniško-politična provokacija. Pesem je pozneje izšla kot vzorec "nesprejemljive idejnosti" v časopisu Naši razgledi. Potem kom je izšla, sem pesem stalno rebiral v četrtih razredih kot primerek za avantgardo (Zjeban od absolutnega itd.).

Na bežigrjski gimnaziji sem med dijaki naletel na neoavantgardiste, npr. na "atja" Hančka (sedanjega varuha človekovih pravic) in na radikalno provokativnega vojina Kovača - Chubbyja (v gimnaziji je bil samo kakega pol leta, saj je bil vzvišen nad pritlehnostjo šolskega sistema in šolskih predmetov). Slednji je pozneje zaslovel, ko je v študentski Tribuni objavil manifest kulturne revolucije, katerega zadnji stavek se glasi: ... deklasirani elementi - združite se in zrušite buržoazno-proletarsko diktaturo! Ni mi znano, ali so fanta kaj pripravili, saj režim ni imel prav nič smisla za smešnost. Vsa ta zadeva pa je bila vse kakor ~~zelo~~ za(je)bavna. Na šolo so prišli gostovat (na Hančkovo povabilo) tedanji najbolj znani neoavantgardisti, npr. Marko Pogačnik, Iztok Geister, Franci Zagoričnik, Tomaž Šalamun... Čeprav nisem bil ravnomočaran ob ohojevskih razstavah, pa sem vendarle imel vse skupaj za nedvomno popestritev siceršnje socialistične uradne ~~živine~~ resnobne živine, ki so jo spremljali le večkratni kičasti plakati s smehljajočimi se delavci in kolhoznicami. Reši se, kdor se more! Avantgardo sem takrat res čutil kot nekak ventil za sproščanje. V zvezi z avantgardo se je začela tudi moja gledališka "kariera". Leta 1967 so izšli prvič Kosovelovi Integrali, do takrat (od pesnikove smrti ¹⁹²⁶ je minilo dobrih 40 let) shranjeni v predalu pri našem občudovanem profesorju Ocvirku (tudi uredniku Kosovelovega Zbranega dela). Navdušeneje nad Integrali kot nad avtentično

zgodnjo avantgardno poezijo me je vodilo v prvi gledališki poskus s poezijo (Integrali I). čez nekaj let smo izvedli v drugačni postavitvi Integrale II.

Na šoli je bila k sreči kulturna (ali večnamenska) dvorana z odrom in s prostorom za okoli 150 gledalcev. Zlasti naše premiere so bile nabito polne. Začetki mojega gledališkega delovanja se vrte okoli znamenitega leta 1968 (študentsko gibanje v Evropi, sovjetska zasedba Češkoslovaške). Prva redna sezona pa je bila 1968/69. Vsako leto smo uprizorili na koncu sezone (v maju) eno celovečerno igro, med šolskim letom pa smo izvedli še krajše prizore in pesniško-gledališke recitale. Leta 1969 sem začel z nadvse popularno igro A. Christie : Mišelovka (Mišnica). Zelo me je spodbudila dijaška predstava v Celju, ki jo je režiral moj znanec igralec Slavko Belak. Nato sem e odločal za največ za zvrst črne ali satirčne komedije, šlomp je za čmenitne igre iz svetovne dramatike. Kar po vrsti : 1970 - F. Dürrenmatt : Fiziki (1. različica) - sijajna drama o sodobni politiki in o znanosti; 1971 - P. Ustinov : Komaj do srednjih vej - duhovita komedija angleškega dramatika in igralca; 1972 - A. Jarry : Kralj Ubu - izjemna črna komedija francoskega predavantgardista : 1. uprizoritev v Sloveniji (leto za nami je uprizorilo to igro celjsko gledališče); 1973 - V.V. Majakovski : Stenica - sovjetska satirična komedija : 1. in do zdaj edina znana uprizoritev te komedije v Sloveniji; 1974 - B. Behan : Tulec - svojevrstna irska črna komedija (s songi); 1975 - S. Mroček : Tango - sijajna poljska družbena komedija; 1976 - F. Dürrenmatt : Obisk stare gospe - šrljiva črnohumorna komedija švicarskega dramatika ; 1977 - V.V. Majakovski : Velika žeha - sovjetska satirična komedija; in še dodatno 1978 (ko sem se vračal na šolo ~~kot~~ samo kot režiser) : F. Dürrenmatt : Fiziki (2. različica).

Omeniti kaže še najboljše pesniško-gledališke recitale :

F. Garcia Lorca : pesem hoče biti luč (2 različici); Sredi zemlje stojim : poezija nerazvitih ljudstve (več zasedb); Dada soareja (~~XXXXXXXXXXXX~~ več zasedb); Carmina burana (izvedba mojih prevodov); Da Salamun Da (večer Šalamunove poezije). Zaključna statistika 1969-1978 pa obsega : 30 iger, odlomkov izbiger, recitalov in drugih prireditev in skupno 143 predstav. Največkrat smo življali : Sredi zemlje stojim - 15-x; Linhartovo Županovo Micko - 12-x; Nušičev Gumb - 12-x; Lorcov recital - 12-x in Dada soarejo - 10-x. Z marsikaterim kosom smo tudi gostovali, s Fiziki (2. različica) smo prišli celo v Malo~~x~~ dramo ! Ob deset⁸letnici dramske skupine (rekli smo ji kar skromno dramski kro¹eček) sem izdal zbornik z naslovom Ave Deatum Cor Dramaticorum Excellentium Fons (gaudisarum Horarum. Na naslovni strani tega zbornika se zvrste naslednji izreki : Gledališka predstava je kvintesenca človeškega življenja : bežna minljivost senc (Andrijan Lah; hm, lahko da sem misel kje pobral, a ne vem avtorja !); Oder je življenje naše, vsi na njem igralci smo (iz popevke); Življenje je žalostno, umetnost je vedra. (F. Dürrenmatt); Ko tragedija ni več mogoča, farsa pa je dolgočasna, ostane le še eksperiment. (S. Mrožek). Iz skupine je izšlo več gledališčnikov, med njimi najbolj izstopa Aleš Valič, vidni član ljubljanske Drame.

Čeprav tudi profesorstva, kljub določenemu "drilu", ne moremo šteti med neustvarjalne poklice, je sveda gledališki amaterizem, kar zadeva ustvarjalnost, pravi biser. Kot vodja gledališke skupine moraš biti obenem režiser, scenograf, kostumograf, organizator, premi, alec kulis, učitelj in učencev c v eni osebi. Skratka, ta zadeva je pisna in raznolika, a tudi močno naporna. V desetih letih ontenzovnegaukvarjanja z amaterskim gledališčem sem kaj malo napisal, predvsem skripta za pouk književnosti na gornaziji (I-IV). No, dodati moram še, daje imel dramski kro¹eček razvito družabno življenje : zabave, proslave, izlete ipd.

Preden se napotim z gimnazije spet na univerzo, naj naredim še medigro s peniškimi besedili. najprej himna našega dramskega krožka, song, finale 2. dejanja iz Dehanove igre Talec : 3. kitica :

Oj srečen sem angleški fant o jupi jupi jupi je
 Oj ljubim res Elizabeto o jupi jupi jupi je
 Oj srečen sem angleški fant o jupi jupi jupi je
 Oj ljubim res Elizabeto o jupi jupi jupi je. (prevod C. Kosmač)

(na melodijo When the Saits go marching in)

Federico Garria Lorca : Na jasi ure (prevod J. Udovič)

Sedel em na jasi časa. (iz "Sede sosreje")

Bil je tolmun molka, belega molka,

strašen prstan, kjer so se zvezde

zadevale ob dvanajst plavajočih črnih številčk. (prevod J. Udovič)

V.V. Majakovski : Stenica (Ključavničarjeva pesem)

Pot iskal je, zemljo kidal,

v socializem most je zidak,

Ni gazgradil, komaj živ

sedel je, da bo počil,

legel v travo poleg mosta,

a čez most gredo ovčice.

naša čečja je preprsta :

lep počitek zraven mosta. (prevod F. Klopčič)

(na melodijo moritata iz Weillove ~~BERAŠKE~~ Beraške opere)

O minljivosti (iz x antologije Sredi zemlje stojim)

Ko je bog v sivi davnini ustvarjal, kar je,

je ustvaril sonce :

sonce vzide, zaide ? in se povrne.

Ustvaril je mesec :

mesec vzide, zaide . in se povrne.

Ustvaril je človeka,

ki pride, mine - in se ne vrne več.

(prevod I. Minatti)

P. Soupault : Philippe Soupault v svoji postelji (iz Dda soareje)
 rojen v ponedeljek
 krščen v torek
 poročen v sredo
 bolan v četrtek
 umirajoč v petek
 mrtve v soboto
 pokopen v nedeljo

to je življenje Philippa Soupaulta (prevod J. Milič)

H. Arp : (zasliši se pesem) (iz Dda soareje)

zasliši se pesem

in veter ses eli v svetlobo

nekoč nas odnese kot suho listej

da razpademo v prah

in znova postabemo iskre in zvezde

ter presrečni potujemo v ognjenih plaščih (pred A. medved)

(opomba in poziv : s to pesmijo me pospremite na žale !)

Zdej pa hitro k nadaljnjim zgodam in nezgodam. "aveličan šolstva in deležen najbrž t.i krize srednjih let xesem napravil rez in se leta 1977 poslovil odšole, zapustil tam nekaj imenitnih razredov in se prijavil na 3. stopnjo študija na slavistiki (slovensistiki). To je bila v vsekakor prava pustolovščina. Za dve leti sem si prihranil minimalnega denarja za preživetje (k sreči takrat ni bilo opaznejše inflacije) in si priboročil pravo študijsko učitkarstvo. ta drugi - povsem prostovoljni - študij mi je neznansko prijal. Imaš leožo specializacijo (novejša sloveska dramatika), pošlušaj, kar ti prija, polniš izpraznjene baterije. Dodatno sem študiral še češčino, da sem malce izpopolnil slavistično izobrazbo. Kmalu sem začel prevajati češko poezijo in priredil tudi posrečen večer češke poezije v ~~xxxx~~ mojih prevodih. Gledališka žilica mi ni dala miru in tako smo na Filofaksu prvič izvedli

prerez Robovega desetega brata (kot komedije s petjem in z nogometom).

lepe in brezskrbne urice na Filofaksu so se iztekale, jaz pa še nisem pravzaprav udeležen, kaj bi (ob biti - ne biti je temeljno vprašanje tudi : kaj biti). denarjaje zmanjkalo, pa vidim , da iščejo pri DZS knjigarja = prodajalca knjig. hej, kaj če bi poskusil to ! ~~Personalec~~ na DZS me je nekam čudno pogledal (moteča previsoka izobrazba , saj so v glavnem prodajale knjige - ali pa železnino, papir itd. - diplomantke trgovske šole), a me je vseeno vzal na posel. Dodelili so me v 1. nadstropje ~~DZS~~ knjigarne DZS na Čopovi. Tam pa sem doživel pravcati šok. V zavesti, da poznam nekaj svetovnein slovenske književnosti, sem menil, da je prodaja knjig pravcata malenkost. Huda zmota ! Kot knjigar namreč prodajaš knjige raznovrstnih strok, o katerih nimaš pojma, za tovrstne knjige pa te sprašujejo specialisti teh strok, npr. težnike, medicine... kaj hitro se mi je pobesil greben in moral sem se priučevati, kaj vse jenspoličah. Spominjma se, da ~~pride~~ je prišla neka gospa in spraševala za makramé. groza ! prvič ^{sem} slišal za to zverino in tako moral po informacijo k poslovodkinji (ali tovrstno knjigo sploh imamo). kake posebneustvarjalnosti si na tem mestu ne moreš privoščiti, ppvrh jetu še zprno manipuliranje z denarjem, z zavija jem knjig ipd. No. rešitev se je kmalu pokazala. K meni stazačela hoditi znanea - knjižničarjaiz Slovanske knjižnice Andrej Krečič in Jurij primožič ter me nekako pripravljala za prehod v ^{tamkajšnja} Slovansko knjižnico, kajti dolgoletna katalogizatorka je bilanapoti v penzijo. V knjigarni se je pojavilo več mojih znacev in nekoč se pojavi tudi moj učeni sošolec ^{ženskem} "an Makarvič v spremstvu . "No", je rekel, "to pa je moja sestra Svetlana". Spet se je tu načela zanimiva zveza : izbor Svetlanine "temne" poezije sem pozneje pripravil za eno od Slovanskih večernic v Slovanski knjižnici. "oj knjigarski pesel je tako trajal le osem mesecev in preselil sem se v Slovansko knjižnico, v kateri sem študiriral ves čas : od brucovstva do tretjestopenjstva. Vzdušje je bilo torej domače. Malce zamenoj je ~~pr~~ nastppil kot novi ravnatelj Slovanske knjižnice slavist dr. Stefan barbaričž

katalogizatorstvo je večšina, s katero imaš na začetku nekaj opravka, z leti pa postane zadeva dolgočasna in nespodbudna. precej mučna je bila tudi stisnjenost ^{prostorska} knjižnice v Turjaški palači, po nekaj letih se me je začela ~~z~~ lotevati kar kalvstrofobija. Medvorne plus zame je bil soočenje z obsežnim fondom ~~knjig~~ z "mojih" področij : literatura, zgodovina, kultura. Tu je bil še kup starih in novih revij ter tudi t.i. "zaprti fond". Z zanimanjem sem si ogledoval "družbeno nevarne" knjige. Med njimi so bile npr. vse knjige, ki so kakorkoli kritično obravnavale sovjetski komunizem (ta zaprti fond je izviral še iz leta 1945 !), in to knjige o Karadjordjevičih, vse knjige, ki so izšle v Argentini, medvojni "Atlantič"; med zaprtimi raritetami sem našel med drugim tudi vodič na Višarje !? Kot posebno ankdoto velja omeniti edini obisk inšpekcije, ki sem ga doživel v svojem knjižničarskem obdobju (1980-1986). Prišla sta tovariš X in tovarišica Y, njuno zanimanje pa ni bilo usmerjeno v tešavni prostorski položaj knjižnice ali v karkoli koristnega. Ne, predvsem sta hotela videti, kako čuvamo "zaprti fond". Ko sta videla, da je zaprti fond res zaprt v neki rolo omari s posebnim ključem, sta očitno zadoščena odšla. O tempora, o mores !

Pogruntati je bilo treba ^{to} kako ustvarjalno dejavnost. pripravljaj sem tudi različne knjižne razstave, a to je bilo premalo. tako sem z ravnateljstvom dovoljenjem uvedel t.i. Slovanske večernice. Trajale so od 1982 do 1986, skoraj do mojega odhoda iz knjižnice. program je bil kar najbolj pisan : recitali, igre, pogovori z znanimi književniki, predavanja in še kaj. "ačel pa sem z recitalom pesmi Svetlane Makarovič : Drugo vse je... Povabljena je bila tudi avtorica in bila močno navdušena, saj naju je (mene in kolegico) na koncu kar objemala. marsikatero prirediteljev ~~prebrskali~~ smo tudi ponavljali ali z njo gostovali. naj navedem le najuspešnejše dogodke : Svinčnik piše s srcem : srbski otroški izreki (na eni od številnih ponovitev je bil prisoten tudi delni prevajalec teh izrekov sošolec Vladimir Kavčič); dalje : Ivan Rob : "esti brat (več

predstav in več gostovanj);; E.F. Burian : Švejk 1. dejanje in E. F. Burian : Švejk, 2. dejanje, vrh naše ustvarjalnosti v Slovenski knjižnici pa sobil Strniševe Žabe (1986; do začetka 90. let se je nabralo kar 51 uprizoritev naših Žab naraznih lokacijah, 1986 smo nastopili celo na Borštnikovem srečanju v Mariboru kot izbrana amaterska predstava).

leta 1986 sem se ^{tudi} osebno spoznal s Strnišo. Povabil sem ga seveda na našo premiero, a se je opravičil, češ da je prehlajen ali nekaj takega. najbrž si je mislil : kaki revni amaterji. No, po nekaj predstavah (v čitalnici, kjer smo igrali, je bilo prostora za kakih 20 oseb) pa mi Strniša telefonira, češ da je slišal od nekega znanca, da je naša predstava dobra in da bi si jo rad ogledal. Povedal em mu za naslednji nastop in prišel je ter se vsedel v prvo vrsto. Je nikoli nisem imel take treme, vem, da sem izpustil v zmedi nekaj svojih "hudičevskih" verzov (igral sem glavno osebo Točaja = Hudiča), zavedajoč se, da zna avtor vse svoje strvari na pamet (vsaj svojepesmi je vedno recitiral na pamet !). Na koncu je bil sicer tiho, a je kar prijazno kimal, najbrž zadovoljen z našim prizadevanjem. Sledili pa so kar nenavadni Strniševi telefonski klici : kdaj bo spet predstava, rad bi obvestil še nekatere svoje prijatelje, da si jo bodo ogledali, res sta prišla najprej klasik (letnik pred nami) Janez Stanek, nato dr. ^{Tine} Velikonja, morda pa je prišel še kdo, ki ga nisem poznal. Vrh paje bil, ko je v decembru 1986 avtor ponovno prišel na ogled predstave in pripeljal s seboj pesnico ^Majo Vidmar. To smo čutili pa že kot avtorjevo pravo priznanje (a še vedno brez besed). res paje, da smo se do podrobnosti posvetili njegovemu besedilu (samó besedilo smo študirali eno leto in pol). ¹⁹⁸⁷ Nato je sledil šok : januarja je pesnik nenadoma umrl. "aj zdaj ? Ali prekiniti zxxx s ponavljanjem igre, ki je med drugim tudi nekak smrtni ples, ali jo nadaljevati v pesnikov-dramatikov spomin ? Prevladalo je drugo in , kot rečeno, smo še dolgo igrali Žabe "ad maiorem gloriam Gregorja Strniše".

odšel nato na kulturno skupnost k svojemu soimenjaku "anezu Lahu in razložil, kaj je treba plačati. In plačali so pač tam. Položaj samostojnega svetovalca za določeno področje je bil nekaj vmes med pisarjem in mekurirjem. Po nekaj mesecih mi je bilo jasno, da nisem sposoben za uradnika (kljub vsej pomoči prijaznih tajnic). A rešitev je bila prav na komiteju. Večkrat sem se menil s kolegico Marjano Bele, ki je imela resor za samostojne kulturne delavce. Kar strmel sem, koliko letih je bilo vpisanih v komitejske sezname. Pr prihajal so najrazličnejši tipi, se prijavljali in se vpisovali. Nekega dne srečam svojega bivšega dijaka z bežigradske gimnazije Blaža Zupančiča, ki se vpisuje kot samostojni kulturni delavec fotograf. Uf, me je spodbudilo. Če se lahko ^{moj} ~~xxxix~~ bivši dijak ukvarja s samostojnim kulturnim delom, zakaj ne bi poskusil s to zadevo še jaz. Morda bi šlo s kombinacijo nekega pisanja in lektoriranja. Najbolj je ~~xxxix~~ obetaven (finančno namreč) ~~xxxix~~ je bil omtakrat moje sodelovanje pri urednikovanju novih šolskih beril za slovenščino v srednjih šolah. V odbor me je pritegnil (še v Slovanski knjižnici) moj cenjeni starejši kolega Janko Kos in njegove neminljive zaslugе so bile, da sem ob vsakoletnih ponatisih beril več let dobival tudi nove jesenske honorarje. Šele takrat sem dojel, da je najzanesljivejši zaslužek pri šolskih knjigah, če jih seveda ponatiskujejo.

Tako sem ušel iz pisarništva in se pri kolegici vpisal za samostojnika. Dejstvo samostojnosti je seveda paradoksalno: poprijeti moraš za vsako delo. Ugodno je bilo delo pri reviji Srce in oko (lektorstvo, korektorstvo, pisanje ocen in različnih spisov), čal je revija prekmalu nehala izhajati. Sicer pa sem bil obenem tudi šolski knjižničar (eno leto na osnovni šoli Kolezija, kjer sem nadomešala knjižničarko na porodniškem dopustu; mularija v višjih razredih je bila pravobupna, še najprijaznejši so bili prvi črvi...), nekaj let pa sem knjižničaril nekaj ur tedensko na upravn^o-administrativni srednji šoli na Poljanski ulici.

usmerjalak nedeljski maši, saj se je to nekako spodobilo, katoliško obredje me ni prav nič zanimalo. Spominjam se, da sem hodil k nedeljski maši k Sv. Petru s starim stricem Ludvikom. Najprej sem bil v cerkvi pri njem, nato pa sem ga pričakal kar v parku pri šentpetrski cerkvi in sva se vrnila domov. Mešnik ob pol enajsti uri je bil sicer prav imeniten, mašo je opravil neznansko hitro, rekli so mu Pagat, najbrž zaradi majhne postave. Mislim, da se je pisal Demšar, da je doživel več kot 100 let in da je bil - tako so omenjali, morda ob njegovi smrti - celo "ardeljev veročitelj"! Z letom 1945 je bilo mojih stikov s katoliškim obredjem seveda konec, še zdaleč pa se mi zdi čudno, zakaj sem hodil k prostovoljnemu verouku v 1. gimnaziji; najbrž po liniji vztrajnosti Katehet - misli, da se je pisal "atkovič" - pa je bil pravi surovež in tako prava antipropaganda za katolizem. Z mojo vero torej ni bilo nič. Bil sem nekak nagoni materialist, sčasoma pa se mi je najbolj približal budizem, seveda ne kot vera, ampak kot psihološko-etični sistem. Znano je, da Buda ^{sploh} ne govori o bogu in da je budizem pravzaprav verstvo brez boga. Buda je le Budni ali "azsvetljeni, do budnosti, razsvetljenosti ali življenjskega spoznanja pa se lahko dokoplje vsakdo, ki doživi prelomni premik v zavesti. Večina organiziranih ver deluje kot oblastniški sistem, zlasti bličnjevzhodnoverstev (judaizem, krščanstvo, islam) pa prepaja izjemnestrpnost. Kar oglejmo si zgodovino verstev v zgolj v Evropi! Prava krvava rihta med krščanskimi sektami, krščansko-islamski boji, preganjanje Judov itd. itd.

Pa prestopimo kar k marksizmu, ki so ga komunisti utemeljili kot nekako nadomestno ~~xxxxx~~ posvetno vero in ga dogmatizirali. V gimnaziji in še na univerzi nisem dosti vedel o marksizmu, čeprav so nam ga vsiljevali z vseh strani. Zdelo se mi je, da je mora biti kaj na stvari, saj temelji na "znanosti", dialektiki itd. Na sociologijo smo imeli na univerzi kar marksističnega glavnega ideologa Borisa Zihlerla. Bil pa je obupen predavatelj, a saj je imel povrh vsega tudi govorno napako. Kot "naš človek" je postal profesor in akademik kar brez končane univer-

✓ 60. letih sem imel uranega ^dmarksističega čevkanja še čez glavo
 in so me zanimali samo še problematični marksisti, ^{Poljskem} ~~naxvzxxxx~~ je bil to
 npr. Leszek Kolakowski, v češki Karel Kosík, a tudi na zahodu so se
 nekateri razdogmatizirali, npr. E. Fischer in R. Garaudy. Sicer pa so
 komunistični režimi sproducirali neznansko ~~xxx~~količino prazne besedne
 slame. V nasprotju z lastnim deklariranim materializmom so delovali
 največ z idejnim besediščem. Z besedami so zakrivali dejansko stanje v
 "realnem socializmu". Do 80. let sem zmotno mislil, da je jugoslovanski
 komunistični režim ^{vendarle} ~~ka~~ za kanec boljši od vzhodnoevropskih režimov, nadzo-
 rovanih od "velikega brata". Jugoslavija ni bila v varšavskem paktu in
 Jugoslovani so lahko hodili v inozemstvo - to je bila tista otipljiva
 razlika. Vse ostalo pa je bilo seveda isto: totalitarno nasilje in kazna
 ureditev: diktator ~~xxxxxxkikixxxxxxx~~, vodilna oligarhija, navadni člani
 stranke in ~~xxxx~~ ali kot pravi Orwell: Veliki brat, ožja stranka, širša
 stranka in raja. Prav žalostno so delovali obiski na vzhodu: Sovjetija,
 Poljska, Vzhodna Nemčija, Češkoslovaška, Bolgarija ... Človek je čutil,
 da je vse potlačeno, vse "pokošeno in pomorjeno". Spodbudneje je bilo
 v - takrat (1975) še frankistični - Španiji. ~~Res~~ je bila očitno policijska
 država, a vsaj gospodarstvo je bilo normalno. Na vzhodu pa ob popolni
 nesvobodnišer porazno gospodarstvo.

Dáživel pa sem nekaj izjemnega. Obiskal sem Prago leta 1968, v času
 Dubčkovega reformiranega, liberalnega socializma (pomislite: brez cen-
 zure časopisja in tiska). Vse je bilo sproščeno, veselo, pojoče, kot da
 bi odpadle težke jetniške verige. Na letališču so te spustili v državo
 kar brez vsakršnega pregleda. S češko prijateljico Libušo sem preživljal
 prav neverjeten teden, na ulicah so spet prodajali razglednice z (bur-
 koznim!) Masarykom, odšla sva nazaj v Masarykovo rezidenco v Lane
 itd. Kar neverjetno! Moral bi vedeti, da se to ne bo dobro končalo.
 Čez kak mesec, ko sem bil še v domačih krajih, pa je sledil ^{at} znameniti
 sovjetski pohod na Češkoslovaško, z ustaljenim izgovorom, da pač branijo
 socializem (reci: rusko kolonialno oblast) v nevarnosti.

Če sem do takrat še naivno mislil, da se bo morda socializem liberaliziral, pa je bilo zdaj očitno, da je komunistični režim povsem okorel, tog, gnilobno konservativen in globoko reakcionaren. Ko si gledal tiste birokratske mumije ob proslavah obletnic oktobrske revolucije v Moskvi, si čutil popolno stagnacijo komunističnega režima. Ko je nastopil vitalni Gorbačov in hotel modificirati režim, se je hitro videlo, da ne more razrešiti kvadrature kroga : ali svoboda, glasnost, "perestrojka", ~~nikakor~~ povezana s sproščenim mišljenjem, ali pa partijska diktatura.

Leto 1968 so zaznamovali tudi evropski, zlasti francoski, študentje s svojim dokaj anarhističnim gibanjem. Takrat me je pritegnil eden od študentskih "programskih" gesel : Jaz sem marksist po bratih Marxih. Kot občudovalec znanih komikov Marxov sem se od takrat res opredelil za to različico marksizma.

Anekdota s konca 70. let je, kako sem hodil kot delegat zbora združenega dela v republiško skupščino. V razmahu samoupravnega sestankarjenja in govorjenja v prazno sem se znašel v skupini za kulturo, ki je določala delegate zaomenjeni ZSD. Imeli smo k sreči imenitnega vodjo, fizika dr. Jožeta Pahorja, sina istoimenskega pisatelja, tako da smo kar prijetno sestankovali. Ker kolegom v skupini ni bilo prav dosti do dolgotrajnega sedenja v skupščini, sem se za udeležbo na sejah redno javljal jaz, in to seveda zgolj zaradi t.i. sejnine, ki si jo dobil za sedeče napore. Nabil sem namreč denar. Prava zabava je bila tudi enotno glasovanje, saj je bistvo socializma, da so vsi "za" (po diktatu namreč).

Po smrti diktatorja Broza (1980) se je začela doba Predsedstva SFRJ. Kot da bi diktator menil : za mano potop ! Skupek bednih partijskih funkcionarjev iz vseh republik se je menjal na vodilnih mestih in izkazoval nenehno ponavljano geslo : bratstvo in enotnost s takimi in drugačnimi spori. Začel se je postopen propad države. Srbske unitaristične akcije so povzročile razumljive federalistično-autonomistične odzive tudi drugod, še posebej v Sloveniji.

sko ne razumejo (popolnoma enostranskemu piscu seveda sploh ne pride na misel, da je po tej logiki tudi govoriti srbsko v Srbiji "šovinistično", saj tega ne razumejo - v Sloveniji)".

V zvezi z brutalno-izzivalno rabo srbščine na sojenju četverici JBTZ sem napisal članek Hamletova kleč in Kolumbovo jajce. Odlomek : "In tu je kleč ! Ne to, da sodniki niso bili Slovenci, ampak da ne znajo slovensko, čeprav v Sloveniji žive in služujejo. Najnormalnejša stvar pod soncem bi ~~nik~~ najbrž hula, da bi se slovenščine čim prej naučili, saj jo za opravljanje službe v Sloveniji potrebujejo, če ne omenimo posebej tudi koristnega sporazumevanja z okoljem (slovenščine se nauče številni ~~predstavnik~~ pripadniki šfriških in azijskih narodov, ki žive med nami". In še : "Magistru generalmajorju Šušnjarju bi zastavil ob tem eno samo vprašanje : kakšen bi bil odziv Srbov na vojaško sodišče, ki na njihovem ozemlju ne bi sodilo v njihovem jeziku, in na vojsko, ki z njimi ne bi govorila v njihovem jeziku ?"

Ob pleteničenju hrvaškega književnika z unitarnističnimi simpatijami Predraga Matvejevića o jugoslovanstvu sem napisal daljši sestavek Matvejević in jugoslovanstvo. Mož je še posebej tvezel o nekaki "prókrajšano-sti tistih, ki se opredeljujejo nacionalno kot Jugoslovani" (teza o jugoslovanskem narodništvu še iz prve Jugoslavije, v komunistični Jugoslaviji pa je bila to zlasti težnja srbsko obvladovane vojske). Vztrajal sem, da je jugoslovanstvo le državljanstvo, nov narod pa ne more nastati iz zveze med pripadnikoma dveh narodov (npr. Slovenke in Srba ipd.).

V članku Sveta preproščina spravnogeste sem polemiziral s člankom srbofilske dnevnikove novinarki Ranke Ivelje ~~(1989)~~, v katerem je avtorica Slovence nagovarjala, naj "spravljivo" sprejmejo SA (~~S~~ = Srbsk Antibiurokratske) mitingarje, ki so pretili nastopiti v Ljubljani 1. 12. 1989 (značilni simbolni dan : državni praznik kraljevsko-srbske Jugoslavije !). Med drugim sem napisal : "Avtorica sploh neupošteva že dosedanje razvidne mitingarske dejavnosti najjugu države, ne brigajo je številne

grožnje, ki so se ob napovedih mitinga kar vrstile. ne moti je, da mitingarji prihajajo nepovabljeni, torej brezobzirno. nepovabljenim obiskom nočic so včasih rekli agresija, danes pa - v sprevrženem orwellovskem novoreku - "bratskapomoč" (npr. Češkoslovaška [1968]). Ob fantazmatičnem številu 500.000 (napovedanih) prihajalcev je povsem jasno, da negre za nič drugega kot zazaželeno stvarno okupacijo, ob lox manjšem številu pagre še vedno za simbolno okupacijo. Actorici še na misel ne pride, da bi problematizirala srbsko vsiljevanje edine "resnice" Slovincem". In dalje : "Avtorica vseskozi v resnični ali igrani naivnosti spregleduje edino mitingarsko resnico : manifestacijo moči, način zaprikrajanje države po srbski podobi." In dalje (neverjetno, toda resnično !) : "Avtorica razumevajoče vidi v srbskem gospodarskem bojkotu Slovenije kar pokončno ~~raz~~ držo 'užaljenega naroda'. Koomenja p morebitne 'užaljenosti' slovenskega naroda zaradi 'prijaznih' postopkov srbske strani". V članku sem n nadalješe ilustriral pobesneli unitarizem, ki so ga izkazovali tudi vidni srbski književniki. Borilav Mihailović-Mihiz, član srbske akademije znanosti in umetnosti, je izjavil npr. tole : "Srbohrvaški jezik mora biti edini jezik na ozemlju vseh štirih republik, postati pamora ~~in~~ uradni jezik tudi v Sloveniji in Makedoniji. Pravice narodnosti bi omejil na delovanje folklornih društev". In še moj sklep : "je način v starih, vendar so določene meje (Est modus in rebus, sunt certi denique fines). Naša spravljalivost je do svoje meje prišla."

V obsežnem članku Slovenščina in vojska (Srce in oko 1990) sem prikazal popolno zapostavljanje slovenščine v jugoslovanski vojski (razvojno od kraljevske do komunistične Jugoslavije), za izhodišče pa sem vzel znani nastop srbskega polkovnika Mx Aksentijevića v slovenskem parlamentu, ko je namreč govoril v srbsščini, torej v vladajočem jeziku vladajočega naroda. ("ačetek mojega zavestnega nacionalizma, t.j. zdrave narodne zavesti, je bil že v vojski, ko so nas v Bileća

razganjali. če smo Slovenci med seboj govorili slovebsko ("šta se grupišete"). V istem trenutku pa so se nenehno ^{in nemoteno} družili pripadniki beograjske čaršije, saj so govorili v edino zveličavnem jeziku. O jezikovnem nasiljevanju v jugoslovanski vojski je štegeta jasno spregovoril tudi dr. Janz Rugelj v članku Slovenci so siti potujčevanja v JLA (Delo, 17.3.1990). Nekaj citatov iz njegovega članka sem navedel tudi v svojem sestavku. O Aksentijevići rabi poveljevalne srbsčinev slovebskem parlamentu pa sem med drugim rekel: "S tem se Slovencem vedno znova ~~ukazuje~~ dopoveduje, da so drugorazreden, podložen narod, njihovo ozemlje pa pred določenim časom srbskemu centru priključena in zasedena pokrajina". In dalje: "Aksentijević je namreč v Sloveniji državni uradnik, uradni jezik pa je v njej slovenski, zato on mora znati slovensko in mora ^{na} nastopati v slovenščini". O isti temi

je spregovoril tudi Franc Goljevšček v članku "General" v parlamentu (Demokracija, 26.6.1990) in povedal, da kdor po letih službovanja v Sloveniji ne zna slovensko, "je ali umsko zastajajoč ali pašovinstično razpoložen, v obeh primerih je hudičevo vprašljiv". Srbsko vladana jugovojska jeseveda nenehno kršila vse ^{na} zakone, ki so zadevali uporabo jezikov, a tudi ustavo. Zapisal sem: "Značilen je bil (v zvezi s procesom proti JBTZ) tudi odnos vojaških organov do slovenske ustave. ^{namreč} Vsejši je bil navsden vojaški pravilnik, zvezna ustava pa je bila tolmačena (s pomočjo ustrešljivih zveznih organov) vedno v vojaški jezikovni prid". Za povezavo naslovne problematike s ~~skraj~~ Jugoslavijo sem uporabil zanimive podatke iz knjige J.J. Švajncerja: Slovenska vojska 1918-1919. Avtor tehtno ugotavlja: "Slovenski vojaki so bili spet tam, kjer so bili že v stari Avstriji - nacionalno in razredno zatirani. Spremeni se je samo gospodar, prej je imel vrh na Dunaju, zdaj v Beogradu". Iz ene ječe narodov so Slovenci prišli leta 1918 v drugo ječo narodov.

Ukinjenje slovenske vojske leta 1919 se je ponovilo v letu 1945 (in t o kljub medvojni Titovi obljubi o obstanku slovenske vojske). Vzkroki za ukinitev slovenske vojske so bili seveda isti kot leta 1919 : nezanesljivost nesrbskih nacionalnih enot pri izvajanju centralistično-unitaristične (prej kraljevske, zdaj partajke) politike srbskega Beograda".

V članku Zgodovinski razlogi - za ali proti ?! sem polemiziral s Cirilom Ribičičem , ki je leta 1990 še iskal ^{tudi} zgodovinske razloge za jugoslovansko povezovanje. "ahko ga je bilo ovreči : od 1300 let dolge zgodovine (začenši s "arantanijo) so živeli jugoslovanski narodi ^{domala} vseskozi v različnih državah, izjema je le 70 let kraljevske in nato komunistične Jugoslavije. Obe državi pa sta temeljili na diktaturi : kraljevska na blažji diktaturi in komunistična na učinkoviti trdi diktaturi. Razlogov za zgodovinsko povezovanje jugoslovanskih narodov je torej kaj malo, saj je tudi 3. srbsko načrtovano Jugoslavijo utemeljevala 3. diktatura.

Obsežnejši ~~eksn~~ problemski članek je Jugoslovansko vprašanje (Srce in oko 1990). V Sloveniji in na Hrvaškem sta že bili demokratični vladi, v Beogradu pa je dalje vladal komunistični režim. Bilo je jasno, da tako stanje ne more trajati dolgo. Geslo "enotnost" je že šlo v franže. Napisal sem : "Enotnost je v bistvu le unitaristično nasiljevanje. Ali ne bi rajši poudarili enakopravnosti ob različnostih in pa čisto gospodarskih, stvarnih interesov namesto ideoloških ^{bl}pllašnic ?" Problemiziral sem (vsekakor ne edini) tudi neustreznost besedila v himni Hej, Sloveni, saj le-ta ne nagovarja vrste narodov, ki žive v Jugoslaviji, nagovarja pa številne narode, ki ne žive v Jugoslaviji ! Sesuvalo se je tudi 2. ključno jugoslovansko geslo bratstvo. Srbska politika ga je najavljala predvsem v treh variantah : kot bratski spor, kot bratomor in kot vloga velikega brata.

V naslednjem članku sem zastavil vprašanje : Ali je Jugoslavija srbska lastnina ? Razumljivo je, da je srbski odgovor nato vprašanje DA,

odgovor drugih narodov v Jugoslaviji pa : NE. Ob krhanju ruske Sovjetije in ~~srabke~~ Jugoslavije sem napisal članek ^{ru} Drevi, ki ne vzdrži demokracije. Tako carska Rusija kot sovjetska Rusija sta temeljili na tiraniji, a po ~~xxxxxx~~ stopnji terorja je Sovjetija povsem prekosila carsko Rusijo. V primerjavi z boljševiško Rusijo je bila carska Rusija ^[pravzaprav ustavn] monarhija. Podobno se je v primerjavi s prvo Jugoslavijo povečala tiranija v drugi Jugoslaviji. V obeh državah sta se tudi neuspešno končala poskusa tvorjenja državnega (tam sovjetskega, tu jugoslovanskega) naroda. Tudi reklamirani socialistični internacionalizem se je izkazal kot laž. Fraza o socialističnem ^{me} internacionalizmu je pomenila zgolj uveljavljanje največjega naroda v državi (Rusov, Srbov) ali celo šovinizem tovrstnega naroda. Stvarna analiza je naslovno trditev povsem potrdila, "ivljenjska realnost pa je vse skupaj nedvoumno dokazala.

Bližala se je osamosvojitve Slovenije in 15.5.1991 sem napisal članek "ešave s kvadraturu kroga. Polmiziral sem z evropskimi in ameriškimi političnimi recepti (takrat so se kar vrstili) o "demokratični in enotni Jugoslaviji". Napisal sem : "Pridetnika enostavno ne gresta skupaj : v Jugoslaviji pač onemogočata eden drugega". In dalje : "tako se zdi, da je zahodni politiki v glavnem več do enotnosti kot do demokracije, na ta način papokpira ta politika unitaristično oziromavelesrbsko ureditev Jugoslavije. Naravnost zabavni so očitki Sloveniji o nekaki njeni sebičnosti, češ da misli le nase in ne na druge ! In ti očitki prihajajo od držav, ki jim še ne misel ne pride, da nebi temeljle samo na lastnih koristih !" Končal sem spis z rahlo preroškim stavkom: " Nasiljevanje s kvadraturu kroga (obenem z enotnostjo in z demokracijo) pa nas vodi le v katastrofični perpetuum mobile."

morali le razliko demokracija - totalitarizem. Totalitaristi (komunisti, fašisti, nacisti ...) so pač vsi isti.

Septembra 1992 sem napisal članek Sprenevedanjeo "sprtih straneh". navajam začetek in konca članka : "Krut@ in uničevaln@ vojna, ki v imenu velesrbskega hegemonizma in šovinizmapoteka v Bosni in Hercegovini, spremljajo [✓] mednarodnem dip^lomatsko-političnem in tudi v časnikarsko-komentatorskem [✓]argonu nena[✓]vadno izenačujoče izjave o dveh (ali več) sprtih straneh. Povsem se zabrisuje, kdo je povzročil spor, ali preprosto : kdo je napadalec. Značilno je, da tovrstno izrazoslovje nastopa [✓]e od začetka spopadov v bivši Jugoslaviji, torej [✓]e od srbskih napadov na Slovenijo in na Hrvaško dalje". In konec : "nevtralistične fraze o "sprtih straneh" povzročajo v praksi nič manj kot največji razmah genocidnega rasizma v ponacistični Evropi".

Ko končujem ta sprehod po svoji politični papirnati udeležbi, je ravno 14. julij, praznik francoske revolucije. Kot smo se morali posloviti od mladosti, se moram zdaj posloviti še od mita revolucije, s katerim smo odraščali in odrasli. Dolgo časa sem se predajal revolucionarni idejnosti in se strinjal s propadom ~~reak~~ reakcionarnih režimov. A kaj pove revolucionarna praksa ? Stare oblastnike zamenjajo novi oblastniki, ~~reakcionarni~~ ^{slednji} ~~xx~~ prevzamejo oblast, imetje ^{polastijo se} premaganih in del premagancev pobijejo, zaprejo, onemogočijo. Zatem vladajo revolucionarji navadno z večjim terorjem, kot ga je izkazoval prejšnji režim. Uživajo v svojem novem (ob)lastništvu in preganjajo vse mogoče - realne in namišljene - nasprotnike, ^{ne,} ~~ker~~ sovražnike. Potrjuje se izrek : ko se revolucionarji vselijo v vladne palače, postanejo kontarev^lucionarji. To resnico potrjujejo dejstva vseh znanih revolucij od francoske revolucije 1789 dalje. Ko je Djilas svojim partijskim kolegom povedal resnico o "novem razredu", so ga za dolga leta zaprli. Edina prava revolucija se izvrši v človekovem duhu

Zu slow pz le se: AUM MANI PADME HUM.

Post scriptum : Sub specie ^{er} seni ritatis je seveda vse naše bivanje
le vanitas vanitatum, z vidika našega kratkega živ-
ljenja (kaj pa je 100 let nasproti večnosti !) pa je
vendarle tudi ta(k)le spominski spis (sicer skromen)
prispevek k realizaciji življenjsko spodbudnega latin-
skega izreka : Carpe diem.

Da pa se ne bi poslovil v prozi, vam podarjam svoj
prevod globokoumne in nadvse pomenljive Nietzschejeve
pesmi "Goetheju".

Friedrich Nietzsche : Goetheju

To neminljivo je
le prispodoba.
Bog, kar kočljivo je,
pesniška roba.

Svet je vrteči krog,
cilje dotika,
Nuja - tp pravi strog,
norec pa - igra.

Igra svetà , gospa,
Bit meša in Soj.
Sla večno norčevska
meša nas v spoj.

Za vse tiste, ki ne mislite preminiti, ampak boste
večno obstajali (v materialni ali v duhovni podobi), pa še izjemni
verzi Gregorja Strniše, našega starjšega klasičnega kolega.

To je živa čarovinja,
zemlje, vode in neba,
da sekira, ki ubija,
nikdar nič ne pokonča.

I

Kajti ena beseda je, ki je živa in vsem razumljiva : oblast.

Živa je od vekomaj, vseh besed prva in zadnja.

Ivan Cankar : Hlapci

Nedvomno vsebujejo številni grški miti pomenljive ali kar bistvene arhetipske poteze, in to v razponu od pošameznika preko družin in rodu do mesta in države. To dejstvo nam potrjujejo mnoge dramske različice grških mitov od stare Grčije do danes.

Kaj predstavlja zgodba o Eteoklu in o Polinejku, ki sta sinova nesrečnega tebanskega kralja Ojdipa ? Vsekakor gre za različico mita o dveh sovražnih si bratih v boju za oblast. Tovrstni mit nam pripovedujeta tako judovska Biblija (spopad Ajnain Abela, Adamovih sinov) kot tudi rimska mitologija (spopad Romula in Rema, Marsovih sinov). Obe omenjeni mitologiji ilustrirata v prikazu bratskega spora in bratomora začetno stanje rodu oziroma družbe. Potem ko poljedelec Ajn ubije pastirja Abela (prv njiu je razviden temeljni konfliktni "pluralizem interesov"), ustanovi mesto ! (kot novo stopnjo družbenega razvoja x). V rimski zgodbi se brata spreta ob ustanavljanju mesta. Očitno mora biti na začetku mesta (civilizacije) en sam poglavar. Potem ko Romul ubije Rema, ustanovi mesto, ki ga imenuje po sebi (Roma). Na začetku mesta, civilizacije ali kar družbe je torej umor, zmagoviti brat pa predstavlja tudi monarhično načelo vladanja.

Zgodba o Eteoklu in o Polinejku je postavljena še v poznejši razvoj družbe. Tebe so bile mestan država še več rodov pred Ojdipovima sinovoma. Oba brata pa sta dodatno vpeta še v prekletstvo družine Labdakidov (Labdakos je bil Ojdipov stari oče, torej Eteoklov in Polinejkov praded), posebej pa ju zadene še prekletstvo očeta Ojdipe.

Oglejmo si na začetku še možno razlago obeh imen (po Doklerjevem Grško-slovenskem slovarju). Grško eteos = resničen, istinit, pravi;

Grško kleis = ključ (tudi kot znak oblasti). Torej : Pravi ključ ?!
 Grško x polis = mesto, mestni grad, trdnjava, (svobodna) država;
 ali pa grško poly = mnogo, pogosto, jako, silno, zelo, močno;
 grško neikos = ^{prepir} ~~prepi~~, pravda (pred sodiščem), nesloga, razpor, boj.
 Torej : Mestni prepirljivec ali pa Veliki prepirljivec. "a prvi pogled nudi ugodnejšo vsebino svojega imena Eteokles. Zdaj pa k podrobnostim zgodbe o Ojdipovih sinovih.

Očetomorilec (ni vedel, da je v spopadu ubil svojega očeta kralja Laja) in moč svoje matere Jokaste (ni vedel, da se je poročil s svojo materjo) Ojdip postane po Lajevi smrti kralj v Tebah. Z Jokasto ima ~~Ojdip~~ štiri otroke : sinova Eteokla in Polneika ter hčeri Antigono in Ismeno. (Pustimo ~~on~~ strani dvomljivo Ojdipovo krivdo in pa to, kako zapleteni so zdaj družinski odnosi v Ojdipovi državi.) Ojdip nekaj časa v Tebah vlada. Ko pa nastopi v mestu kuga (nekaj je gniloga v deželi tebanski !), mora Ojdip odkriti morilca kralja Laja, (element detektivske zgodbe !). Na koncu raziskave odkrije, da je morilec on sam. Oslepi se in je pripravljen na izgon iz Teb, (Sofokles : Kralj Ojdip). Čez nekaj časa odide Ojdip s hčerjo Antigono v atiško pokrajino Kolon. (Sofokles : Ojdip v Kolonu). Najprej sta brata prepustila vlado stricu Kreonu, Jokastinemu bratu, nato pa sta se spustila v tekmo za vladanje. (Evrripid : Peničanke; starejšemu prevodu te tragedije je dal prevajalec ^{sovr} svoj - smiselni - naslov : Bratski spor).

Brata sta se dogovorila, da bosta izmenoma vladala vsak po eno leto. Starejši Eteokles začne vladati, a ko mine leto dni, se ne umakne z oblasti. Polineikes je torej domobnemogočen. Zato se napoti v Argos, se tam poroči s kraljevo hčerjo, si pridobi zaveznike in pripravi napad na Tebe, da bi si pridobil oblast, ki mu po dogovoru z bratom pripada (Ajshil : Sedmorica proti Tebam). Potem ko pride Polineikes prosit očeta Ojdipa v Kolon za podporo, ga le-ta ostro zavrne in mu napove pogubo. Glede na nezadržno usodnost prerokovanja, ki nastopa

v grški mitologiji (prim. že izpolnitev usodne prerokbe pri Ojdipu!), je tu že povsem jasno, da se bo bratski spopad končal s katastrofo. Če tudi odpišemo moč očetovega prekletstva, ostane trdno dejstvo: za en prestol (za vlado, za oblast) se zagrizeno borita dva pretendentata. Po monarhičnem načelu lahko vlada le eden; odločil bo torej boj med bratoma. Polineikes krene nad Tebe z vojsko sedmorice knezov (sedem je značilno mitsko, tudi pravljичno število). Glavni vodja vojne odprave je Adrast, kralj v Argosu in Polineikov tast. Adrastov interes, da posadi Polineika na prestol, je tako pravzaprav družinski: razširitev lastne (in družinske) moči na pomembno grško mesto. Tudi cela sedmorica je družinsko povezana z Adrastom.

Ko pridejo argoški napadalci do Teb, se boj dogaja pri sedmih mestnih vratih. Tudi Tebanci določijo sedem voditeljev za ta boj. Večina iz argoške sedmorice v boju pade, reši se le vodja napadalcev Adrast, sovražna si brata pa v boju ubijeta drug drugega. V Tebah zavlada po Eteoklovi smrti njegov stric Kreon. V znamenje zmage veli branilca mesta Eteokla s častmi pokopati, napadalca ~~namesto~~ Polineika pa prepove pokopati: njegovo truplo naj bo prepuščeno pticam in psom ~~x~~ rrtje. Temu ukazu se upre Antigona in pokoplje brata (Sofokles: Antigona).

Če iščemo zdaj tragično krivdo obeh bratov, bi ugotovili predvsem naslednje: Eteokles je sicer prekršil dogovor z bratom, a ravnal povsem v smislu realne politike, ki nima moralnih zavor in priznava le moč pesti (Faustrecht). ⁷ Nasvojen je z oblastjo in jéne misli dati iz rok za nobeno ceno. V čem je Polineikova krivda? Resda ima nasproti bratu nekako pravno prednost, a njegova krivda je v zvezi s tujci in v napadu na domače mesto. A kako drugače naj bi Polineikes prišel do svoje oblastniške "pravice", če ne bi dobil podpore v tujini? ¹ Ali zgodba ne pove, ali ima Polineikes kake pristaše v samih Tebah. Vendar je realni oblastnik Eteokles v času svojega enoletnega vladanja lahko že obračunal

z morebitno opozicijo bratovih simpatizerjev. Kakor je bratski spor Eteokla in Polneika postavljen že v obdobje (mestne) države, tako je glede na biblijski in na rimski vzorec tudi uničevalnejši, saj v grški zgodbi ubijeta brata drug drugega. Oblastinse polasta tretji, ki pa je povezan s prvim in z drugim (prim. izrek : Kjer se prepirata dva, tretji dobček ima). Kreon deluje kot zmagovalec in uporablja značilno zmagovalsko filozofijo : kdor zmaga, ima prav, obenem pa sledi rimskemu izreku *Vae victis !* (Gorje premaganim !).

Vendar je sreča opoteča. Čez 10 let so sinovi ubitih argoških voditeljev obnovili pohod na Tebe in takrat zmagali. Tebanci so se umaknili, napadalci pa so zasedli mesto. Oblast se je spet spremenila.

II.

Slovenec že mori Slovenca, brata -
kakó strašna slepota je človeka !

France Prešeren : Krst pri
Savici

Ali moremo primerjati grški bratski spor oziroma vojni spopad sovražnih si bratov s slovensko ~~bratovsko~~ ^{bratomorno} vojno v času 2. svetovne vojne 1941-1945 ? Glede na izhodišče, da je mit vedno ilustracija nekega splšno e ponavljajočega se dogajanja, je to nedvomno mogoče. Pri prenosu v slovenske razmere pač sovražna si brata preobrazimo v dve sprti, nasprotni si, sovražni si strani, stranki, vojski in - ne nazadnje - ideologiji. Tridati je še treba, da deluje vojno dogajanje na Slovenskem 1941-1945 zares mitsko. K temu sta prispevali obe idejno-vojaški strani. Resnica zmagovalcev pa je vedno drugačna od resnice poražencev. Glede na to, da se je 2. svetovna vojna pomaknila že v prejšnje stoletje, prihaja čas za objektivno oceno dejstev, ločeno od vsiljive politične propagande.

Potem ko smo 45 let (1945-1990) sorejemali le eno, ali ^z zveličavno resnico ^{komunističnih} zmagovalcev o "narodnoosvobodilnem boju" in seveda o še pomembnejši revoluciji (le-ta je po 1991 pri uradnih zgodovinarjih bivšega režima nekako poniknila), ^m smo v desetletju od 1991 začeli neobremenjeno sprejemati tudi raznoliko pisanje poračene (protikomunistične) strani (spomini, publicistična in strokovna zgodovinska dela). Naš spis bo upošteval znana zgodovinska dejstva, interpretacija dogajanj pa bo skušala biti čim bolj samostojna, torej subjektivna. Zgodovinska dejstva so sicer nujna ^{ena} osnova, bistvo pa je vedno interpretacija teh dejstev.

Posebnost naše bratomorne vojne (bratskega spora) 1941-1945 je, da se je dogajala v širšem okviru 2. svetovne vojne. Drugačen primer je bil npr. v Španiji (1936-1939), ko so bili vojni spopadi še omejeni nato državo, vendar sta obe ~~xxxx~~ vojskujoči se strani - republikanci in frankisti - dobivali večjo ali manjšo pomoč od zunaj (Italija, Nemčija, Sovjetske zveze).

Znano je, da se je 2. svetovna vojna uradno začela z napadom Nemčije na Poljsko (1. septembra 1939). Ob takratnem paktu med Hitlerjem in Stalinom ^o so Poljsko napadli še Rusi in tudi oni zasedli del Poljske (4. delitev Poljske!). In poglejmo. Angleži in Francozi, ki so mitno prepustili Hitlerju Avstrijo in Češkoslovaško, so se zaradi Poljske spustili z Nemčij^o v vojno. A pozor na paradoks! Sovjetski napad na Poljsko so zahodni demokrati (ali zahodni imperialisti) sprejeli kot nekaj nepomembnega, nevznemirljivega! In dalje. Angleži in Francozi niso Poljakom prav nič pomagali. Še več! Pomagati niso mogli niti sebi, saj je Hitler hitro zasedel tudi Francijo in vrsto zahodnoevropskih držav. (Že tu naj opozorimo na anglo-francoski poraz v 2. svetovni vojni. Če so ^{namreč} ~~xxi~~ Angleži s Francozi šli v vojno zaradi Poljske, so jo resda izmaknili Nemcem, a prepustili ob koncu vojne ~~xxxxxx~~ s tujim ozemljem] sovjetski ^(ruski) okupaciji; prim. zahodnjaško kupčijo v 1. svetovni vojni: Londonki pakt).

V tej 1. stopnji 2. svetovne vojne (1939-1941) je ostala kraljevska Jugoslavija - tako kot večina balkanskih držav - zunaj neposrednih spopadov. Država si je s tem prihranila dve leti vojnih tegob. Zanimivo je, da si je v unitarni, srbsko vodeni državi Hrvaška šele leta 1939 pridobila opaznejši položaj (ustanovitev banovine Hrvaške, vlada Cvetković-Maček). Hitler je ob snovanju novega evropskega političnega sistema (neke predhodnice evropske zveze pod nemškim vodstvom) skušal manjše države (npr. "adriarske, Romunije, Bočgarije ...) podrediti tako, da bi se le te pridružile trojnemu paktu (zvezi Nemčije, Italije in Japonske).

Dejansko je bila leta 1941 že domala cela Evropa pod nemško vojaško kontrolo. Tudi jugoslovanska vlada je 25. marca 1941 podpisala pristop k trojnemu paktu, kar lahko označimo kot najustreznejšo politično potezo v tistem času. Vlada si je s podpisom zagotovila nič manj kot nadaljnji obstoj države. Če ne bi podpisala sporazuma, bi storila tako rekoč politični samomor (prim. knjigo D. Gregoriča : Samomor Jugoslavije, Lj. 1945). In vendar je samomor vendarle sledil. Kot ^{protestni} odziv na podpis trojnega pakta so nastopile v Beogradu in še nekaterih jugoslovanskih mestih demonstracije (ob vplivanju angleških agentov). Demonstracije sta spremljali absurdni gesli : Bolje rat nego pakt (Boljša je vojna kot sporazum) in Bolje grob nego rob (Boljša je smrt kot pa suženjstvo; prim. tudi Prešeren: Manjša strašna noč ...). Zakaj bi bila boljša brezupna vojna kot začasno koristen sporazum, najbrž ne bi znal razložiti nobeden od kričačev, plačanih od Angležev. Siliti šabko jugoslovansko vojsko v spopad z nadmočno Nemčijo (o nemških satelitih niti ne govorimo) v času, ko je nemški vojni stroj suvereno obvladoval večino Evrope, je bilo zares samomorilsko dejanje. Vedeti moramo namreč, da s samim pristopom k trojnemu paktu Jugoslavija ne bi bila zasedena od tujih čet, morala pa bi seveda dopuščati prehod nemških čet preko svojega ozemlja. Srbski anglofilski generali pod vodstvom generala Simovića so nato 27.3.1941 izvedli državni udar,

a nova (očitno Angležem naklonjena) vlada podpisa k trojnemu paktu venderle ni preklicala ! Angleži pa tudi "ugoslaviji - tako kot prej če Poljski - niso prav nič pomagali (ali mogli pomagati), le pahnili so jo v pogubo. "ekateri poznejši ^{politični} komentatorji so poudarjali, da je bil ~~ni~~ vojaški udar usmerjen predvsem notranjepolitično. Srbski generali niso sprejemali večje vloge hrvaške politike v državi !

Kakorkoli že ! Hitler ni mirno sprejel balkanske politične zmešnjave in tako so Nemci (in njihovi sateliti) 6.4. 1941 z več strani napadli Jugoslavijo. Niti najmanj ni čudno, da je jugoslovanska ječa narodov kar najhitreje pripadla. Vlada je zbežala v inozemstvo (prim. knjigo A. Kuharja : "eg iz Beograda aprila 1941, Lj.-Wash. 1998)x, Jugoslavijo pa so si razdelili kar štirje okupatorji (Nemci, Italijani, Madžari in Bolgari).

Pustimo zapleteni položaj v zasedeni Jugoslaviji (Paveličeva Neodvisna država Hrvaška, Nedičeva Srbija ...) in si oglejmo samo položaj v Sloveniji po aprilu 1941. Nemci so zasedli Gorenjsko in Štajersko, Madžari Prekmurje, Italijani pa Ljubljano z Notranjsko in z Dolenjsko. Italijansko-nemška meja je potekala tik pri Ljubljani : Šiška je bila v Italiji, Šentvid pa v Nemčiji. Med tremi okupatorji so bili najostrejši Nemci, ki so takoj začeli z germanizacijskimi ukrepi (prim. Hitlerjev napotek : Naredite mi to deželo namreč Štajersko - spet nemško !) : začelo se je nasilno preseljevanje slovenskih izobražencev na Hrvaško in v Srbijo, ^{zabran} ~~kar~~ je bil slovenski tisk, Nemci so uničevali slovenske knjige (Mohorjeva družba se je ^{iz Celja} 1941 prselila v Ljubljano in med vojno delovala tu) itd. Podobno so Madžari pokusili s ponovno madžarizacijo Prekmurja. Nasprotno pa so Italijani v svoji Ljubljanski pokrajini pustili slovenščini vse pravice (šole, uradi, izdajanje časopisja in knjig, gledališča idr.). Očitno so se hoteli sprva prikupiti prebivalstvu. Slovenci vsekakor niso bili

zadovoljni z okupacijo, a kaj so lahko storili v času največje nemške moči? Vsak takojšnji ^{oboroženi} odpor bi bil ne le neuspešen, ampak kar nesmiseln, škodil bi predvsem Slovincem samim (številne slovenske žrtve ob majhni škodi, ki bi jo lahko Slovenci povzročili okupatorjem). In vendar se je zamisel o odporu pojavila kaj kmalu. Ni čudno, da je ta zamisel izšla iz nacionalno najbolj osveščene organizacije: iz primorskega TIGRa, ki se je na ^{Pr}ri orskem že več kot desetletje na različne načine upiral Italijanom. Tudi prvi oboroženi spopad med domačini in okupatorji na Slove^mskem je bil v znamenju TIGRa. 13. maja so Italijani, menda po izdaji, obkolili tri skrite tigrovcе v gozdovski koči na Mali gori na Dolenjskem. V boju je bil Kravanja ranjen in ujet, Zelen je bil hudo ranjen in se je sam ustrelil, da ne bi prišel v roke Italijanom, Majnik pa je uspel pobegniti.

Torej so se ^{kar} na začetku pojavile tri možnosti v uporniškem delovanju: 1. biti ujet (in pozneje ~~u~~ ubit ali zaprt), 2. ubiti se, če ni druge rešitve (prim. Bolje grob nego rob!) in 3. zbežati (in nato nadaljevati z uporniško dejavnostjo). Ni dvoma, da bi moral biti praznik slovenskega upora v 2. svetovni vojni 13. maj in ne nekdanji 22. julij (streljanje na slove^mškega /!/^m orožnika pod Šmarno goro), sploh pa ne 27. april, dan ustanovitve protimperialistične fronte, ki so jo ustanovili komunisti (že od začetka ^{pod}pridrjeni pridružen^o člani PF so bili levi katoliki /krščanski socialisti/, levi liberalci /sokoli/ in levi izobraženci; šlo je torej za nekako združeno levico pod komunističnim vodstvom). Pomudimo se pri širšem političnem položaju 27. aprila. To je bil čas delujočega pakta med Hitlerjem in med Stalinom in komunisti so bili ^{na}parvzaprav na Hitlerjevi strani. Značilno je tudi, da je bil "protimperializem" PF usmerjen proti zahodnim imperialsitom (takrat ^{to}pobaženim). Seveda so bili Angleži in Francozi res imperialisti, a največji ^{dejanski} imperialisti tistega časa v Evropi so bili Nemci in sovjetski Rusi. Politična

ost 27. aprila je bila torej dokaj neustrezna, saj so bili zahodni imperialisti navsezanje prijatelji bivše jugoslovanske države. Da pa bi komunisti uvideli v SZ ^{imperialiste} (prim. Finska, baltiške države, poljska, Romunija ...), tega od njihovih ^{enostavnih ukrepov} čel ne moremo pričakovati. Sovjetska zasedba tujih dežel je bila ^{po sprevršeni komunistični terminologiji} ~~parvzaprav~~ osvoboditev teh dežel !)

Dejstvo je, da so bili ^{slovenski} komunisti aprila 1941 še daleč od kakršnega koli odpora proti okupatorjem, saj so ^{ubogljivo} sledili sovjetski politiki. Se več : če bi pakt Hitler-Stalin obstajal še dalje (možna drugačna zgodovina), ~~bi~~ komunističnega odpora proti okupatorjem tudi nadalje ne bi bilo. Vemo namreč, da je o vsakršni dejavnosti evropskih (jugoslovanskih, slovenskih ...) komunistov odločala ^m Kominterni v Moskvi (oziroma sovjetsko vodstvo ali kar enostavno diktator Stalin), Torej : brez ukaza iz Moskve ne bi bilo nikakega odpora slovenskih (jugoslovanskih...) komunistov. In res : šele po nenadnem napadu Nemcev na Sovjetsko zvezo (22.6.1941) je prišel iz Moskve ukaz : komunisti naj se v zasedenih državah začno upirati Nemcem, da bodo vsaj v majhni meri pomagali komunistični SZ. Tako so komunisti začeli z organizacijo upora v Sloveniji (v Jugoslaviji ...) julija 1941, Seveda pa cilj komunistov ni bila narodna osvoboditev, ampak vzpostavitev lastne oblasti po vojni. V svojem razrednem boju niso marali ^{niti} narodov niti svobode, katere zakleti sovražniki so bili. ^{predvsem} mislijo na oblast se komunisti seveda niso ukvarjali z okupatorji, ampak z dejanskimi in z možnimi tekmeci za oblast, s t.i. meščansko desnico, z monarhisti, s katoliško cerkvijo itd.

Vojneokoliščine so komunistom ustrezale ^{čev} 1. svetovni vojni (boljševiška revolucija ^{v Rusiji} leta 1917) in so jim ponovno prišle prav v 2. svetovni vojni. V miru in v normalnih razmerah ne bi komunisti kot ^{ekstremna} majhna stranka nikoli prišli na oblast. Da pa bi lahko pritegnili k uporju več ljudi, so morali komunisti propagando usmeriti predvsem v

narodno osvoboditev in ne v socialno revolucijo. Tu je odigrala glavno vlogo naslednica * PF, preimenovana v OF kot nekaka ljudska fronta, združujoča idejno različne ljudi. Vendar je bilo vodstvo OF povsem v rokah komunistov. ^{si} Če bi preprečili kako uporniško konkurenco, so komunisti (OF) prisvojili monopol na upor in vsakršne druge upornike proglasili za sovražnike. Glavni tovrstni sovražniki so bili srbsko-monarhistični četniki generala Draže Mihailovića, ki so bili predvsem močni v Srbiji, v Sloveniji pa so bili malo številni in malo vplivni. (t.i. plava garda). ^{mejnega povelja} Monopoliziranje upora ^{pa je} kazalo na poznejše komunistično polasčanje oblasti. ^{Če} bi šlo resnično za boj proti okupatorjem, bi morali biti zaželeni uporniki vseh polibičnih barv.

Partizanski (prim. zvezo med besedama partija - partizan) napadi na Nemce in na Italijane so povzročali kar najhujše posledice. Za svoje mrtve so se tako Nemci kot Italijani maščevali s streljanjem talcev, s požiganjem vasi (npr. Rašica, Dražgoše itd.), z zapiranjem in ^{si} izseljevanjem ljudi. A kot pravi izrek: brez žrtev je komunizem mrtev. Komunisti se niso ozirali na žrtve med prebivalstvom, saj so te žrtve po svoje povzročile tudi prihajanje novih ljudi med partizane.

Le leta 1941 so začeli komunisti pobijati svoje nasprotnike v mestih in na podeželju. Z ubijanjem članov lastnega naroda pa je bil NOB še takoj problematiziran ali kar negiran. Partijska VOS (Varnostno-obveščevalna služba) je začela že 1941 ubijati nekomunistične ali protikomunistične Slovence. Nekaj vidnejših imen: liberalce Fanouš Emmer (ubit 4.12. 1941), socialni demokrat Vinko Urankar (ubit 11.12.1941), liberalce Avgust Praprotnik (ubit 20.2.1942), predsednik študentske Katoliške akcije Jaroslav Kikelj (ubit 18.3.1942), univerzitetni profesor Lambert Ehrlich (ubit 26.5.1942; le-ta je bil bolj zavedni slovenski narodnjak kot katerikoli komunistični vodja; prim. njegovo višarsko slovenstvo!),

bivši ban Dravske banovine in vidni politik SLS Marko Natlačen (ubit 13.10.1942) itd. S stališča NOB so ti in drugi umori posameznikov in skupin nesprijemljivi in neoprostljivi, s stališča revolucije in revolucionarjev pa je pobijanje drugače mislečih ne le pozitivno, ampak kar pohvalno dejanje (likvidatorji postanejo partijski heroji). ^{mp} ~~Revolucionarna~~ morala izhaja iz znamenitega načela "amen posvečuje sredstva, v ozadju pa tihi še izmailski izrek : Nič ni resnično, vse je dovoljeno.

Dejstvo je, da je šele po domala enoletnem komunističnem pobijanju civilnih neoboroženih Slovencev nastopil organiziran odpor proti komunistom v obliki t.i. vaških straž. ^(sredi leta 1942) Na komunistično akcijo torej protikomunistična reakcija (= nesprotna akcija). Te protikomunistične oborožene samoobrambne enote (z italijansko kratico MVAC) so sicer dovolili Italijani, saj jim je bilo vsekakor v prid, da se Slovenci pobijajo med seboj. Seveda pa vaškim stražam nekaže pripisovati kake proitalijanske navdušenosti. Zarazliko od komunistov, ki so z navdušenjem sledili sovjetskim ^{re} (Stalinovim) direktivam, je bil odnos vaških straž do Italijanov primerno rezerviran, pač v skladu s trenutnim položajem.

Tako smo leta 1942 končno dobili celotni spekter domačih bojujočih se strani : "rdeče" komunistične partizane (s pridruženimi nekomunisti, ^{inve} usmerjenimi res narodnoosvobodilno), "bele" vaške straže (usmerjene konservativno, nacionalno in katoliško) ter "plavogardiste" (usmerjene monarhistično in unitarno). Izraza ~~rdeča~~ rdeča armada in bela garda sta bila prevzeta iz Sovjetske Rusije, plava garda pa je prejkone jugoslovanska posebnost. Takoj opazimo, da vse tri skupine sestavljajo slovensko zastavo, simbol Slovenije; vsaka skupina posebej pa ~~ja~~ torej predstavlja izrazito le del slovenskega spektra. Glede nato, da so se borili rdeči proti belim in proti plavim, beli in plavi pa se niso spopadali med seboj, dobimo le dve sovražni vojski : rdečo in belo-plavo (utemeljeno najbrž lahko predvidevamo, da bi

tudi beli v nadaljnjih vojnih obratih podprli storo kraljevsko Jugoslavijo, katere vlada je v emigraciji še obstajala in bila mednarodno priznana). Komunistinso se trudili, da bi čim bolj omejili vpliv kraljske vlade na jugoslovanskem ozemlju, z mislijo na svojo povojno oblast pa so se predvsem usmerili proti oboroženim konkurentom za to oblast (četniki, vaški stražarji - domobranci idr.).

Kot največji greh protikomunističnih Slovencev so komunisti označevali njihovo izsiljeno kolaboracijo z okupatorji. Seveda pa so tudi sami imeli zveze z okupatorji (da ne govorimo o njihovih zvezah prihodnjimi, od njih zaželenimi okupatorji : s SZx !). Po kapitulaciji Italije (september 1943) so komunisti brez pomislekov uporabili italijansko pomoč pri obleganju Turjaka. Povsem pa razkrinkuje komunistični protiokupatorski boj dogovarjanje vodstva jugoslovanskih komunistov z Nemci v Gornjem Vakufu in v Zagrebu marca 1943. Pogovor z nemškim generalom Dipodom v Gornji Vakuf so prišli trije visoki komunistični funkcionarji : Milovan Djilas, Vladimir Velebit in Koča Popović. Šlo je za možno izkrcanje AngloAmeričanov v Dalmaciji. Nenadoma so se jugoslovanski komunisti povsem razumeli z Nemci : oboji so se tega izkrcanja enako bali ! Iz nemških vojnih dokumentov izvemo naslednje komunistične predloge Nemcem : partizani se nečejo bojevati z Nemci, ker za to ne vidijo nobenega razloga. Vsi dosedanji spopadi so bili izključno partizanska samobramba pred nemškimi napadi;

partizani zavračajo vsak stik z Angloameričani (!!) in se hočejo boriti izključno samo proti svojemu glavnemu sovražniku Mihajloviću;

prav tako so partizani odločeni boriti se proti Angloameričanom, če se bodo ti poskusili izkrcati na jadranski obali. Nevarnost je velika, da bi zapadni zavezniki po izkrcanju in povezavi z Mihajlovićem v najkrajšem času pridobili obsežno zaledje;

da bi pravočasno razbili njihovega zaveznika na jugoslovanskem teritoriju Mihajlovića, predlaga Titova delegacija razdelitev nemško-Titovih

interesnih sfer na tem teritoriju;

predlaga tudi priznanje partizanov kot regularnih bojnih enot in obojestransko izročanje vojnih in civilnih ujetnikov. (prim. Jože Hubad : K slovenski istovetnosti, Lj. 1996, str. 74; o isti zadevi prim. tudi Aleksander Bajt : Deermanov dosje, Lj. 1999, str. 495-506).

Komunisti so vedeli, da bi Angloameričani ob svoji večinski zasedbi Jugoslavije prav gotovo vzpostavili vlado v smislu zahodne demokracije oziroma obnovili kraljevsko oblast. Edino, kar bi zagotavljalo neomejeno oblast komunistov po vojni, bi bila sovjetska zasedba Jugoslavije ali vsaj sovjetska "brataskapomoč" v odločilnih trenutkih. Slednje se je v letih 1944-1945 res zgodilo (pri nas sovjetska vojska v Prekmurju).

Od leta 1943 dalje (še pred kapitulacijo Italije) je bilo že očitno, da Nemčija ne bo vzdržala vojne s premočnimi nasprotniki, ki si jih je sama nepremišljeno nakopičila (SZ, ZDA). Zlahka lahko vidimo pri nemškem (Hitlerjevem) ravnanju značilnost iz grške mitologije, t.i. hibris (prevzetnost), ki jo usoda kaznuje.

Po italijanski kapitulaciji so zasedli Nemci še preostali del slovenskega ozemlja. Ironija je seveda, da so dosegli Jadransko morje ravno v času, ko jim je vojnasreča že obrnila hrbet. V dveh letih se je nemško ravnanje s Slovenci (pač glede na njihove neuspehe in poraze) močno spremenilo. Medtem ko so leta 1941 na Štajerskem in na Gorenjskem začeli s takojšnjo etnocidno dejavnostjo, so leta 1943 v Ljubljani in v bivši italijanski Ljubljanski pokrajini dopustili (ravno tako kot Italijani) slovenski jezik v šolah in v uradih, slovenski tisk, slovensko gledališče. Še več, v Gorici so npr. celo vzpostavili slovensko gimnazo, ki pod Italijo ni mogla obstajati. Tu je očitno šlo za popuščanje Slovincem na račun do Nemčije izdejalskih Italijanov (v od "emcev zasedeni Italiji je sicer delovala še fašistična salojska republika)

Kulturni molk, ki so ga komunisti (OF) zapovedali med vojno, je bil z nacionalnega vidika ^{ka} vse~~kor~~ škodljiv. Ravno kulturna ustvarjalnost je podpirala narodno odpornost v vojnem času. (Presenetljivo je, koliko slovenskih knjig je v nenaklonjenem vojnem času vendarle izšlo v Ljubljani !)

Iz vaških stražarjev pod Italijo so pod nemško zasedbo nastali domobranci. Njihov cilj je bil enak cilju vaških stražarjev : braniti slovenske domove pred komunisti. Nemci so domobranstvo dopuščali, saj jim je bratomobni boj med Slovenci koristil, sveda pa so vedeli, da so ~~na~~ ^{domobranci} nezanesljivi zavezniki, ki bi ob prvi priložnosti prešli na stran Angležev (prim. anglofilsko skupino polkovnika Peterlina, ki so jo Nemci poslali v koncentracijsko taborišče !). Politični cilji Nemcev in domobrancev se niso nikakor ujemali : nemški vidik je ostajal še dalje protislovensko "herrenvolkovski" in pretežno nekatoliški, domobranci pa so bili slovensko nacionalno in večinsko katoliško usmerjeni.

Domobranska protikomunistična usmerjenost je bila glede na domače izkušnje ~~xxxxxxx~~ in glede na vednost o komunistični strahovladi v SZ (prim. že knjigo Ivana Ahčina : Komunizem : največja nevarnost naše dobe, Lj. 1939) gotovo umestna. A zveza z Nemci je domobrance na koncu vojne spravila v povsem izgubljen položaj, saj niso mogli pravočasno preiti na angleško stran (enostaven prehod z nemške ~~na~~ strani na rusko stran so npr. izpeljali Bolgari, katerih vojne enote so ob koncu vojne prišle prav do Štajerske ~~xxx~~ in tam ropale).

Ker ~~na~~ so Angloameričani in Rusi že sklenili kravjo kupčijo in Jugoslavijo namenili Titovim komunistom, ^(Izjema je bil domobranec deljeni vpliv : 50 : 50 !) domobranci v letu 1945 že niso imeli več prave rešitve. Ob končnem porazu Nemčije v maju 1945 so se vse boreče se protikomunistične formacije v Jugoslaviji (domobranci v Sloveniji, ustaši in domobramci v Hrvaški, različni četniki v Srbiji idr.) umaknile iz države obenem z Nemci (delno v Italijo, večinsko v avstrijsko Koroško). Angleži na Koroškem teh

formacij niso obravnavali kot ^{normalne} vojne ujetnike, ampak so jih brezobzirno inš prevaro (s številnimi civilisti vred) vrnili v roke komunističnih partizanov v Slovenijo. S tem so postali sokrivci za množični etnocid. Komunistične vojne enote so po nekaterih ocenah pobile kar okoli 200.000 ljudi, in to v kratkem času in na majhnem območju (pretežno v ~~severovzhodni Sloveniji~~ severovzhodni Sloveniji). Poboji vrnjenih domobrancev so se vestili v Kočevskem Rogu, v Teharjah in drugod (po večinski oceni okoli 10.000 žrtev). ^{Ta} svoj izvirni greh pa so poskušali komunisti čim bolj in čim dalje zakriti.

Na začetku t.i. nove družbe se je pojavil torej pradedni rodovni umor (prim. Kajn - Abel, Romul - Rem itd.). Množično pobijanje prebivalstva nikakor ni nova stvar; vse to je znano ^{od} že iz starega veka dalje. Vendar je šlo takrat predvsem za pobijanje tujih ljudstev. Bistvo komunističnega delovanja pa je v množičnem pobijanju lastnega ljudstva (naroda). Skrajno stopnjo tovrstnega pobijanja so izpeljali Rdeči Kmeri v Kampučiji. Kako moremo razložiti ta neznanski morilski bes komunistov? Podobno kot že jakobinci v 1. francoski revoluciji (1789) in ruski boljševiki leta 1917 so bili tudi jugoslovanski komunisti maloštevilna ekstremna stranka, ki na normalnih svobodnih volitvah vsekakor nikdar ne bi prišla na oblast. Takšni stranki ostane torej samo skrajno terorističen prevzem oblasti. Stranka se zaveda, da večina ljudstva (naroda) ni zanjo, zato je potrebno čim več nasprotnikov (= sovražnikov) pobiti, pasivno večino prebivalstva pa tako ustrehovati, da ne bo zmožna nikakega odpora. Vse to se je v komunističnih državah res (z)godilo.

Skrajni komunistični fanatiki so gotovo razmišljali podobno kot komisar Jeremija v drami Primoža Kozaka Afera. V 18. prizoru te drame preberemo ^{le} Jeremijevo misel: "Revolucija mora dobiti svojo partijo in jo bo dobila, pa če ostane samo deset ljudi na tej zemlji živih! Tako se bo zgodilo! Samo deset in tisti pravi!" Vsekakor fantastična uničevalna ideja, ki pa takoj sproži pomislek: kaj pa, če tudi teh 10 M?

čisto pravih ? (npr. močni desni ali levi odklon kakoga posameznika !?)

Ostanimo za kratko še pri slovenski književnosti oziroma pri znanem slovenskem književniku ~~xxxx~~ Lovru Kuharju - Prešihovem Vorancu, ki je bil v času med svetovnjima vojnama pomembne agent Kominterne v Evropi. V spominih Miloša Vauhnikarja z naslovom Pe-fau II, Gorica 1989 preberemo o nadzornem pogovoru med Vauhnikarjem in med Kuharjem leta 1941 v Ljubljani. Skupaj sta ugotavljala, "da bo tudi v Sloveniji prišel do izraza komunistični režim z vsemi bolj ali manj strašnimi lastnostmi, kakor se je to zgodilo v Rusiji". Vauhnikar je pripomnil : "Ne morem si predstavljati našega kmeta, da bi bil opropan svoje zemlje in prisiljen biti robot na kakšnem sovhozu ali kolhozu. Na to je Voranc ostro izjavil : "Komunistična revolucija ne pozna usmiljenja in milosti. Če se bo slovenski kmet upiral, ga bomo izselili v Srbijo in tukaj naselili Kitajce." Vsekakor "prijazna" izjava slovenskega književnika, ki pa je bil ob tej priložnosti le pravoverni komunist. Vauhnikar je v nadaljnjem besedilu povedal tole : "Izjava je bila popolnoma v stilu Staljinovih brutalnosti in tako odločna, da se sploh nisem upal več ugovarjati". Vauhnikar se je torej že takrat (leta 1941) počutil ves zaskrbljen ! (vsi citati so iz omenjene knjige, stran 133.) "ako šele so bili ljudje zaskrbljeni od 1945 dalje !

Tudi pozneje, ko ni več množičnih pomorov, se komunistični oblastniki ne počutijo varni. Manično in panično se nenehno borijo proti vsem mogočim sovražnikom z leve in z desne : proti nacionalistom, proti zahodnim simpatizerjem, proti liberalcem, proti klerikalcem, proti sovražni emigraciji itd. itd. Borijo se tudi proti lastnim odpadnikom, npr. proti informatorjem, skratka, proti vsem, ki niso na trenutni liniji vladajoče komunistične partije. Kot nas pouči Črna knjiga komunizma (in seveda tudi številna zgodovinska, spominska in publicistična dela), so komunistični oblastniki v državah pod svojo oblastjo pobili med 85 in 100 milijoni svojih državljanov. To pa so že apokaliptične razsežnosti.

Čakomuniste je značilno popolno sprevračanje pojmov in dejstev. Nastop svoje oblasti naznanjajo kot osvoboditev (delovnega ljudstva), svojo oblast (obstoječo iz diktatorja in iz ožje oligarhije, prim. Djilasov "novi razred") pa razlagajo kot "ljudsko oblast". Skratka, najdemo se pri orwellovskih znamenitih geslih : ~~svoboda~~ svoboda (deklarirana) je suženjstvo (dejansko), vojna je mir in nevednost (vladanih) je moč (vladajočih). Vsakršna svoboda (od politične do mišljenjske) je za komuniste nesprejemljiva, liberalizem (temelječ na svobodi) pa je v komunistični diktaturi eden glavnih idejnih sovražnikov (prim. spet Djilas idr.).

Medtem ko so npr. Nemci izvajali etnocid nad Judi z rasnega vidika, so sovjetski in njim podrejeni evropski komunisti izvajali etnocid nad svojimi državljani z vidika razrednega sovraštva. Razrednih sovražnikov prav komunističnih režimih ni nikoli zmanjkalo (široko pojmovano meščanstvo ali bolj udarno : buržoazija, kmetje (označeni kot kulaki), duhovščina, izobraženci...).

Ni dvoma, kdo so krivci za množične pomore Slovencev (in drugih Jugoslovanov) med 2. svetovno vojno in po njej. V diktatorskem komunističnem sistemu prihajajo vsa povelja od zgoraj, z najvišjega mesta, torej od diktatorja in od njegove ožje oligarhije. Imena so torej očitna in splošno znana : Josip Broz, Ranković, Kardelj ~~in~~ ipd.

Vsekakor je šlo pri komunističnih pomorih (tako vojakov kot civilistov) za vojne zločine in zločine proti človeštvu, vendar je komunistična zmaga (odvrsna seveda od zmage protinemške koalicije) prekrila vse komunistične zločine. Seveda so počeli zločine tudi premaganci (npr. Nemci) in nekateri od njih so bili za zločine tudi sojeni in obsojeni (prim. nürnberški proces proti nacističnim veljakom). A jasno je, da so bili sojeni predvsem kot premaganci, in to z vidika znanega reka : Gorje premaganim. Prav farsično je namreč bilo, da so obtoženim Nemcem sodili (kot zmagovalci) predstavniki sovjetske ^{ohlepe} rešila, torej

režima, ki je zakrivil nič manjše zločine, kot so bili nemški (nacistični) zločini. (Pbim. ^{se} sedanje sojenje v Haagu; sodijo le "malim", "veliki" pa svoji (zločinskih) ljudi ne bodo izročali Haagu; še več: haaško sodišče si ne bi niti upalo pozvati pred sodišče kakega predstavnika "velikih" !)

A vrnimo se v domače loge. Komunisti so 45 let ^{monopolno} ~~razširjali~~ svojo ideološko zgodovinsko resnico in temeljito zakrili vse zločine "belih". Po drugi strani so povojni "beli" emigranti prikazovali svoj resnico in naštevali komunistične zločine. Kot je bilo že omenjeno, so eno dejstva, drugo pa ocenjevanje teh dejstev; npr. za "rdečo" stran je bil maj 1945 osvoboditev, za "belo", ~~xxxx~~ ⁱⁿ "plavo" ^{in neutralno} stran pa začetek komunistične tiranije ipd. ~~xx~~ Različni pogledi na dejstva obstajajo in bodo obstajali. Odločati bi moral dokazni material. O zločinih komunističnega režima je več kot dovolj podatkov in pravi škandal si je privoščil slovenski parlament, ko stranke, vse ^{razne} demokratične in liberalne, torej nujno protikomunistične, niso skupno izglasovale ugotovitve o zločinskih komunističnega režima. Očitno so številni strankarji še vedno bolj na strani nekdanje edine zveličavne stranke, katere člani so bili, kot pa da bi se resnično demokratično preobrazili.

Če bi zmogli vsaj nekaj objektivnosti, bi morali "beli" raziskovati "bele" ^{vojne} zločine, rdeči pa rdeče vojne in povojne zločine. Čal paž česa takega najbrž ne moremo pričakovati. Obojestranska izključujočnost tudi povsem onemogoča t.i. spravo. Zlahka se ugotovimo, da si umore premaganih zmagovalci gladko odpustijo, povrh pa te umore prekrije zmaga. Sodišč za zmagovalce pa ni.

Dodati je še treba, da je bila zmaga komunistov v Sloveniji (v Jugoslaviji) odvisna od zmage Rusov in Angloameričanov. Še več, tudi še ne bi bilo partizanskih bojev v Jugoslaviji, bi Rusi leta 1945 v istem času prišli do Prekmurja in Angleži do Trsta. Partizanska vojska v Jugoslaviji ni odločala o zmagi proti Nemcem, odločal pa je o prevzemu oblasti doma.

Velike škode okupatorjem partizani v Jugoslaviji niso napravili. Nemški vojni dokumenti poročajo o izgubi 20.256 moških, in to v času od 22.6.1941 do 1. aprila 1945 za območje celotne Jugoslavije, za Slovenijo pa nemški podatki omenjajo 400 padlih Nemcev. Italijanskih žrtev je bilo do 1943 glede na krajši čas italijanske okupacije ~~mnogo~~ manj. Ob razmeroma majhnih žrtvah med okupatorji tem bolj izstopaja veliko število žrtev med domačini, torej med prebivalci razkosane Jugoslavije. Krutost državljanske vojne vedno prekaša krutost spopadov med različnimi državami. Da je bila na jugoslovanskem ozemlju v času 1941-1945 predvsem državljanska vojna, je potrdil celo komunistični diktator Broz leta 1972: "... navsezadnje je bilo to (namreč NOB) državljanska vojna. O tem nismo hoteli govoriti med vojno, ker nam to ne bi koristilo."

O OMBA: Nekaj analitičnega in spominskega gradiva o domačem komunizmu še premoremo. Za vzorec omenimo naslednja dela: ~~Temna~~ ^{Temna} stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990, Lj. 1998; Brez milosti: ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem, Lj. 2000; J. Vodušek Starič: Prevzem oblasti 1944-1946, Lj. 1992; S. Kos: Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941-1945 I, Lj. 1984; II, Buenos Aires 1991; A. Rajt: Bermanov dosje, Lj. 1999; D. Čilevski: Otok brez milosti, Mb. 1995; N. Tolstoj - M. Klepec - Vetrinje; E. Čovač: Trilogija poboju vojnih beguncev iz leta 1945: ~~Kuharje~~ - Čuharje - Rog, Mb. 1990; I. Čajdela: Komunistični zločini na Slovenskem I-II, Lj. 1991; Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev; Angela Vode in Boris Furlan, Žrtvi Nagodetovega procesa, Lj. 2001; R. Leljak: Čeharske žive rane, Lj. 1990; L. Sirc: Med Hitlerjem in Titom, Lj. 1992; V. Blažič: Svinčene leta, Lj. 1999; I. A. Stanič: V čigavem imenu?, Kočevje 1996; R. Ferjančič - L. Šturm: Brezpravje: slovensko pravosodje po letu 1945, Lj. 1998.

III

Komunizem je (na kratko) pobijanje, laganje in odprava zasebne lastnine.

Ljubo Sirc

Za zaključek povežimo grško antično osnovo s slovensko moderno različico. V antični zgodbi je zadeva povsem jasna : tu so eteoklejevci - branitelji mesta (države) in tam so polnejkovci - napadalci na mesto (na državo). V Sloveniji 20. stoletja je bila zadeva dokaj drugačna in bolj zapletena. Najprej so tu tuji napadalci, ki zavzamejo državo. To je uvod. ⁽¹⁹⁴¹⁾ Nato sledi upor komunističnih partizanov proti okupatorjem - partizani so sprva vsekakor polinejkovci (hočejo pridobiti oblast v zasedeni državi), saj je za eteoklejevce značilno to, da so na oblasti. Vendar začno polnejkovci napadati svoje sosednjake (sodržavljanke) in ti se jim upravičeno uprejo (obdobje 1941-1942). Vaški stražarji postanejo branitelji pred napadalci, so neke vrste eteoklejevci, a brez prave oblastniške moči; le-to imajo pač tuji okupatorji. Tudi nadaljevanje zgodbe (1943-1945) kaže podobno razmerje : domobranci so eteoklejevci (dom braneči) z zelo omejeno oblastjo, komunistični partizani so polinejkovci, napadajoči obstoječo (okupatorsko in podrejeno slovensko) oblast. Komunistična zmaga 1945 spremeni položaj. Komunisti postanejo oblastniško neomejeni eteoklejevci, bivši domobranci eteoklejevci pa postanejo novi polinejkovci : najprej kot žrtve, nato dobredesedno kot Polinejk - nepokopani mrtveci.

Če pa, kar je storil španski diktator Franco v Dolini padlih, ko je dal pokopati sovražnike v državljanski vojni, komunisti niso zmogli. Njihovo ravnanje scela sledi antičnemu Kreonu. Slednji je v antični zgodbi za svoje nepietetno dejanje kaznovan s smrtjo svojcev in doživljal osebni zlom. V sodobni realnosti pa so komunisti nemoteno vladali 45 let, saj jih niso motile kake moralne zavore. O nepokopanih mrtve-

cih je vladal v tem času zapovedan molk. A polinejkovski mrtveci so ovtali vendarle čudno živi. ^{Se danes, 10 let po propadu komunističnega režima, pa čakamo na ^{njihov} širokobrčni pokop.} Ostali smo pravzaprav pri Pažu iz Smoletove Antigone (začetek 60. let).

Sirčevi je ¹ oznaki komunizma je mogoče popolnoma pritrditi. Sprva ² komunizem množično in posamejno pobija, nato palače (neznanska količina ³ propagandnega blebetanja, prikrivajočega mračno komunistično resničnost). Odpravo zasebne ⁴ lastnine bi lahko enačili z ropom. Komunisti meščanske in kmečke ~~lastnike~~ imetnike razlastijo, vse to podržavijo, a vso državo imajo za svojo lastnino. Nekdanji "skromni" revolucionarji se kot novi povzpetniki vselijo v vladne palače in tisti hip postanejo ⁵ kontrarevolucionarji, najostreje upirajoči se vsakim spremembam svojih položajev. Nastane "novi rezred" (prim. Djilas). "Namesto proklamirane enakosti nastane izrazita nova neenakost. Pravzaprav gre za izrazito kastno ureditev, znano iz najstarejših civilizacij. Kastno ureditev v komunizmu je posredno označil že Orwell v romanu 1984 : 1. veliki brat = diktator, 2. oča stranka = oča partijska ⁶ oligarhija, 3. širša stranka = ⁷ mračni partiji, 4. raja (vse podložno ljudstvo). Komunistična družbena zgradba torej ne vodi od kapitalizma naprej, ampak v srednji vek in v ⁸ stari vek nazaj (v feudalizmu z razdeljevanjem imetja in vplivnega ⁹ zemlja, v sušenski sistem pa s prisilnim delom zapornikov).

Prav farsično je, kako se je imela vladajoča komunistična oligarhija ¹⁰ še po desetletjih svojega oblastništva za revolucionarje, ko so se medtem že zdavnaj spremenili v **reakcionarje**. Pravzaprav je čudno, da je komunizem ob svojem slabem gospodarstvu, ob zatiranju ustvarjalnih posameznikov, ob togem sistemu nasilja in vsakršni nesvobodi obsel razmeroma dolgo. Kot sistem enumnega besedja (besedovanja, besedičenja) je zatiral s cenzuro vsako drugačno mišljenje?

nje. Značilno je, da ~~že~~ svobodne besede uničujoče delujejo na komunizem. Glavna zahteva sovjetskih imperi^{li}stičnih mogotcev do reformnih čeških komunistov leta 1968 je bila ponovna uvedba stroge cenzure, saj bi se češki reformni komunisti najbrž res ^{ku}žalu preobrnil v buržoazno socialno demokracijo. Mimogrede : komunizem se ne more reformirati; ali je totalitaren ali pa ga ni več.

Po Solženicinovem izjemno pomembnem delu Arhipelag Gulag (Zal ga še ni v slovenščini, kar je velik^o škoda) n^o ostalo od sovjetskega komunizma (in odkomunizma sploh) nič razen razvalin. V teh razvalinah pa je ostalo na milijone človeških žrtev. V primerjavi s sovjetskim komunizmom je bil italijanski fašizem pravcata neogljenost (primerjava med pobitimi v enem in v drugem režimu!). ~~Č~~to je smešno, da še vedno poslušamo zgodbi^{ce} o vedno aktualnem (anti)fašizmu (a fašizma ni več), antikomunizem pa je (vsaj pri nas) označen kot nesprejemljiva skrajnost (a komunizma in komunističnih diktatur je po svetu kar še nekaj).

Čeprav bi se dalo reči (še marsikaj) o obravnavani tematiki, poiščimo le še udaren konec. Zanj sem izbral nekaj zadnjih stavkov iz prav imenit^{ne} knjige španskega komuniste Enriqua Castra (Delgada Tajno življenje kominterne : Kako sem izgubil vero v Moskvo, Lj. 1953. (Neverjetno, kaj je ušlo takratni slovenski cenzuri ! Razlaga za to je le v takratnem začasnem sporu jugoslovanskih komunistov z Moskvo zaradi informbiroja.) Knjiga kar kliče po ponazisu !

"Z Esperanzo se spogledava.

- Socializem - rečem. s
- Velikansko koncentracijsko taborišče - odvrnelona.

Molče gledava zemljo, ki tone v megli. "eki mornar poje. Tesnobni strah je za nami."

Andrijan Lah

Generacija, ki se še kolikor toliko spominja 2. svetovne vojne, in njejnega konca, torej leta 1945, je zdaj stara že okoli 70 let in to jekar pravi čas za pisanje spominov ~~na tisto vojno~~. Marsikdo je spomine na tisto vojno in na čas okoli nje že popisal, a mozaične podobe obravnavanega časa še zlepa ne bo izdelana. Dragoceni kamenček v zarjisu časa pa je go (tovo pomeni pretresljivaknjiga Angele Vode Skriti spomin, ki je izšla pred nedavnim in ki sugestivno prikaže krutonresničnost komunističnega totalitarizma.

Sam sem bil leta 1945 osnovnošolec 4. razreda in se dogajanj tistega časa spominjam bolj obrisno. Pred očmi pa še imam še vedno, kako sem doživel prihod partizanske oziroma jugoslovanske vojske v Ljubljano. Stojim z maferjo tam nekje na Dolenjski cesti, prādajam zijala, v roki pa držim malo ameriško zastavico (spominček strica iz Amerike). Zdela se mi je živopisno imenitna, obenem pa je predstavljala veliko zavezniško državo. A moj prizor z zastavico ni trajal dolgo. Kaj kmalu se ustavi ob meni neki jugoslovanski oficir in mi v ^{to}dražvnem (zame seveda tujem) jeziku na kratko razloži mojo politično neobveščenost. Tako le približno je rekel, prevedeno v slovenščino: "Kaj pa mahaš s to zastavico, saj to je zastavica kapitalistov in imperialistov! Zakaj pa ne mahaš s sovjetsko zastavico?" In deček je spoznal, da se je hudo zmotil pri svojem - bolj ali manj igrivem - ravnanju.

Biti mlad in neumen, je pomenilo v letih od 1945 gotovo veliko prādnost. Zaradi gornjega dejstva smo vseeno laže prenašali nenehno pristijevanje take in drugačne vrste kot pa pametni in odrasli ljudje. Vseskozi so se dogajale nekake množične gonje, bodisi vsoli bodisi na domačem "terenu". Iz gimnazije seveda pomnim znamenito letnico 1948 - resolucijo Informbiraja. Spominjam se, ^kkač so se takrat pred našo šolo - klasično gimnazijo - razburjeno prepirali člani prej

To so bili časi, ko je človek menda dobil za izjavo, da je Haleb najdražja ptica, eno leto ali dve leti zapora. Po končani fakulteti so ^{med} nekaterimi drugimi kolegi usmerili v Bilečo na odsluženje vojaškega roka. Strašno! ^{Če} tako nisem prenašal vojakega spreminjanja ljudi v čredne živali, povrh pa smo bili pripadniki malih narodov v državi deležni potencirane srbizacije. Tako smo doživljali izrazito jezikovno ~~e~~ neenakopravnost. Če smo se pogovarjali s kolegi po naše, nas je hitro razgnal kak vodnik, češ da "se grupišemo". Nemoteno pa so se grupirali pripadniki pravega državnega naroda - Srbi. No, ~~mi~~ mislim, da ta protinarodna gonjaja ni prispevala k uresničevanju ~~vesa~~ propagandnega gesla o bratstvu in enotnosti (^{zker je v listu:} vodstvo velikega brata in enotnost jezika in mišljenja).

A vrnimo se k jubilejni letnici 1945. Ali se je tako imenovani narodnoosvobodilni boj končal z narodno osvoboditvijo? Kaj še, saj komunisti niso marali ne narodov in ne svobode, slednje še posebej ne. Brez ^mlejno svobodo so si lahko privoščili samo višji pripadniki komunistične oligarhije z diktatorjem na čelu. Lažni komunistični internacionalizem pa je bil vedno le krinka za hegem^oonizem velikih narodov, npr. v SZ Rusov, v SFRJ pa Srbov. Geslo "narodno^osvobodilni boj" je bilo torej le prevara, namenjena mekomunističnim pripadnikom partizanstva, saj le-ti pač ne bi šli v hoše za komunistične oblastniške cilje. Komunistični režim, vzdrževan s ^uterorjem in cvetličem s propagando, je temeljil na čistem staroveškem kastem sistemu, ki ga je lepo predstavil Orwell v romanu 1984 : 1. veliki brat (diktator), 2 ožja stranka (višja komunistina oligarhija), 3. širša stranka (navadni partijci) in 4. raja (podložno ljudstvo). Položaj komunističnih diktatorjev je najlaže primerljiv z božanskim statusom egiptovskih faraonov in rimskih cesarjev. Pa končajmo kratko in jedrnato. Ljubo Sirc, ena znanih žrtev komunističnega režima, je povedal takole: "Komunizem je (na kratko) pobijanje, laganje in odprava zasebne lastnine."

ANDRIJAN LAH

Kako je Broz "reševal" slovensko narodno vprašanje
(čapisek ob 20-letnici samostojne Slovenije)

133

Vedno rad prebiram spomine znanih Slovencev in Slovenk. Večinski čar vsakršnih spominov pa je subjektivni pogled na objektivna dogajanja. V zadnjem času sem prebral dvoje nadvse zanimivih spominskih knjig : Bibičeve " Spominjarije" in Partljičeve spomine z naslovom "Hvala vam, bogovi, za te blodnje : Ljudje, kraji, ~~in~~ dogodki v mojem življenju. V slednji knjigi me je še posebej pritegnilo besedilo na strani 245.

Zadeva je morda delno anekdotična, po drugi strani pa temeljno pomenljiva za slovensko nacionalno usodo. Pa si oglejmo na kratko bistvo besedila. Za uvod naj omenim naslednje : Partljič je bil v 80. letih predsednik Društva slovenskih pisateljev in takrat so v unitaristično razpoloženi beograjski vladi skušali poenotiti učne programe v celi državi s t.i. skupnimi jedri. Problem je bil seveda ne v matematiki, ampak predvsem v nacionalnih vsebinah učnih načrtov (narodna zgodovina, narodna književnost ipd.). Jasno je bilo, da bi prevladale vsebine večjih narodov v državi (Srbov, Hrvatov). Tako bi se npr. Slovenci bolj seznanjali s srbsko književnostjo kot s slovensko književnostjo.

Na skupna jedra pa so se kmalu kritično odzvali nekateri slovenski književniki (npr. G. Zlobec, J. Menart idr.). Oglasil pa se je najuglednejši politični predstavnik slovenske kulture v tistem času : Josip Vidmar. Partljič takole navaja Josipa Vidmarja, ko je leta govoril na nekem sestanku kulturnikov . "Ne, res hočejo s temi jedri odstraniti slovenski jezik. Mene je leta 1946 poklical Tito k sebi. Mi je rekel : " Vidmar, odpovejte se vi Slovenci temu vašemu slovenskemu jeziku, ki je v bistvu jugoslovansko narečje. Mi bomo pritisnili na Srbe in (na) Makedonce, da se odpovejo tej oglati cirilici. Pa bomo imeli eno Jugoslavijo, en jugoslovanski jezik in eno jugoslovansko pisavo !"

(Opomba : Gre za tipično diktatorsko umovanje, po katerem je s politično voluntaristično akcijo mogoče doseči karkoli : kot da je zamenjava jezika enaka zamenjavi srajce ali pa ~~zax~~ zamenjava pisave enaka zamenjavi hlač.)

Brozova sicer kratka izjava pa ima časovno širok okvir. Maloštevilnost Slovencev je že v 19. stoletju "reševal" ilirizem (jezikovna zveza s Hrvati), v začetku 20. stoletja se je pojavil še novi ilirizem (z enako idejo). V prvi kraljevski Jugoslaviji je bila stvar uradno rešena, s tem da je bil proglašen ^{enotni} ~~xxxxxx~~ jugoslovanski narod, ki pa ^{ga} sestavljala 3 plemena (Srbi, ^{ve}Hrvati, Slovenci).

In zdaj druga, komunistična Jugoslavija. Bila je sicer uradno federativna, unitaristične ^{poen}poenjujoče težnje pa so bile vseskozi navzoče. O tem pričajo tako omenjena Brozova izjava kot tudi številna dogajanja vse do leta 1990. Seveda so bile leta 1946 unitaristične zamisli omejene na zaupnekuloarje političnih veljakov. (Kako neki bi slovenska javnost takrat sprejela uradni predlog o zamenjavi jezika, ko so bili Slovenci pred kratkim (leta 1945) vendar narodno ~~na~~ osvobojeni, zdaj pa bi bili na hitro "osvobojeni" še lastnega jezika ?

Skratka, unitaristična oblast je morala s svojimi načrti nastopati postopno. Nekaj značilnosti : pouk t.i srbohrvaščine v slovenski nižji gimnaziji ali kasneje v višjih razredih osnovne šole, popolna jezikovna srbizacija v jugoslovanski vojski, usmerjeno naseljevanje prebivalcev jugoslovanskih republik v Slovenijo, vzpostavitev statističnega jugoslovanskega naroda (v statistikah so se ljudje od določenega časa dalje lahko opredeljevali ¹načionalno kot Jugoslov^{iv}-ka, kar je seveda nesmiselno enačenje z državljanstvom!). Jugoslovanski general madžarskega rodu pa je s svojo vojasko pametjo zatrjeval, da bo jugoslovanski narod v kratkem ali v doglednem času nastal :

Za abnormalne jugoslovanske razmere po smrti diktatorja Broza (1980) je bilo kar "normalno", da so se ob slabšanju gospodarskega položaja unitaristične težnje okrepile in glasno prišle na dan (npr. skupna jedra idr.). Zgleden primer je vtikanje beograjske politike celo v slovensko jezikovno razsodišče! Da bi se Slovenci vtikali v srbske jezikovne ~~xxxxxxx~~ zadeve, je za nas popolnoma nepredstavljivo. Obrnjeno je bilo pri Srbih (= pri srbski politiki). Ukvarjanje ^{Slovencev} s slovenskim jezikom je bilo za beograjsko oblast tako rekoč separatistična dejavnost! (Prim. načrtovani izpad srbskega unitarističnega književnika Miodraga Bulatovića na sestanku Jezikovnega razsodišča v Cankarjevem domu!)

Žalostno je bilo, da so se nekateri srbski književniki spustili na najnižjo raven unitaristične ^{ne}trpnosti. Član SANU Borislav Mihailović-Mihiz je (po zapisu v Mladini, 15.12.1989) "pozdravil ravnanje ~~Gxxxx~~ Ceausescuja, ki ni dopustil šolanja Madžarov v materinem jeziku niti na osnovnošolski stopnji", in izjavil še tole: "Srbohrvaški jezik mora biti edini jezik na ozemlju vseh štirih republik, ^{POSTAJ} PA MORA URADNI JEZIK TUDI V SLOVENIJI IN MAKEDONIJI. (podčrtal A.L.) Pravice narodnosti bi omejil na delovanje folklornih društev."

In kaj je bil rezultat povampirjenega unitarističnega nasiljevanja? Nič drugega kot razpad države in razmah šovinizmov v bivših jugoslovanskih republikah.

Za konec se vrnimo še k Brozovi unitaristični zamisli. Vladajočim totalitarizmom ^{so} ~~je~~ odveč vsake razlike pri prebivalstvu (jezik, vera, pisava itd.), saj je ~~x~~ najlažje vladati z enostavnimi gesli: Ein Reich, Ein Volk, Ein Führer (pa še Eine Nation, Eine ^{or} Religio...). Sestava prebivalstva v Jugoslaviji pa je onemogočala ~~xxxxx~~ kakršne ^{er}koli unitarizem, a zagrizeni unitaristi so rajši sesuli državo, kot pa da bi dopustili normalni nacionalni razmah manjšim narodom v državi. Zakaj neki uspeva večnarodna ^všvica?

136

Sklep : Prešeren je v Zdravljici sičér zapisal humanistično upajoče besede : .. "ne vrag, le sosed bo mejak," a to je le najstvo.

Dejstva v slovenski zgodovini pa so ravno nasprotna : sosed mejak se najčešče poogavlja kot vrag.

Andrijan Lah

02-27. P. 2000 Jevškova je

18. 9. 2000

Avnojske blodnje

137

Ob koncu t.i. sezone kislih kumaric in ob začetku ~~in~~ začetku ješnskopoliitične kuhinjske ponudbe se je pojavila téma, ki naj bi menda bila za Slovence neznansko pomembna : to je Avnoj (ali slovensko : Asnoj).

Slovenski narodnjaki in volivci za samostojno Slovenijo v decembru 1990 ter pristaši samostojne Slovenije od 1991 smp prejkone prepričani, da smo se ~~xx~~ z začetkom samostojne Slovenije od komunističnih avnojskih mitov slednjič poslovili. A komunisti in njihovi nadaljevalci trmasto branijo svoje tradicionalne politične mite, s katerimi so (po svoji vojaški zmagi 1945) utemeljevali svojo totalitarno oblast (Avnoji, ustanovitev Protiimperialistične fronte ipd.). Vprašanj, ki se zastavljajo, je na pretek.

Temeljno vprašanje je najbrž, ali naj o avnojskem sklopu vprašanj sploh resno razpravljamo in zakaj naj razpravljamo. Če smo demokratični, moramo biti seveda pripravljeni razpravljati o čemerkoli. Časi ene politične resnice so, upajmo, minili. Torej : razpravljajmo.

Avnojska tematika se pojavlja, kot je razvidno, z dveh strani : z zunanjepolitične strani (gospod Haider) in z notranjepolitične strani (komunistična in postkomunistična politika). Obe strani pa imata prav enake namene : n ribariti v kalnem zaradi lastnih koristi.

Začnimo kar s spretnim populistom g. Haiderjem. Njegovo (nekam presplošno) nasprotovanje avnojskim sklepom moramo najprej strniti na bistvo : Haiderja gotovo ne zanima, da je bil komunistični diktator J.B. Tito proglašen ~~za~~ ~~na~~ enam od avnojskih sklepov za maršala ipd., zanima ga le ožje vprašanje : diskriminatorno ravnanje jugoslovanskih komunistih oblasti z jugoslovanskimi državljani nemške narodnosti od 1945 dalje (predvsem gre za razlastitve, torej za premoženjska vprašanja; tu pa so še obžalovanja vredni pomori idr.). Jasno je, da je celotno nepravno ravnanje z jugoslovanskimi (češkimi idr.) Nemci od 1945 temeljilo le na enem:

na nemškem porazu v 2. svetovni vojni in torej na znanem geslu : Gorje premaganim. Dodamo lahko še misel, da ~~ta~~ ^{koliko} zmagovalec vedno prav, zmagovalec pa tudi piše svojo zmagovalsko zgodovino.

Gotovo je resno da je večina Nemcev v različnih evropskih državah podpirala Hitlerjev režim (kot močni nemški režim) in da je morala ta večina svoj^e petekolonsko ravnanje z nečim poplačati. Najbrž pa je tudi res, da čisto vsi Nemci (kjerkoli že) le niso družno tulili v Hitlerjev rog. Leta 1945 in dalje ~~ni~~ je bila upoštevana le prvo omenjena različica. Pravna država pa mora vsaj ^{vsaj} enes pretresti tedanje vojnorevolucionarne krivice. Vendar : slovenska država ima ^{popraviti} danes zgolj z jugoslovensko komunistično nepravno prakso proti Nemcem na slovenskih tleh, ne pa nekimi avnojskimi sklepi (npr. o Nemcih), ki so se rojevali na nekdanjih jugoslovenskih tleh. Sicer pa je celotno opletanje s ^{Staro-}avstrijsko manjšino na Slovenskem le eden od prijemov, s katerimi nas številčno močnejši sosedi potiskajo v podrejeni položaj.

Kakšne koristi pa si obeta od ^{kričavega} poudarjanja ^{avnoja} (post)komunistične ^{politike} ? Seveda gre predvsem za neumno reklamiranje lastnih vojnopolitičnih mitov, ki naj bi prežemali še del slovenske populacije. Lahko pa vidimo v avnojski napihnjeni bombastiki tudi nekako razločno (pred)volilno ponudbo določene politične usmeritve. Dejstvo je, da so pri nas politične stranke v te ^{javah}. Njihovi programi se domala ne ločijo : vse stranke so za demokracijo, tržno gospodarstvo, Evropsko zvezo itd. Ločevanje še vedno poteka le ob (komunistični) preteklosti. Za ^{podir}alce komunistične preteklosti (ali vam ni bilo pod modrim vođstvom partije kar dobro ?!) so avnoji, avnojstvo, avnojski sklepi temeljna zadeva.

Kaj pa za nas, za drugo stran ? Ponoviti je treba predvsem, da so vsi avnojski zbori, vsi avnojski sklepi le papirnata osnova za komunistično diktaturo. Ali lahko danes sprejmemo mišljenje, da so (bili) za vso državo (Jugoslavijo) in za vse narode v tej državi obvezni, pomembni ali celo

ključni sklepi neke maloštevilčne politične stranke (komunistov), ki se je že v vojni pripravljala za prevzem oblasti po vojni?

Strnimo sklep : ~~svnojski~~ svnojski (= komunistični, = partijski) sklepi so dobili pomen zgolj zaradi komunistične zmage v Jugoslaviji, sicer pa so za vse nekomuniste tako neobvezni in nepomembni kot sklepi s številnih komunističnih kongresov po 2. svetovni vojni. Sedanje komunistično samozagledano napletanje o lastnih političnih sklepih, s katerimi so protidemokratsko in protiljudsko nasiljevali celotno družbo v času svoje diktature, pa je že povsem neokusno.

Povrnimo se še h kulinaričnemu začetku : svnojske blodnje našega političnega trenutka so mešanica kislokumarične omake in sestavina predvolilnega golaža.

Andrijan Lah

Včeraj : Kulturni hram Moste - danes spet (tako kot predvčerajšnjim!) : Kulturni dom Španski borci. Skratka : od politično nevtralne kulturne oznake do ponovne enostranske politizacije in ideologizacije v nazivu kulturne ustanove. Zahimivo je seveda dejstvo, da so ~~z~~ preimenovanje v znamenju trde komunistične ~~ikonografije~~ glasovali ljubljanski mestni svétniki t.i. liberalne in demokratične opredeljenosti.

Prvo vprašanje, ki se zastavlja, je : kakšno zvezo imajo komunistični ali kar Stalinovi španski borci s slovensko kulturo ? Odgovor je lahek: z le-to nimajo nobene zveze. Druga ~~gotovitev~~ je, da so z novim (in obenem s ~~x~~ prastarim, za komunistične čase povsem značilnim) nazivom diskriminirani vsi apolitični in protikomunistični občani - obiskovalci kulturnega doma.

Še pred časom sem pisal o tem, da je ~~še~~ skrajni čas, da demilitariziramo in depolitiziramo nazive kulturnih in prosvetnih ustanov. Domala absurdno pa je, da so ljubljanski mestni svétniki izsilili preimenovanje ravno v času, ko je v slovenščini že izšla črna knjiga komunizma, v kateri izvemo marsikaj tudi o komunističnih (= Stalinovih) političnih igrah v Španiji. Na ~~x~~ španske borce je mogoče gledati na dva načina : kot na izvajalce sovjetske (= Stalinove) politike ali kot ~~na~~ žrtve te iste politike. Vsekakor pa so bili to ljudje, ki so se v tuji državi (= Španiji) borili za interese druge tuje države (= Sovjetske zveze). Ko se je Stalin začel pripravljati na sporazum s Hitlerjem, jek~~xxxx~~ je brez oklevanja odpoklic svoje borce iz Španije. ~~Č~~čun se mu je povsem izšel : namesto negotovih političnih koristi v Španiji je dobil večje kose vzhodnoevropskih ozemelj

In še o propagandnih publicah, da so ~~e~~ ^{se} španski borci borili za špansko demokracijo. ~~Da~~ le-to so se res borili ~~za~~ posamezni svobodoljubneži iz (večinoma) zahodne Evrope. Komunistični španski borci pa so se borili pač le za komunistični totalitarizem v Španiji, to je : za posnetek teden Stalinove strahovlade v Sovjetski zvezi. Kakšna je bila Stalinova politika

v Španiji (bolj spopadanje s konkurenčnimi socialistični frakcijami : z anarhisti, s trockisti ipd. kot pa s frankisti), izvemo več v že omenjeni Črni knjigi ^m kokunkzma.

Lahko bi rekli : Sapienti sat. A kaj : ljubljanski mestni svétniki ne beró zanimivih političnih knjig, tudi takih ne, ~~kixix~~ v katerih bi lahko dobili ~~xxxxxxx~~ živahno spodbudo za svojo liberalno, demokratično ipd. (to je : protitotalitarno) držo. Glede na to, da pa so omenjeni mestni svétniki morda vendarle usmerjeni liberalno in demokratično (dve temeljni nasprotji komunizma !), lahko pričakujemo, da bodo ob prvi priložnosti poimenovali kako kulturno ustanovo za Dom protikomunističnih borcev.

Andrijan Lah

V naših krajih se skrajno sprenevedavo govoriči o novinarski "avtonomiji". O njej pletenčijo tudi taki, ki je prav gotovo ne bi dopustili v časopisju pod lastno kontrolo. Odgovor na naslovno vprašanje je enostaven in nedvomen : novinarska "avtonomija" ni obstajala, ne obstaja in ne bo obstajala.

Edina možnost za razmeroma neomejeno novinarsko "avtonomijo" je v primeru, ko je lastnik časopis(j)a obenem tudi urednik in novinar. A tudi tak je v diktatorskem režimu povsem nemočen, ker ga bo takoj utišala državna cenzura, v bolj ali manj demokratičnih državah pa ima sicer več maneverskega prostora, vsekakor pa nima popolne "avtonomije" pri obravnavanju državne oziroma vladne politike. Toliko za uvod.

Oglejmo si novinarske razmere pri nas v bližnji in v daljni preteklosti. Za bližnjo preteklost bomo označili čas komunistične diktature (1945-1990). V tem obdobju je bil novinar politična in politično nadzorovana oseba. Večinoma so bili novinarji člani edine obstoječe stranke KP/ZK in so seveda pisali v strogo usmerjenem socialističnem/komunističnem duhu. Morebitni novinarji, ki niso bili člani KP/ZK, pa so se ravno tako morali podrediti splošnim in sprotnim političnim direktivam. Kdor bi skušal biti "avtonomen", bi izgubil skužbo ali pa bi odšel v zapor.

Vzemimo, da ima neomejeno "avtonomijo" vsaj novinar, ki se ukvarja npr. z vrtnarstvom in piše v rubriko Naš mali vrt. A še tu je kaka kleč. Novinar je npr. ljubitelj tulipanov in jim posveča v rubriki posebno pozornost. Urednik pa je npr. ljubitelj nageljnov. Ali bo ta urednik dopustil, da njegov podrejeni novinar povsem obide "njegove" nageljne ?! Ob omenjeni resda izmišljeni in nepomembni (?) dilemi pa bi vseeno spomnil na eno od Krleževih Basni Petrice Kerempuha : Ni med cvetjem ni pravice.

Pa se napotimo v daljno preteklost. Naj zadošča kar 1. polovica 20. stoletja : čas Avstro-Ogrske (do 1918) in čas kraljevske SHS in

Jugoslavije (1918-1941). Takrat je bilo časopisje razvidno politično (strankarsko) razdeljeno : katoliško ("klerikalno") časopisje, liberalno ("jugoslovanarsko") časopisje in socialnodemokratsko (socialistično, komunistično) časopisje.

Vsakomur je jasno, da je novinar v vsaki od teh glavnih idejno političnih usmeritev moral pisati v skladu z usmeritvijo časopisa, pri katerem je bil v službi. Svoje morebitno drugačno mišljenje pa je moral ohraniti zase. Novinarjev položaj je bil ~~in~~ (in še vedno je) enak kot položaj kateregakoli drugega uslužbenca v določenem sistemu : odvisen od predstojnikov. Če bi hotel novinar pisati v liberalnem časopisu "klerikalno" ali obrnjeno, bi v obeh primerih izgubil službo.

Literarni primer iz omenjenega časa nam ponudi novinar Ščuka v Cankarjevi komediji Za narodov blagor (današnji izraz bi bil : Za nacionalni interes). Sprva je Ščuka rahlo ironični Grozdov uslužbenec, a Grozd ga v prelomnem prizoru imenuje kar "moj ~~hlapec~~ sluga, moj hlapec" in ga poniža, ko mu veli, naj mu zaveže čevelj. Resda se Ščuka zatem upre in odide od Grozda, s tem pa izgubi službo in svoj "ljubi kruhek". Cankar zapusti Ščuko med protestniki na cesti, nam pa ostane razmislek, kaj se je s Ščuko dogajalo po koncu Cankarjeve igre. Ali je bil najprej zaprt zaradi razbijanja Grozdovih oken ali je zatem postal iskalec nekega drugega posla ali pa je morda postal novinar v tedanjem socialnodemokratskem časopisju. A tudi v slednjem časopisju je moral pisati v duhu tega časopisa.

O novinarski avtonomiji torej tudi v 1. polovici ~~19~~ 20. stoletja ne moremo govoriti. Odločajo pač delodajalci, novinarji pa ostajajo delojemalci. Seveda pa je bil za bralstvo čas do 1941 vendarle boljši kot čas od 1945 do 1990. Do 1941 so imeli bralci možnost sprejemati vsaj dvoje različnih političnih obravnav, v totalitarnem obdobju komunističnega režima pa je ena in edina resnica nastopala

družno in enotno v celotnem tedanjem časopisju. Če pa se ^{je} v kakih revijah le oglasilo kako avtonomno ^{om} pisanje, so bile take revije hitro utišane : običajno so bile kar ukinjene.

Medtem ko je bilo obdobje do leta 1990 na področju novinarske dejavnosti skoraj docela jasno in pregledno, pa to ne velja več za obdobje samostojne Slovenije od leta 1991 dalje. Seveda so začela v tem času ob ustaljenem časopisju izhajati tudi nekatera politično raznobarvna glasila (tedniki, mesečniki), nista pa uspela slabo pripravljena poskusa z novim ^a dnevnikoma z nekomunistično usmeritvijo (Slovenec, Jutranjik).

Kaj bi bile ~~xxx~~ glavne značilnosti novinarstva v času t.i. tranzicije od 1991 dalje ? Najprej : večina novinarjev iz prejšnjega režima, ki so pisali prej v zapovedanem komunističnem duhu, je začela zdaj pisati v tranzicijskem duhu. In kakšen je bil (ali je še) ta tranzicijski duh ? Ne tako takšen : da, vsi (?) smo za demokracijo, za liberalnost in za (neo)kapitalizem, številni smo pa še za ohranjanje prednosti, ^{povezav} in koristi iz komunističnega sistema. Ustaleno obravnavanje političnih danosti pa je v tem novinarstvu ostalo enako kot prej : npr. levo je dobro in desno je slabo (Spomnimo se ^{zn}anega preganjavičnega članka Spomenke Hribar Zaustaviti desnico !) - in to ob vsej izpričani bedi in ob topoumni tiraniji vzhodnoevropskih levih (= komunističnih) režimov !

Da se nekatere naše neokapitalistične stranke opredeljujejo kot leve , je pravcata ironija ! (Tudi kak pridobitniški neokapitalist je pri nas pripadnik levece !) Kot vemo, pa ^{sp}loh ne premoremo ne levih in ne ^mdesnih strank, ampak imamo same sredince z rahlo nazivno razliko : levi sredinci in desni sredinci. Žal pa v glavnem nimamo časopisja, ki bi se razločno opredeljevalo kot levosredinsko ali kot desnoredinsko (ali pa kot : liberalno, socialistično, konservativno ipd.).

Nekdanji državni enobarvni dnevnik so prišli zdaj v zasebne roke. Laiki pa ne vemo, kaj odstotkovno pomeni lastništvo delnic pri časopisnem podjetju. Ali povsem odloča o politiki časopisja večinski lastnik? Ali pa ostane manjšinskemu lastniku (manjšinskim lastnikom)? In dalje: ali je mogoče, da se večinski lastnik ne vmešava v določeno ~~obliko~~ politiko časopisja? In še: ali ~~je~~ lahko uredništvo res "avtonomno" vodi politiko časopisja? In če uredniška "avtonomija" do neke mere velja, kako je z novinarsko avtonomnostjo? Ali "avtonomni" urednik dopušča tudi široko avtonomijo podrejenih novinarjev? Ali ti lahko pišejo, kar hočejo?! Vprašanja, na katera nikoli ne bomo dobili zadovoljivih odgovorov.

Praksa pa je vendar naslednja: če so bili prej (pred 1991) dnevnik politično enotni, so lahko po zakonu vztrajnosti ostali enaki tudi potem (po 1991). Spremembe bi lahko povzročila samo določna in odločna volja lastnikov (novih kapitalistov, ki pa so obenem morda bivši komunisti?!).

Ne moremo pa pričakovati, da bi katerikoli dnevnik enako naklonjeno (ali enako nenaklonjeno) pisal npr. o Borutu Pahorju in o Janezu Janši itd. v glavnem so naši dnevnik pač "kontinuitetni", karkoli že to pomeni (npr. filokomunistični in klientelistični). Ob glasno razglašani demokratičnosti pa ti dnevnik nikdar ne bodo obsodili zločinov komunističnega totalitarizma!

Dejstvo je, da smo informacijsko na slabšem kot v obdobju Avstro-Ogrske in kraljevske Jugoslavije. Ljudje so ^ktajrat vzeli v roke časopisje, s katerim so se idejno in politično strinjali. Zdaj pa se znajdevamo v navidezni časopisni "nepristranskosti", opremljeni z veliko dozo "avtonomnega" sprenevedanja.

Omenimo še večkrat ~~se~~ ponavljajočo se krilatico o "sovražnem govoru". Taj je za koga "sovražni govor", je namreč neznansko subjektivistična zadeva. Vlada lahko kaj hitro obtoži kritično opozicijo

za sovražni govor in izrabi ob tem primerna pravna sredstva. Če pa vlada grobo besedno napade opozicijo in kritike svojega režima, pa lahko to označi kot utemeljeno kritiko in kot zdravo polemiko. Ali je sovražni govor, če kdo reče : Ubij ga !? Morda pa je to le mala šala !?

Ostane nam še nekaj sklepnih misli.

Tako kot vedno so tudi sedanji novinarji odvisni od svojih urednikov in od časopisnih lastnikov (dodatno morda še od kakih sivih emánenc). Razumljivo je, da zahtevajo tako uredniki kot lastniki od novinarjev, katere plačujejo, svojo linijo in da ne dopuščajo svojim novinarjem take "avtonomije", ki bi lahko pomenila celó nasprotno linijo političnega pisanja, kot ga predvidevajo lastniki in uredniki. Pričakovati namreč, da boš deloval in pisal po svoje, ko boš pri nekom v službi, pa je res pretirano idealistično.

Ali naj žalujemo, da novinarsko pisanje ni "avtonomno" ? Ne. Kdo pa je sploh avtonom^{er} ? Postavimo se rajši v vlogo časopisnih bralcev. Ker so le-ti prav gotovo različno usmerjeni, bi bilo za demokratično družbo zaželeno, da imamo dnevnike z različno idejno usmerjenostjo. Kaj naj zvedavi ljudje počnejo s časopisjem, ki piše o vseh zadevah (o politiki, o gospodarstvu itd.) z enakega zornega kota ?

Kdor ima samo levo roko (nogo) ali samo desno roko (nogo), je invalid. Preneseno je invalidno tudi izključno "levo" ali izključno "desno" pisanje. Če pa imamo možnost brati in primerjati oboje (in morda še kaj več, saj levo ali desno ne moreta biti edini zveličavni izbiri !), smo vendarle na poti k celovitejši obveščeniosti.

Andrijan Lah

(Blodnja po nejasnem prostoru)

Evropa blaznica.

Bla-zni-ca.

Evropa.

Srečko Kosovel

I. Geografija

O laž, laž, evropska laž! je zapisal ~~xxxxxxxx~~ Srečko Kosovel v pesmi Destruckcije. Resda ni mislil na geografsko laž / v kateri smo vsi skupaj vzgajani že od mladih nog. Laž, o kateri bomo spregovorili, je seveda trditev, da je Evropa kontinent. Le najbežnejši pogled na zemljevid Azije nam ~~potrdi~~ potrdi, da je Evropa le nekak azijski polotok ali pa v najboljsem primeru podcelina, tako kot npr. Indija. Iz česa izhaja geografsko ^{popolnoma} neupravičena trditev o Evropi kot celini? Odgovor je najbrž na dlani: iz potenciranega evropocentrizma, ki je utemeljen na evropskem imperializmu. Evropska samozagledanost ni dopuščala, da bi bila Evropa ~~del~~ le del širšega prostora, ^{zato} ~~zato~~ je morala biti ne samo kulturno-politično, ampak tudi geografsko nekaj svojkega, posebnega. Ker izraza polotok ali podcelina pomenita nekako podreditev večji enoti (celini), nista bila nikakor sprejemljiva.

Problematična je tudi meja Evrope kot polotoka ali kot podceline.. Meja naj bi bila na Uralu, na ~~xxxxx~~ gorovju ali na neki s tem imenom?! (v romanu v. Lakanina Underground ali junak našega časa se ^{eva} ne od oseb spominja, kakšno je prehajal most čez reko Ural in videvala tam dvosmerni napis Evropa - Azija!) Zakaj naj bi bil Ural evropska meja, ni jasno, saj celo mnogo višja himalaja ne določa meje kakega kontinenta.

Če prevzamemo gorovje Ural kot evropsko mejo na vzhodu, moramo potegniti črto od Karskega morja do Kaspijskega morja (ali jezera). In kaj je zdaj z Malo Azijo? Ali gre zdaj črta od Kaspijskega morja (jezera), ~~potekajo~~ do Črnega morja, nato pa se obrne na levo in gre skozi Bospor in skozi Dardanele? Čudna in zveržena geografska meja.

Mnogo bolj naravna meja evropske podceline se kaže v ravni črti od Črnega morja do Črnega morja in nato normalno dalje skozi Bospor in skozi Dardanele. Po tej liniji ostaja Peterburg (res pravih posnetek zahodne Evrope!) v Evropi, medtem ko je Moskva že v Aziji. Kijev in Odesa sta na evropski meji, Krim pa je že v Aziji. Nobene dileme najbrž ni o Mali Aziji, v kateri je večina Turčije. Evropski del Turčije pa je tako majhen, da o Turčiji kot evropski državi najbrž ne moremo resno govoriti. Z umeščanjem Turčije med evropske države se izkazuje, da o celinskih mejah odloča politika. Tako se znajdemo v popolnem geografskem relativizmu. Vrh tega relativizma pa je gotovo dejstvo, da Izrael kot geografsko azijska, a kulturno-politično evropska (!) država tekmuje v evropskih športnih prvenstvih! Kakorkoli že, geografija je vsekakor nadvse šibka stran Evrope zato, ker je geografska znanost podprta idejno-političnim interesom.

11. Mitologija

Od geografske nezanesljivosti se zdaj preselimo k mitološki oprijemljivosti, ko polistamo po znamenitih Gravesovih grških mitih, se nam razkrije naslednja zgodba:

Agenor, sin Libije in bozejčona, torej Zeusov nečak (!) je zapustil Egipt in se naselil v deželi Kanaanski (prim. mitsko Judovsko seljenje iz Egipta v Kanaan!). Tam se je oženil

s Telefaso (imenovano tudi Agriopa, in ona mu je rodila šest otrok : 5 sinov ~~ix~~ . Kadma, Feniksa, Kiliksa, Tasa in Fineja ter ~~H~~č~~e~~r Europa. Ti sinovi so bolj ali manj znameniti : Kadmos je npr. ustanovitelj grških Teb, po Feniksu se imenuje Fenicija, po Tasu otok Tasos, po Kiliku Kilikija v Mali Aziji, Fibeja pa srečamo pozneje v zgodbi o argonavt^{ih} kot kralja, ki ga preganjajo divje Harpije.

Pohotni Zeus se je zaljubil v Europo in si jo pridobil z naslednjo zvijačo : Svojemu sⁱⁿu Hermesu je ukazal, naj nažene Agenorjeve krave k morski obali blizu Tira (znanega feničanskega mesta). Tam se je spre^hajala Europa s svojimi spremljevalkami. Zeus se je pridružil čredi v podobi snežno belega bika. Europo je očarala bikova lepota, in ker je bil ^{erik}miren in prijazen, se je začela z njim igrati. Ko pa je sešla na bikov hrbet, je bik zaplaval v morje in jo odnesel na Kreto. Tam nastopi ~~nask~~ nadaljnja metamorfoza : Zeus se spremeni iz bika v orla in Europo posili. Europa je zatem rodila tri Zeusove sinove : Minosa, Radamantisa in Sarpedona. To so spet trije mitski znameniteži : Minos je npr. kretski kralj, oče Ariadne in Fedre, poznej^esodnik v podzemlju itd. Agenor je poslal s voje sinove iskat ugrabljeno sestro, a njihovo iskanje ni bilo uspešno. Ker je Zeus zaradi preš^{te}vilnih ljubic kmalu zapustil Europo, se je ta poročila z Asterijem. Ker z njim ni imela otrok, je on posinovil njene tri sinove itd.

Graves razlaga, da nakazuje Zeusova ugrabitev Europe zgodnje grško osvajanje otoka Krete. Možno in glede na zgodbo verjetnejše pa je, da ugrabitev Europe ilustrira roparski napad Grkov s Krete na Feničane. Roparski Grki so pri tem odpeljali številne ujetnike, med njimi pa je bila tudi Europa.

(Kakorkoli že : mitska zgodba z zgodovinsko razlago nam kaže predvsem naslednje : Europa je bila azijska princesa in s tem majhen del Azije. V primerjavi s kaotično geografijo ~~je~~ je ~~ta~~ mitologija povsem nedvoumna. Začetna Evropa je bilatorej Kreta, vezni člen med Afriko, med Azijo (2 Malo Azijo) in med Grčijo. Nato se geografski pojem Evrope širi na Grčijo in dalje na zahodno obrobje Azije.

Vredno si je ogledati še imenitne Europe rodovne in družinske povezave : Europa je med drugim Pozejdonova vnukinja (zveza z morjem .), Zeusova ljubica (zveza z višino, z glavnim olimpskim bogom), žena kretskega vladarja Asterija, mati Minosa, kretskega kralja in poznejšega sodnika v podzemlju (tu je še Europina zveza s podzemljem !). V Europini zgodbi so obsežene torej vse tri bistvene ravni : Bogovska višina, zemeljska in vodna ravnina ter podzemlje. Sicer pa ~~je~~ obstaja še več nians zgodbe o Evropi, o njeni(h) prednikih in o njenih potomcih. S tako močnim mitskim ozadjem je Europa vstopila v zgodovino.

1.1. Semantika

Ko smo si že bežno ogledali Europino mitsko zgodbo, je umestno, da se ustavimo še pri pomenski ravnini njenega imena. Takoj je razvidna dvodelnost tega imena : Eu + ropa (ali grško: Eu + ropé).

Doklerjev Grško-slovenski slovar nas obve^{es}sti o nasl^denjih pomenih :

eu = do^obor, prav, srečno, lepo

ropé = nagnjenje, nagibanje (tehtnice), preobrat (usode), odločilni trenutek, največja nevarnost, odločitev, vpliv, povod, vzrok,

Medtem ko je pomenska raven besede eu dokaj enovita - zaznamuje zgolj prijetne pozitivnosti - pa je pomenska vsebina besede ropé močno raznolika, vendarle polna samih močnih pomenov. Iz niza gornjih besed dobimo celotni razmah in razvoj človeškega življenja !

Človek ima določeno (prirojeno) nagnjenje, nato v svojem nagnjenju niha, upoštevanagibanje (tehtnice). Ko se tehtnica nagne odločno na eno stran, sledi preobrat (usode). V zvezi z usodnim preobratom je vsekakor odločilni trenutek. Le-ta pa je morda povzročil največjo nevarnost. In zdaj sledi še (končna ali začasna, odločitev, kako in kaj dalje.

Končne tri besede pa bi pomensko ustrezale bolj za začetek : vpliv (npr. dednostni), povod (nečesa), vzrok (za nekaj).

$H_1 \longrightarrow$ Nedvomno je Europa ~~občutna~~ ^{darjena} tudi z bogato večstransko semantiko.

H_1 Dodamo belike to pridevnik europós = širok, prostora.
IV. zgodovina

~~Zgodovina~~ Mitologija in zgodovina sta si nemalokrat zelo blizu. To velja tudi za Evropo. Kot je mit o Evropi postavljen smiselno ~~vezan~~ na Kreto, tako je tudi začetna stopnja evropske civilizacije povezana s Kreto (okoli 3000-2000 pred n.š.). V 2. tisočletju pred n.š. prevladajo nad Kreto celinske Mikene. (Mitološka ilustracija grške ^{he} prevlade je znana zgodba o Tezejevi zmagi nad Minotavrom !) V 1. tisočletju pred n.š. pa se začne razvoj grške kulture in grške politične moči (mestne države: Atene, Sparta, Korint ^{ar} itd.). Za 5. stoletje ^{pred n.š.} je značilen prvi veliki napad Azije na Evropo (7kratni pojem Azije je bil omejen na malo Azijo in nanjeno bližnjo okolico). Perzijska velesila

napade grške mestne države, le-te pa zmagovito odbijejo osvajalce (bitke pri Maratonu, pri Salamini, pri Platejah idr.).

Prvi veliki napad Evrope na Azijo pa sledi v 4. stoletju pred n.š.. Aleksander Makedonski napade Perzije, osvoji celotni bližnji vzhod in pride z vojsko do Indije. Po Aleksandrovi smrti nastane več helenističnih držav, ki jim vladajo Aleksandrovi vojskovodje. S tem v zvezi je povezovanje grške in orientalske kulture. Je v času prevlade Grkov lahko vidimo, da je njihova Evropa v bistvu omejena na sredozemski bazen. Podobno velja tudi za naslednje, t.j. rimsko, obdobje.

Rimljani postopno osvajajo (od 2. stoletja pred n.š. do 2. stoletja našega štetja) večino zahodne Evrope (tudi del Britanije) in celotno jugovzhodno Evropo, pa tudi bližnji vzhod in severno Afriko. Prvo zgodovinsko obdobje Evrope je torej v znamenju grško-rimske dominacije in civilizacije.

Zgodovinar Robert P. Lopez v knjigi Rojstvo Evrope začenja zgodovino Evrope s srednjim vekom (s koncem zahodnorimskega cesarstva v 5. stoletju n.š.), vendar antične razvojne stopnje v evropski zgodovini gotovo ne moremo prezreti.

Obdobje srednjega veka (5.-15. stoletje) prinese v Evropo več bistvenih novosti: razvoj nacionalnih držav in nacionalnih kultur. Srednji vek se je začel v znamenju osvajalnih barbarskih ljudstev, ki zlasti Germanov, ki so najprej rušili zahodnorimsko cesarstvo (Vandali, Heruli, Goti ...), nato pa ga poskušali obnoviti (Franki). Po drugi strani je prišel nekak odgovor na rimska osvajanja v Aziji. Vrsta azijskih ljudstev je temeljito pretresla zahodnorimsko cesarstvo (npr. Huni), študi vzhodnorimsko cesarstvo (npr. Obri).

In srednjeveške zgodovine si bomo obrisno ogledali samo razvojno linijo spopadov med Zahodom (Evropo) in Vzhodom (Azijo).

V 8. stoletju Arabci osvojijo Španijo, a se tam ustavijo. Kot je ~~A~~rabce spodbudila k osvajanju sveta njihova religija islam, je tudi Evropejce njihova vera krščanstvo usmerila k napadom na Vzhod, in to s križarskimi vojnami (od 11. do 13. stoletja). Glavni cilj križarskih vojn je bil Jeruzalem (oziroma Palestina), ta cilj pa je dosegla š že 1. križarska vojna (nadaljnje križarske voje so poskušale ubraniti krščansko mostišče na Bližnjem vzhodu, a neuspešno. Muslimani so dokončno pregnali križarske napadalce koncem 13. stoletja.).

V 13. stoletju sledi v Evropo kratkotrajni vpad Mongolov, od 14. stoletja dalje ^{pa se} začne turška osvajanja vzhodne Evrope, ki dosežejo vrh z osvojitvijo Biznca (1453). Le. ta postane turški Istanbul.

Na drugi strani Evrope pa Španci v t.i. reconquisti potisnejo ^{ab} Arabce v 15. stoletju iz Španije nazaj v Afriko. Nadvse pomembna letnica je 1492 : konec reconquiste v Španiji in začetek conquiste - španskega osvajanja v Ameriki. To je tudi najprimernejša letnica za razmejitev med srednjim vekom in med novim vekom.

Začetek novega veka je povezan s prvim izbruhom evropskega ekspanzionizma v druge dele sveta. Vendar osvajalna smer ni več Bližnji vzhod, ^{vzhod} ampak zahod in Jug.

Azijo na evropskih tleh otipljivo predstavlja večstoletna vladavina Turčije v jugovzhodni Evropi, zlasti na Balkanu. Turčiji v njeni upadajoči fazi (19.-20. stoletje) pa pomagajo Angleži, in to zato, da bi Rusom preprečili zavzetje Bosporskega in Dardanel in s tem njihov nemoten dostop v Sredozemsko morje.

Po porazu Turčije v 1. svetovni vojni pa zahodni kolonialisti (Angleži, Francozi, pridobijo precej prejšnjega turškega ozemlja na Bližnjem vzhodu, Palestina, Libanon, Sirija, Irak...).

Kot dva neuspešna pohoda Zahoda na Vzhod lahko navedemo Napoleo~~n~~ov napad na Rusijo~~1812~~ in Hitlerjev napad na Sovjetsko zvezo 1941.

Že smo v obdobju po 2. svetovni vojni. Sovjetska zveza (kot vzhod) po zmagi nad Nemčijo zasede vso Vzhodno Evropo in del srednje Evrope (Češkoslovaško, Madžarsko).

V Aziji in v Afriki nastopi dekolonizacija. Tuji kolonialisti se postopno umikajo iz svojih tamkajšnjih kolonij. Ostaja pa boj za interesne sfere. Z ustanovitvijo države Izrael ~~1948~~, 1948, dobi Zahod čvrsto mostišče na bližnjem vzhodu (prim. srednjeveško križarsko državo na približno istem ozemlju!). Neuspešno pa potekajo posegi Zahoda (zdaj zlasti ZDA) v Iranu (islamska revolucija zrušiprozahodni režim šaha Reze Pahlavija 1979) in tudi zdaj v Afganistanu in v Iraku. proti radikalnemu islamizmu, ki mu ne manjka samožrtvujočih se samomorilcev, ni videti prave rešitve.

V našem času ni več pričakovati velikanskih vojnih~~ih~~ premikov v smeri Zahod-Vzhod ali v smeri Vzhod-Zahod, vendar pa se kaže Zahod (Zahodna Evropa) močno ranljiv~~x~~ zaradi velikih skupin muslimanov v Angliji, v Franciji, v Nemčiji.... .. li se res nakazuje spopad dveh civilizacij in dveh verstev: krščanstva in islama? Ta spopad je sicer značil~~ne~~^e že za skoraj 1400 let, a sedanje~~r~~azmere so zelo specifične.. ~~xxx~~ Dokaj sekularizirano krščanstvo in zahodna demokratična družba sta v tekmovanju ~~ix~~ ali v spopadu s fanatičnim teokratičnim islamom očitno v slabšem položaju (prim. ostro pisanje Oriane Fallaci: Des in ponos, Apokalipsa...).

V. Politika

Kot je mit o Evropi grški, je tudi izraz politika grški.

[grš. politike = državništvo, državo-znanstvo]. Lekisokon Družbo-slovje (Lj. 1979), razl[oj]ži politiko v ožjem pomenu kot dejavnost države ali na državo usmerjeno delovanje. V širšem pomenu pa je politika vsaka družbena dejavnost, s katero se ureja temeljni položaj človeka in družbenih skupin v posamezni družbi in v mednarodni skupnosti.

Politika zaobjema dejansko celotno družbeno delovanje: od najožje krajevne politike, preko notranje politike do zunanje politike. Tu so še področne politike (npr. kmetijska politika, gospodarska politika, kulturna politika itd.). Privesek zunanje politike je vojna, ki je večkrat omenjana kot nadaljevanje politike z drugimi sredstvi.

Pustili bomo ob strani graditeljsko mirnodobno politiko in se ustavili zgolj ob konfliktni notranji in ^{ob} enakih zunanji politiki.

Znova bi se lotili antike, saj se ob rimski zgodovini že razvidno nakazujejo prihodnje značilnosti evropske osvajalne politike (evropskih osvajalnih politik). Za Rim so že značilni tudi spopadi znotraj države (državlanske vojne, upor sužnjev pod spartakom idr.). Spopadi na socialni ravni so torej prastari, praktično so obstajali tudi spopadi na nacionalni ravni (boji enega naroda z drugim narodom), čeprav je bila sama zavest o nacionalni pripadnosti v starem veku najbrž drugačna kot pozneje, od srednjega veka dalje. A da bi bili narodi šele novejši pojav, je dvomljivo. Kako pa naj opredelimo Grke, Rimljane, stare Egipčanem Jude idr., če jim ne priznamo, da so to narodi?

Stari vek pa v svoji politeistični fazi ni poznal verskih bojev in verske nestrpnosti. Šele z monoteističnimi religijami se pojavlja izrazita ali kar skrajna verska nestrpnost (teza: samo naš bog je edino pravi itd.). Za srednji vek so značilni številni spopadi pod versko zastavo (nekaj tega je bilo že omenjeno pri zgodovini, npr. arabska osvajanja, križarske vojne, od 16. stoletja dalje spopadi med katoliki in med protestanti...)

Uicer pa je evropska stalnica nihanje med partikularizmi (samostojna politika manjših enot), in med centralizmi (imperialna politika večjih enot). Spopadov med evropskimi državami je bilo na pretek. vsak sosed je bil naravni sovražnik. Tu imamo stoletne politične in vojne sovražnike: npr. dvojice Francozi - Angleži, Francozi - Španci, Francozi - Nemci, Italijani - Nemci, Nemci - Čehi, Nemci - Poljaki, Poljaki - Rusi, itd. itd.

osebnarazvojnja stopnja evropske politike nastopi z že omenjenim letom 1492, torej z začetkom španskih osvajanj v Ameriki. To je začetek tistega evropskega imperilizma, ki se nezadovoljuje več z osvajanjem "sosedovega dvorišča", ampak je usmerjen v osvajanje vsega preostalega, neevropskega sveta. Severno Ameriko osvajajo Angleži in Francozi, Srednjo Ameriko in Južno Ameriko predvsem Španci in Portugalci. Afriko kolonizirajo skoraj vse velike evropske države, Avstralijo v celoti zasedejo Angleži. In tudi Azija postane v veliki meri plen evropskih kolonialistov: Indijo obvladajo predvsem Angleži, Indokino Francozi, Indonezijo Nizozemci itd. Tu je še Oceanija, ki postane plen različnih evropskih držav. In celo Kitajska, ki bi lahko bila regionalna velesila, ~~postane~~ je na prehodu 19. in 20. stoletja v nekakem polkolonialnem odnosu do evropskih velesil. Prav neverjetno je, koliko velika ~~evropska~~ je zasedla razmeroma mala Anglija!

S tem izjemnim evropskim ekspanzionizmom je povezano več stvari. Najprej samozavest bele rase, ki si je podredila vse druge rase, ta samozavest pa je prešla v rasizem (teoretično sta o arijskem rasizmu napisala v 19. stoletju Francoz J.A. Gobineau in nemški pisec angleškega rodu H.S. Chamberlain) in v teorijo o izvoljenih, izbranih, večvrednih narodih (prim. nemški Herrenvolk v času nacizma). Tovrstne zamisli o izbranih narodih sicer niso novost, saj jih zasledimo že v starem veku. Prav pretirano nastopa taka ideologija pri Judih, saj je njihova Stara zaveza polna samohvale, da ~~es~~ ravno oni od ^{lastnega} (njunovega) boga izvoljeno ljudstvo. Tako je Stara zaveza kot vplivna sveta knjiga pravzaprav podpornica judovskega rasizma.

Navse ilustrativni so naslednjih odlomki iz judovskega "almuda (to je knjiga verskih komentarjev): "Vsak Jud si mora govoriti: Zaradi mene je bil ustvajan svet"... Samo Judje so ljudje, nejudje niso ljudje, ampak govedo... Nejudje so bili stvarjeni, da bi bili Judom za sužnje... Judje, ki so dobri do nejudov, ne pridejo v nebesa... Rodnost nejudov je treba masivno zmanjšati... Izogibati se jih je treba kot bolnih svinj... Nejudovski premoženje pripada tistemu Judu, ki ga prvi zahteva... Judje morajo vedno poskusati, nejudje goljufati... Ko pride Mesija, bodo vsi drugi judovski sužnji..."

Če bi spremenili ime Judov v Nemce, bi bil lahko odlomek udarni nemški nacionalni program v Hitlerjevem času. Resda Judje zaradi večinoma močnejših sosedov niso mogli udeležati gorjega programa. Če pa moč imajo, ta program tudi udeležajo (prim. sionistično ideologijo in praktično politiko države Izrael do Palestincev ..).

Po svoje so se povzdigovali tudi stari Grki nad nekulturnimi barbari, gotovo pa so se počutili kot Herrenvolk tudi osvajalski

Rimljani. V kolonialističnem novem veku so bili izbrani narodi pač kolonialisti : Angleži, Francozi, Španci... Le-ti so s ~~pr~~ pravo genocidno politiko in z enako ^{ok} prakso gospodarili po Severni in po Južni Ameriki. ²² Naseljevanje Evropejcev po drugih delih sveta pa je prinašalo s seboj ob vojaškem delovanju tudi kulturna izročila.

Sicer pa je glavna politična resnica tale . kdor je jačji, ta tlači. To resnico ~~ne~~ poznamo po številnih izkušnjah z močnejšimi sosedi tudi Slovenci.

VI. Evropa zunaj Evrope

Evropski prekomorski izseljenci so v nove domovine odnašali v svojih mislih in v čustvih tudi nekaj stare evropske domovine : jezik, vero, običaje itd. Tudi to poznamo Slovenci pri svojih številnih izseljencih.

Značilna so že poimenovanja krajev v novih domovinah. ^{Špancem je bilo osvojeno ozemlje v Ameriki kjer so imenovali Novi Nizozemci so svojo pomembno naselbino v Ameriki imenovali Novi Amsterdam, Angleži pa s o isti kraj pozneje preimenovali v Novi York.} ^{Anglezji je Nov južni Wales itd.} Kolonialistične sile so tudi svoj politični sistem prenesle na osvojena ozemlja.

Kolonizirane dežele pa so se postopno osvobajale svojih evropskih gospodarjev. Upor angleških naseljencev v Severni Ameriki konec 18. stoletja je prinesel ustanovitev ZDA in razvoj tamkajšnje demokracije (a povezane z rasizmom nasproti črncem in z genocidno politiko nasproti rdečkožnim domorodcem). V 19. stoletju pa so se osvobajale izpod španske oblasti južnoameriške dežele. Kolonializem v Afriki in v Aziji pa je začel dokončno pešati šele po 2. svetovni vojni.

Evropa (v smislu evropskih jezikov, običajev, ver itd., se je torej v bistvu razširila po celotnem svetu. Ali drugače povedano : celotni svet se je bolj ali manj evropeiziral.

V Severni Ameriki je ob angleškem jeziku prevladovala tudi angleška civilizacija. Izseljenci, ki so izšli iz številnih evropskih narodov, pa so pridali amerišskemu načinu življenja svoje specifične poteze (ameriški "točilni lonci"). ZDA so se oblikovale v znamenju vladajoče bele rase.

V Srednji Ameriki in v Južni Ameriki so ob španskem jeziku prevladovali izseljenci iz Španije, a zaradi večjega števila domorodcev se je tam vzpostavil nekak civilizacijski sinkretizem.

Najbolj drastični položaj evropskih kolonialistov je dolgo časa obstajal v Južni Afriki (ostro rasno razlikovanje).

Angleška civilizacija je odločno prevladala tudi v Avstraliji, saj je tamkajšnjih domorodcev ostala le peščica.

V Afriki so prešli v uradno in v praktično rabo jeziki evropskih kolonialistov : Angležev, Francozov, Špancev, Portugalcev... To se je v veliki meri obdržalo tudi po osamosvojitvi afriških držav.

Še najbolj se je evropski civilizacijski prevladi upirala Azija, kar pa je gledena stare civilizacije Indije, Kitajske, Japonske, Indokine razumljivo.

Evropa je s svojim načinom življenja, politično in gospodarsko še vedno v ekspanziji, a je zdaj njeno prejšnjo prevladujočo vlogo prevzel evropski podaljšek : ZDA.

Tak ali drugačen vpliv drugih delov sveta na Evropo še daleč ni primerljiv z evropskim vplivom v drugih delih sveta.

VII. Kultura

Zastavlja se ^{se}prašanje, ali je ustrezneje govoriti o evropski kulturi ali o evropskih kulturah. Gotovo obstajajo v kulturi različnih evropskih narodov tako podobnosti kot tudi razlike. ~~Kot~~ ^{Kolikor} je znano, spada v kulturo vse, kar je obdelano (latinsko collere = obdelovati, krasiti, gojiti, oplemenititi). Kultura je tako nasprotje (neobdelane, narave. Sfere kulture so : materialna (predmeti), socialna (obredi, običaji, in duhovna (religija, filozofija, znanost, pravo, morala, umetnost).

Če se ustavimo zgolj ob duhovni kulturi, ugotovimo, da povezuje Evropo krščanska religija, a vendarle v vsaj treh različicah . v katoliški, v pravoslavni in v protestantski različici. Če pri filozofiji je počitno, da nekatere filozofije ali idejno duhovna gibanja (npr. humanizem, razsvetljenstvo, niso obsegle ali dosegle celotne Evrope. Tu se kaže razcep na razvitejšo zahodno Evropo (katoliško-protestantsko) in na manj razvito vzhodno Evropo (večinoma pravoslavno).

Tudi umetnostne smeri od srednjega veka do 20. stoletja niso bile razširjene po vsej Evropi. Tako se vendarle zdi, da je bolje govoriti o evropskih kulturah kot pa o evropski kulturi. Lažje se je odločiti za enotno evropsko civilizacijo. Le-to pojmem kot visoko stopnjo družbenega razvoja, temelječo na mestni kulturi in na državni ureditvi (lat. civis = državljani, civilis = državljanski, meščanski).. Tu bi bili evropski zahod in vzhod, Sever in Jug vsekakor bližji.

V času evropskega ekspanzionizma in kolonializma je vseskozi potekal izvoz evropske kulture (evropskih kultur) in evropske civilizacije v druge dele sveta. Z globalizacijo ali s tesnejšim

gospodarskim povezovanjem se evropski (in ameriški) kulturni vzorci hitro prenesejo okoli sveta (npr. film, ~~TV~~, popularna glasba idr.). Odprtost sveta povzroča tudi tudi širjenje neevropskih idej v Evropi (in v Ameriki), a spet gre za mnogo ^{ranjši} pojav, kot je vpliv evropsko-ameriskih kulturnih ~~znovilnosti~~ v Evropi.

Posebnosti Evrope v idejno-političnem smislu so gotovo pojavi racionalizma, scientizma, liberalizma, za tem razsvetljenski duh zakonov (Montesquieu) in ~~xxx~~ družbena pogodba (Rousseau), pa vplivi meščanskih / revolucij in oblikovanje demokratičnih držav.

Seveda ne pozabimo tudi regresij v diktatorske in v totalitarne režime (v 20. stolju . komunizem, fašizem nacizem). Kljub mnogim pozitivnim idejam je tudi v Evropi najčešče prevladalo načelo boja vseh proti vsem, kar potrjujeta obe svetovni vojni, nastali v Evropi. Da bi omejili stalne spore in spopade med evropskimi državami in med evropskimi narodi, so se začele pojavljati ideje o evropskem povezovanju, a o tem več pozneje.

Omeniti je treba še ponavljajočo se besedo multikulturalnost. Za nekatere je to neprijeten problem, za druge nevtravno dejstvo in za tretje razveseljivo dogajanje. Kaj pa je pomenska vsebina multikulturalnosti? Ali je to pojavljanje neevropskih prvin v evropski kulturi ali pa že kar paleta različnosti v sami evropski kulturi? Ali ni multikulturalnost ~~z~~ različno opredeljevanje za kakšno posebno smer v glasbi (ali v kakih drugi ~~um~~ umetnosti, npr. razdelitev občinstva v poslušalce narodnozabavnne glasbe, v poslušalce jazza, v poslušalce rocka, v poslušalce oper in v poslušalce klasične glasbe v ^{namenu} namenu Bacha, Mozarta in Beethovna?

Seveda pa je izrazita multikulturalnost ~~ne~~ to, da kdo meša svoje glasbene (ali sploh umetnostne) okuse, ampak tudi to, da obstajata vzporedno v istem prostoru, npr. v babilonskem evropskem velenstvu, ena ob drugi populaciji z različnimi kulturami:

z evropsko (domačini) in z azijsko /afriško (priseljenci).

Pomenski razpon besed je domala neujemljiv.

VIII. Evropska zveza

O povezovanju Evrope (evropskih dežel, evropskih držav) od antike do danes nas pregledno in tehtno informira domača avtorica Cirila Toplak v svoji knjigi : Združene države Evrope: Zgodovina evropske ideje, Lj. 2003.

V glavnem lahko razdelimo evropsko povezovanje v dva sklopa : 1. povezovanje Evrope s politično-vojnimi sredstvi, 2. povezovanje Evrope z idejnim (tudi z idealističnim) načrtovanjem.

Prvi sklop nas vodi spet v zgodovino. Gotovo je prvo ~~x~~ vojno povezovanje Evrope čas rimskih osvajanj. Rimska država je obsegala sicer predvsem Zahodno in Južno Evropo, (to kar več stoletij (širši vplivi rimske kulture in civilizacije)). Manj u^ospelo je v srednjem veku povezovanje v znamenju frankovske države in poznejšega rimsko-nemškega cesarstva (predvsem povezovanje Srednje R Evrope).

Podobno kot Rimljani je združeval Evropo z vojnimi osvajalnji francoski c~~s~~ar (prej general in konzul) Napoleon I. na začetku 19. stoletja. Napoleon si je očitno predstavljal združevanje Evrope kot družinsko podjetje, saj je nameščal za evropske vladarje kar svoje brate.

Do zdaj zadnje veliko vojno povezovanje Evrope je bilo v 2. svetovni vojni. Hitlerjeva ^Nemčija je v prvi uspešni fazi vojen (1939-1941) zasedla doberšen del Evrope. Kot je bila Napoleonova Evropa prevladujoče francoska,, je bila Hitlerjeva

Evropa v znamenju nemške nadvlade (Herrenvolk). Kot reakcija na nemško oswajanje Evrope je sledila nato ruska zasedba Vzhodne in deloma Srednje Evrope ob koncu 2. svetovne vojne (t.i. Vzhodni blok).

Po 2. svetovni vojni je potekalo združevanje (Zahodna) Evrope predvsem na gospodarski ravni (politično sicer t.i. Zahodni blok), a ozirom se zidaj na starejših idejnih načrtih o evropskem združevanju.

Prvi načrt o evropski zvezi je delo francoskega politika vojvode de Sullyja v začetku 17. stoletja. 15. evropskih držav, ki jih Sully navaja, naj bi dogovorno sestavljale konfederacijo.

Konec 17. stoletja objavi Anglež William Penn Esq^{ej} v prid sedanjemu in prihodnjemu miru v Evropi. Po njegovem naj bi evropske države oblikovale suvereni ali imperialni zbor, parlament ali državno upravo Evrope. Parlament naj bi sprejemal svoje odločitve s tričetinsko večino ali pa vsaj s sedmimi glasovi večine. Ta sporazumevanja naj bi uporabljali le dva jezika : latinščino in francoščino. Mir v Evropi je Penn povezal z ekonomskimi prednostmi.

Pennovo mirovno usmerjenost je nadaljeval Francoz Abbé de Saint-Pierre (pravo ime : Charles Irenee Castel), ki je leta 1713 izdal obširno delo Projekt za vzpostavitev trajnega miru v Evropi.

O evropski politiki so razpravljali tudi francoski razsvetljenci, npr. Montesquieu in Voltaire. Sednji je videl v Evropi neke vrste veliko republiko, razdeljeno na določeno število držav. Zunaj politike pa obstaja literarna republika, katere svobodni državljani so evropski znanstveniki in umetniki.

Ključno delo poznega razsvetljenstva pa je razprava Immanuela Kanta K večnemu miru, ki je izšla leta 1795, torej žepo francoski revoluciji. Kant se je zavzemal za suverenost ljudstva, za republikanizem in za federalizem.

Potem ko je propadel Napoleonov vojaško-politični projekt združevanja Evrope, je napisal znani francoski utopični socialist Henri de Saint Simon načrt O reorganizaciji evropske družbe ali o nujnosti združitve evropskih narodov v eno samo politično telo ob ohranitvi narodne neodvisnosti vsakega izmed njih. Ta dolgi naslov vsebuje že kar nekaj značilnosti tega načrta. Saint-Simon si je dokaj nemavdno zamislil ^{sestavo in} delovanje evropskega parlamenta : vsak milijon pismenih mož v Evropi bi moral izvoliti v poslansko zbornico parlamenta po enega trgovca, znanstvenika, upravnika in pravnika. Ob 60 milijonih pismenih bi tako sestavljalo zbornico 240 članov. Njihov mandat naj bi trajalo let. Seveda je ta zamisel praktično neostvarljiva. Saint-Simon predvideva konfederalno ureditev, združeno Evropo pa naj bi povezovale skupne politike na področju izobraževanja, davkov, prometa in nasploh gospodarstva.

Francoski politik in zgodovinar François Pierre Guillaume Guizot je poudarjal skupno evropsko civilizacijo.

O Združenih državah Evrope pa je v ~~evropskem~~ francoskem parlamentu leta 1851 prvi spregovoril francoski književnik Victor Hugo. Seveda bi bila pretolnica ZDE po Hugojevem mnenju Pariz.

Medtem ko je Hugojeva zamisel o ZDE predvsem idealistična pesniška vznesenost, pa je Hugojev sodobnik francoski anarhist Pierre Joseph Proudhon v delu O federativnem načelu teoretično zastavil svoje razmišljanje o evropski federaciji.

Švicarski pravnik Johann Caspar Bluntschli je v 60. letih 19. stoletja razmišljal o konfederativni ureditvi Evrope, prepričan, da se evropske države " nikoli .. ne bodo odpovedale lastni vladi ali vojski in nad seboj nikoli ne bodo trpele univerzalnega monarha ali evropskega parlamenta". (opomba: avtor je videl adeo, prav so danes!)

Na prehodu v 20. stoletje je kongres, ki ga je organizirala Svobodna šola političnih znanosti v Parizu, razpravljala o združenih državah Evrope. Racionalno razmišljanje je vodilo v prepričanje, da bi bila evropska zveza najučinkovitejše sredstvo za zagotovitev miru. Sicer pa naj bi bila ureditev Evrope v glavnem konfederativna.

Praktična politika je v desetletju pred 1. svetovno vojno ~~max~~ stopnjevala napetosti med evropskimi velesilami.

Po koncu 1. svetovne vojne 1918 je gibanje za mirovno-evropske ideje pomovno zaživelo. Leta 1920 je izšla knjiga češkega politika in filozofa T.G. Masaryka Nova Evropa, ki se je ukvarjal predvsem s Srednjo Evropo.

Leta 1927 je bil ustanovljen Francoski odbor za sodelovanje v Evropi, leta 1928 pa je nastala Federacija odborov za sodelovanje v Evropi ali Mednarodna federacija. Slednja je že razpravljala o evropski gospodarski in o carinski uniji.

Najvplivnejše gibanje o evropskem sodleovanju je zasnoval Avstrijec Richard Coudenhove-Kalergi z idejo Panevropo. Gibanje še vedno deluje, po 2. svetovni vojni ga je dolgo časa vodil Otto von Habsburg. Kot Srednjeveropejec se je Coudenhove-Kalergi največ ukvarjal s Srednjo Evropo in z mirovno iniciativo. V Panevropo ni uvrščal niti Rusije niti Velike Britanije. Zanimivo pa je, da je bil naklonjen vključitvi Turčije. Zanimivosti evropske kulture so ~~le~~ po njegovem : krščanstvo, individualizem in racionalizem.

1. pa ~~evropski~~ kongres z 2000 predstavnikov 24 narodov je bil leta 1927 na Du^maju. Navezal je na ideje ~~Alajz~~ predhodnikov od vojvode de Sullyja dalje.

Vzporedno s Coudenhovejem ~~Kalergijem~~ je evropsko idejo tvorno podpiral francoski politik Aristide Briand. Že leta 1925 je pozval k ustanovitvi Združenih držav Evrope. Vendar unija po Briandovem predlogu ni imela večjih pristojnosti, v nasprotju s Coudenhovejem ~~Kalergijem~~ pa je bil Briand za vključitev Velike Britanije. Vendar je Briandova pobuda zaradi njegove smrti leta 1932 in zaradi odporov v ključnih evropskih državah zamrla. Razvoj skrajno ~~na~~ncionalističnih diktatur v 30. letih (Nemčija, Italija idr.) je zaustavil vsako nadaljnje idejno evropsko združevanje do 2. svetovne vojne. Šele katastrofa 2. svetovne vojne je znova obudila evropsko gibanje.

Tako so predstavniki devetih držav na skrivnem srečanju v Ženevi leta 1944 predlagali federalno zvezo med evropskimi narodi. Njihova ideja je vključevala tako gospodarsko kot mirovno sestavino.

Po 2. svetovni vojni pa se je začelo po številnih idejnih preludijih končno stvarno evropsko povezovanje. Naj omenimo le nekaj glavnih točk : leta 1951 : ustanovitev Evropske skupnosti za premog in jeklo, 1957 : ustanovitev Evropske gospodarske skupnosti, 1992 : pogodba o ustanovitvi Evropske unije v Maastrichtu in 1999 : Evropska monetarna unija.

IX. Slovenci in Evropa

Na Grecije čelu
 Korinto stoji,
 Ilirija v srcu
 Evrope leži.

V. Vodnik : Ilirija oživljena

Kot je bistro ugotovil že naš pesnik v 19. stoletju : slovenske dežele (kar se je v večji meri ujemalo z Napoleonovo Ilirijo) nedvomno leže v Srednji Evropi. Se pravi : tudi vsi prebivalci na tleh današnje Slovenije so bili Srednjeevropejci že takrat, ko ta izraz še ni krožil v uporabi.

Seveda je lega slovenskih dežel povzročala njihovim prebivalcem številnetežave, saj je šlo za izrazito prehodno ozemlje v smereh vzhod-zahod in sever-jug. Spomnimo se samo rimskega osvajanja v smeri od zahoda in osvajanj številnih barbarskih ljudstev ob zatonu zahodnorimske države iz ~~severne~~ severne smeri (Germani) in z vzhodne strani (Huni, Obri...).

Po karantanskih in po panonskih } zgodnje-
 srednjeveških začetkih
 smo Slovenci kmalu prišli pod oblast močnejših Frankov. Znašli smo se v rimsko-nemškem cesarstvu Karla Velikega in njegovih naslednikov, od visokega in odpoznega srednjega veka pa so nam kar okoli 600 let vladali Habsburžani. To dolgo obdobje je temeljito utrdilo Slovence v zahodnoevropski kulturni krog. Tako ni dvoma, da sta Slovencem bližji germanska in romanska kultura kot pa bizantinska kultura (k slednji spada tudi ves vzhodni del bivše Jugoslavije).

Cankar je v zvezi z nastopajočim naivno idealističnim jugoslavanarstvom (m 1 leta 1913 v predavanju Slovenci in Jugoslovani izje mno jasno in razločno povedal med drugim tole :

"Kakšno jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira, Morda je kdaj eksistiralo, toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme (!?) razcepilo v četvero narodov (opomba A.L. : mi jasno, matere narode Gankar misli !x - najbrž takrat še ni upošteval "akedoncev ?!) s četverim čisto samostojnim kulturnim življenjem. (opomba A.L. : veliko vprašanje je seveda, ali je sploh kdaj obstajalo skupno "jugoslovansko pleme" !). Po krvi smo si bratje, po jeziku vsaj bratrance - po kulturi, ki je sad večstoletne separatne vzgoje, pa smo si med seboj veliko bolj tuji, nego je tuj naš gorenjski kmet tirolskemu ~~ix~~ ali pa goriški viničar furlanskemu." (op. A.L. : sam sem vedno močno čutil kulturno zarezo, ki je šla v na jugoslovanskem ozemlju ~~ix~~ preko Bočne - prim. že davno razdeli ~~itev~~ na zahodnorimsko in na vzhodnorimsko državo v 4. stoletju !)

Če pa preidemo s kulture na politiko, je res, da so nas močnejši (enakovredni) sosedi stalno poskušali podrediti ali celo uničiti (Italijani, Nemci, Madžari), To se skozi zgodovino ni dosti spremenilo, skrajno nacionalistični pritiski so se v zadnjih stoletjih celo stopnjevali. Slovenci so torej obenem kulturni Soevropejci, hkrati pa tudi žrtve evropskih imperializmov. O le-teh pa je bilo več povedano že v prejšnjih poglavjih.

Včlenitev Slovenije v Evropsko zvezo (2004) je po eni strani razumljiva in smiselna (bolje je biti povezan z bolj razvitimi kot z manj razvitimi, prim. povezovanje komunistične Jugoslavije z množico revnih neuvrščenih !), po drugi strani pa je treba tudi naomenjemo povezavo gledati trezno, zadržano in skeptično. Ni se mogoče iznebiti občutka, da je Evropska zveza lovišče večjih evropskih držav in da so manjše države pravzaprav v neokolonialističnem primežu večjih evropskih držav. Tako Slovenija kot druge manjše države so izpostavljene takim direktivam iz Bruslja, ki jih večje

države sploh ne bi sprejele, jih ne sprejemajo in jih tudi ne bodo sprejemale. pač v skladu ^z gesla: quod licet Iovi, non licet bovi. Kot članica ^e Evropske zveze bi Slovenija logično priakovala, da nas bo ta organizacija močno podprla v obmejnih težavah s Hrvaško. Kje pa! Torej: kakšna korist od organizacije, ki ne podpre lastnih članic v katerih koli težavah? In še problem nacionalnih manjšin. Glede na splošni problem številnih nacionalnih manjšin v Evropi bi se morala zveza s tem vprašanjem ~~enenehno~~ in poudarjemo ukvarjati. In spet: kje pa! Kaj le je mogoče pričakovati od centraliziranih nacionalnih držav, ki so stalno zatirale (zatirajo in najbrž bodo vedno zatirale) manjše narode v lastnih državah, npr. Francija, Španija, Italija, Avstrija, Madžarska idr.

Ali je korist Slovenije od EZ le to, da dobi nekaj več iz evropske blagajne, kot vanjo dá? In ali bomo kmalu na izgubi, ko bomo v bruseljsko blagajno več dali, kot iz nje dobili?

Morda jed elno obetavno tesnejše medsebojno sodelovanje manjših evropskih držav, saj tako le-te postajajo večji jeziček na tehtnici. Kar do neke mere rešuje manjše države, je nedvomna nesloga večjih držav, saj le-te ne morejo ali nočejo opustiti svojih večstoletnih interesnih politično-gospodarskih usmeritev. O omenjeni neslogi pa več v zaključnem poglavju.

X. Evropske zlagate

Vsi bistveni človeški problemi so nefešljivi in med tovrstne probleme spadajo tudi evropske zadeve. Po zadnji veliki širitvi Evropske zveze postaja čedalje jasneje, da se je dogovarjanje evropskih finančnih in celo o konstitutivnih zadevah (ustava!) že znašlo v slepi ulici. Bogatejše države niso pripravljene na široko podpirati kopice revnih pristopnikov v Evropsko zvezo.

"Sveti egoizem" posameznih držav pa bo prav gotovo poudarjena stalnica tudi v prihodnje. O čem se sploh lahko dogov^{or}ijo številne evropske države, ki jih ločujejo stoletja lastnega razvoja in seveda tudi lastnih interesov? Centripetalnost bruseljske administracije nemore izničiti ustaljenih centrifugalnih in partikularističnih tež^{ej}enj posameznih držav. Evropska ideja nikakor ne bo obstajala zgolj na pravno-ekonomski regulativnosti. Kulturno-idejne povezave sicer deloma obstajajo, vsekakor pa niso dovolj močne, da bi oblikovale nekako skupno evropsko zavest. (Le-to bi morda postopno pospeševala vzgojno-izobraževalna prizadevanja.)

Škripa torej kar na številnih pomembnih področjih, ki naj bi Evropo in Evropejce tesneje povezovala. Ponovno velja omeniti tudi konflikte med starimi Evropejci in med novimi afro-azijskimi priseljenci. Evropa, v kateri se že dogaja Spenglerjev "propad zahoda", se je znašla v podobnem položaju, kot je bilo rimsko cesarstvo v času svojega propadanja. Kot so barbarska vojaška plemena prodirala v 5. stoletju našega štetja v rimsko državo, tako prihajajo vsedanjem času v Evropo (sicer mirno, večinoma ilegalno) številni priseljenci z revnega vzhoda in z enakega juga. Ali smo že pred novim spopadom civilizacij ali pa pri spopadu med dekadentno civilizacijo in med "nepokvarjeno", svežo barbarsko populacijo?

Vsako nadaljnje širjenje Evropske zveze bo prineslo še nadaljnje zaplete in težave. Kaj storiti z balkansko zmedo in z njenimi problemi? In - ali se bo EZ širila še dalje na vzhod, npr. na Ukrajino ali celo na Rusijo?! Slednja je vendarle večinsko azijska, transuralska... Ruski kolos pa je sploh prevelik zalogaj za Evropsko zvezo, saj bi leta z vključitvijo Rusije prerasla v preveliko evro-azijsko zvezo.

Ob ponavljanju zemljepisnih nesmislih (gibljuje meje Evrope)

se kažejo temeljni evropski problemi v (politični) zgodovini, ki je ustvarila številne sovražnosti in napetosti med sosednimi evropskimi narodi.

Tudi nadaljnjih evropskih zagat je cela kopica. Tu so problemi, ki jih prinaša sodobna civilizacija : prenaseljenost, starnje evropskega prebivalstva, s tem v zvezi je čedalje več bolezni, z novo medicinsko tehnologijo pa postaja zdravstvo čedalje dražje; nadaljujemo lahko z raznovrstnimi socialnimi vprašanji (socialna država, nezaposlenost...), z grozečimi ekološkimi problemi (onesnaževanje zraka, vode in zemlje), z energetskimi problemi, z ekscesi velemejskih džungel (hrup, gneča, povampirjenel promet, povečami kriminal, poguno maliklarstvo, splošna nevrotičnost, destruktivnost, ^{na} vse z ^{ladnje} kar stopnjevanje nenorosti...).

Mar je bodočnost Evrope odkrval že naš Srečko Kosovel v 20. letih 20. stoletja? V pesmi Ekstaza smrti je pravzaprav upesnil Spenglerjev Propad Zahoda. Oglejmo si prvo kitiyo te znane pesmi : Vse je ekstaza, ekstaza smrti !/ Zlati stolpovi zapadne Evrope, / kupole bele - (vse je ekstaza!) -/ vse tone v žgočem, rdčem morju, / sonce zahaja in v njem se opaja / tisočkrat ^{na}rtvi evropske človek. / - Vse je ekstaza, ekstaza smrti.-

Morda pa bi se lahko kar vrnili k našemu začetku : Evropa blaznica. // Bla-zni-ca./ Evropa. (Srečko Kosovel)

januar 2006

Andrijan Lah

Pred nekaj leti mi je prišla v roke knjiga Mitje Velikonja
 Masade duha : razpotja sodobnih mitologij, Lj. 1996. Knjiga
 z animivo obravnava vrsto družbenih mitov, a kar nerazumljivo
 izpušča glavni mit celega obdobja in vseh generacij, ki so
 živele na Slovenskem od 1945 : mit revolucije. Nekaj malega
 o tem sicer le najdemo v ironično naslovljenem poglavju Povest
 o dobrih ljudeh : kult vodje in mitologija totalitarizma.)

Kar je M. Velikonja izpustil, bo skušal vsaj bežno
 obdelati pričujoči sestavek. Najprej : kakšno je razmerje
 med revolucijo in med mitom o njej ? Navadni časovni red je,
 da je najprej revolucija in ~~mate~~ šele nato mit o njej
 (obstaja pa tudi možnost, da je revolucija mitizirana vnaprej :
 kot odrešila ^{na} ideja o življenju na zemlji - tu se nakazuje
 primerjava z versko idejo o idealnih nebesih na onem svetu.)
 Med revolucijo (kot stvarnim dogajanjem) in ~~med~~ mitom o njej
 (kot idealizacijo, kot hvaljenjem, kot slavljenjem kot pove-
 ličevanjem itd.) zeva prepad. Banalna stvarnost je za mit
 neprijetna, moteča, škodljiva, kar odvečna.

Številne mite, tako tudi mit revolucije, utrjuje oblast-
 niška propaganda zaradi lastnih koristi. Ob mitu revolucije
 se širijo tudi miti o revolucionarjih, zlasti o voditeljih
 revolucij. Sleđnji doživljajo že za življenja izjemno mitiza-
 cijo, npr. Lenin, Stalin, Mao Se Tung, Kim Il Sung itd. itd..
 Ta mitizacija pa se navdno nadaljuje še po smrti teh vodi-
 teljev.

Zakaj ta noropretirani kult revolucionarnih (po zmago-
 viti revoluciji tudi državnih) voditeljev ? Revolucije (za
 temeljne vzorce homo uporabljali predvsem francosko revolucijo
 1789 in rusko revolucijo 1917) imajo navadno tudi protiversko
 (ali bolje : proticerkveno) sestavino, in tjo zato, ker je

tradicionalna cerkvena organizacija podpiralka predrevolucijskega družbenega stanja. Po drugi strani pa revolucije vzpostavljajo nekatere nove pozitivne verske vzorce. (npr. o svobodi, o idealni prihodnosti, o nekonfliktnem družbenem stanju, o blaginji državljanov itd.) . Versko utemeljene revolucije zato proglašajo svoje voditelje ne le ~~kot~~ ^{za} nove vladarje, ampak kar ~~kot~~ ^{za} nove svetnike, za nove preroke, domala za pobožanstvene osebe.

Ni dvomja, zakaj verska utemeljenost revolucij kmalu omaga in propade. Vere obljubljaajo nebesa na drugem svetu. Ker teh trditveni mogoče preveriti, ostajajo trajno delujoče. Propagandni miti revolucij se izrabijo kmalu, že po nekaj letih, saj so idealne obljube revolucij in revolucionarjev v praksi preverljive, praksa pa njihovih obljub ne more nikdar potrditi. In kaj ^{ljudem} ostane, ko revolucije in revolucionarji razočarajo? Ali izbrati t.i. permanentno revolucijo, stalno nasilno spreminjanje sveta in družbe, z mislijo, da nekako morda revolucionarni obeti le uspejo, ali pa opustiti revolucionarne ideale in kritično razkrivati udejanjeno (po)revolucionarno stvarnost? (dilema med nekritičnim zanosom in med skeptično mislijo). Primer za prvo različico je Trocki, potem ko ni bil več revolucionarni oblastnik, ampak kritik Staljinove oblasti. Primer za drugo različico je Djilas, potem ko ni bil več revolucionarni oblastnik, ampak že kritik t.i. novega oblastniškega razreda.

V Jugoslaviji se je po nekaj desetletjih komunistične oblasti - ob drugih publicah - pojavljala tudi krikatica, da revolucija še traja... Kaj naj bi to pomenilo? Revolucija je spravila na oblast nov sloj ljudi (= Djilasov novi razred!), ki si je prlastila vse možne privilegije in se

2 imunit

174

neznansko okoristala bivših "izkoriščevalskih slojev". Reklo, da revolucija še traja, pomeni predvsem to, da ^{še} trajajo (in naj bi še dalje trajali) tudi oblastniški privilegiji in imetniške pridobitve oblastniškega sloja.

Ob tem opletanju z besedami, da revolucija še traja, se zastavlja vprašanje, kolikšno je trajanje revolucij(e). Ali ni smešno še dalje imenovati ^{za} revolucionarje oblastniške aparatčike, ki so več desetletij na oblasti in je njihov cilj zgolj ohranjanje lastne oblasti za vsako ceno (npr. ostarele partijske birokrate v Sovjetski zvezi od Stalina ~~do~~ ^{do} ~~gorbačova~~, okorelega diktatorja Cast^rra, megalomansko uživaškega Broza ipd.)? Ali se niso ti ljudje prav kmalu preobrazili v konservativce (ohranjevalce obstoječega stanja) ali kar v reakcionarje (nenehno usmerjene nazaj ~~xx~~, v lastne dogme in v pravi^{de})?

Nedvomno je pozitivna stran revolucije upor ^vproti tiraniji in proti izkoriščevalski vladavini. Negativna stran revolucije pa je, da le-ta prinese novo (navadno še mnogo večjo!) tiranijo in nove izkoriščevalce. Torej: nič novega pod soncem!

Da ne bi ostajal pri splošnem razmišljanju, se napotimo v zgodovino. Temeljni vzorec revolucij(e) je francoska revolucija 17⁸⁹. Znano je naslednje: šlo je za upor podrejenega tretjega stanu (meščanstva) proti vladavini fevdalnega sloja (plemstvo, cerkveni višji sloj). Ko je bila zrušena kraljevska oblast, pa je nastopil boj za oblast med revolucijskimi skupinami (paleta idej: od zmernih do radikalnih). Do oblasti se prikloplje jakobinska skupina z Robespierrom na čelu. Tu se začne zgodba o enem in o edinem voditelju -

tako kot prej v monarhiji ! xx Če je sprva voditeljev več, prevlada najmočnejši ali najspretnejši. V francoski revoluciji uspe Robespierre likvidirati svojega t[ekmeca] Dantona. Z jakobinsko dikaturo je poveza[na] skrajno teroristična faza francoske revolucije : giljotina je pomorila kralja, kraljico, pripadnike plemstva in duhovščine, pa tudi meščane, umetnike, znanstvenike...

Ko pride na oblast tako majhna skupina ljudi (npr. ~~ena~~ stranka), čuti, da ji večina nasprotuje. Najlaže pa se da ukrotiti večino, ki je navsezadnje vendarle pasivna, z izjemnim terorjem. In tu se mit revolucije kot osvobodilnega dejanja že sesuje. Kraljevsko tiranijo Ludvika XVI je jakobinska dikatura s svojim nasiljem močno presegla. Srečna okoliščina za večino prebivalstva je bil konec krvave jakobinske dikature s t.i. termidorskim udarom (1794). Revolucionarna oblast preide v zmernejšo fazo. Zavladajo direktorij (skupina oblastnikov), a že se kaže umanjkanje močne vodilne osebnosti, enega vodje. Kot tak se je izkazal general Napoleon Bonaparte, ki je uvedel konzulat, postal prvi konzul (1799), a se ni zadovoljil s tem in se je 1804 proglasil za cesarja. Francoska revolucija je torej v nekaj letih premerila večstoletno zgodovino rimske države : od kraljestva preko republike do cesarstva ! (prim. tudi terminologijo : konzul, cesar !)

Napoleon je pritegnil v vrh svoje oblasti pripadnike meščanstva, a je iz njih naredil novo plemstvo. Njegovi generali in njegovi sorodniki so postali novi knezi, novi vojvode, novi kralji... Sklep je torej : sprememba (osvežitev) oblastniškega sloja in obnovitev oblastniških razmer.

Velja si na kratko ogledati še glavna gesla francoske revolucije : Liberté , Egalité , Fraternité x (Svoboda, Enakost, Bratstvo). Ta zvočna, mobilizacijsko učinkovita gesla pa so žal v neskladju. Svoboda (mišlje[nja in delovanja) ne prenese enakosti (razen če gre za enakopopravnost, za enake pravice ljudi v pravni državi). Ker enakosti ni ne v naravi in ne v družbi, je vsaka vseljevana enakost nasprotje svobodi. Jugoslovanski komunistični režim je nasmeto enakosti vpostavil enotnost, kar je v bistvu ~~xxxxxxx~~ nasilje nad svobodno različnostjo. Svobodo so v Jugoslaviji umestno zamolčali, za enotnost so imeli brezpravno enakost raje, bratstvo pa je bilo v bistvu nadzorstvo Velikega B rata nad malimi bratci (= nad rajo).

A vrnimo se k starejši zgodovini. Naslednji "mali" francoski revoluciji v 19. stoletju (1830, 1848) sta le potrdili in utrdili moč meščanstva. Čeprav je bila velika francoska revolucija precej mitizirana, je vendarle doživljala tudi koristne demitizacijske razlage.

Mnogo bolj kot francoska revolucija (1789) je bila mitizirana ruska revolucija 1917. Tudi ta revolucija je imela dve glavni fazi. Februarska revolucija je bila meščanska in je predvsem odpravila carsko oblast, (Ustreza 1. fazi francoske revolucije.) Druga faza je bila boljševiška oktobrska revolucija istega leta, t.i. proletarska revolucija. Oblast prevzame mala stranka boljševikov (primerljivo z jakobinci) in vzpostavi takojšnji najhujši teror (primerljivo z jakobinci). Po eni od razlag pa boljševiška polastitev oblasti niti ni revolucija, ampak državni udar. Ker pa ima državni udar bolj negativno pomensko vrednost, je za mitizacijo potrebna ravno revolucija!

Udarna gesla oktobrske revolucije (je navedimo kar po Majakovskem (iz pesnitve o Leninu) : Oblast Sovjetom ! Zemljo kmetom ! Ljudstvom mir ! Lačnim kruh ! Ad 1 : Sovjetu so ~~in~~ prevlečeno sveti (v glavnem delavcev), ki pa so ~~le~~ propagandna fraza nadomestna fraza za partijsko dikaturo. Ad 2 : kmete je geslo gotovo pritegnilo, a kaj kmalu so doživeli nasprotje tega gesla s kolektivizacijo kmečkih posestev. Ad 3 : Ljudstvo mir je bilo v času vojne (1. svetovne) neovomno zelo popularno geslo, a komunistični militarizem je to geslo brž ukinit. Ad 4 : To geslo (Lačnim kruh!) je nadvse pozitivno, a praktično je nova komunistična oblast povzročila novo veliko lakoto.

Omenjena in druga udarna gesla komunistov so torej največkrat pomenila svoja nasprotja - posrečeno je na kratko pokazal ta nasprotja G. Orwell v romanu 1984. Tam ima totalitarni (~~totalitarni~~ komunistični) režim naslednja glavna gesla : ^{na} Vojna je mir, Svoboda je suženjstvo in Nevednost je moč. ~~Le to~~ ~~po~~ komentiramo ta gesla : 1. z nenehnim militarističnim nasiljem je ~~zagotavljan~~ zagotavljan notranji mir (prim. ^{izjemni} kult armade v komunističnih državah) : 2. Deklarirana svoboda je ~~xxx~~ v komunistični državi res dejansko suženjstvo. 3. Nevednost (vladanih) pa je prav gotovo moč (vladajočih). Pri zadnjem geslu gre seveda za očitno nasprotje gesla F. Bacona : Znanje je moč !

Kot pravi latinski izrek : Mundus vult decipi (Svet hoče biti varan). ~~Zato~~ ^{Zato} je tudi varan. Vzemimo komunistično ^{propagandno} frazo o družni povezanosti delavcev in kmetov (le-to predstavljata znaka srp in kladivo na sovjetski zastavi). In rešničnost ? Kmetstvo je bilo le žrtev.

oblastniške sile in ne člen oblasti. Syeda tudi delavstvo ni ^{nikoli} vladalo, delavski razred je vladal na papirju, v praksi pa ga je nadomeščala partijska oligarhija, ki je o delavskem razredu nenehno besedovala.

Izpeljimo še nekaj primerjav med francosko revolucijo (1789) in med rusko boljševiško revolucijo (1917). Francozu Maratu ustreza Rus Lenin (oba sta bila začetna revolucionarna voditelja, na oba sta izvršil atentat dve kontrarevolucionarki!), Francozu Robespieru pa Stalin. Francoskemu poraženemu in ubitemu revolucionarju Dantonu ustreza Rus (židovskega rodu) Trocki.

Govorjenje o Stalinovem termidorju (prim. M. Britovšek: Stalinov termidor) je povsem neustrezno. Tako Robespierre kot Stalin sta bila predstavnika revolucionarnega terorja, zato Stalin ni vzpostavil "termidorja" (= prekinitve terorja), ampak je uspel na dolgi rok nadaljevati teroristično vladavino. Stalin je torej zmagoviti Robespierre, medtem ko je bil slednji že zgodaj poražen in ubit.

~~Medtem ko je~~ ^{je} danes dovolj podatkov in raziskav o komunistični vladavini v Rusiji (oziroma v Sovjetski zvezi) - temeljno analitično-kritično delo je vsekakor Solženicinov Arhipelag Gulag - ~~na~~ ^{je} sovjetski propagandi v času med svetovnima vojnama ^{je} uspelo svetu prikriti grozljive razmere v državi in širiti osvetličeno sliko o "idealni" državi delavcev in kmetov. Torej spet na eni strani mučna stvarnost, na drugi strani pa mitizacija, ki ni imela s stvarnostjo nobene zveze. (Gre za moderno uporabo znanih Potemkinovih vasi iz časa Katarine Velike!) Kako se je povečal teror v Sovjetski Rusiji, ^{eli} prča podtake pri Solženicinu, da so boljševiki pobili v enem letu več ljudi kot carska oblast v 100 letih!

Revolucionarna oblast je podpirala kar najslabše instinkte pri ljudeh. Npr. ovaditvo je bilo uradno gojeno in nagrajevano. Defček Morozov, ki je ~~jezaxax~~ politično ovadil lastna starša, je dobil ^{v 52} spomenik !

Po sebej je treba opozoriti na genocidno (etnocidno) usmerjenost revolucij, saj celotni deli narodov (ljudstev) postajajo žrtve terorja. Vrhunec moriške sle nad lastnim prebivalstvom so izkazali Rdeči Kmeri v Kambodži (2 milijona žrtev). Več žrtve je ~~se~~ ^{je} sveda bilo v Kitajski (65 milijonov) in v Sovjetski zvezi (20 milijonov), a ob dosti večjem številu prebivalstva (številke so približne, saj do natančnih podatkov niti mogoče priti). Človeški faktor je v revolucionarni praksi zanemarljiva kategorija. ^{potrebni materiali} Navsez zadnje : čim več je pobitih, tem manj bo stvarnih in možnih nasprotnikov.

Do kod sega ^{ta} revolucionarna fanatizem in dogmatizem, (gre za ^{pravca to} usmeritev Rdečih Kmerov !) nas pouči politična drama P. Kozaka Afera. V igri nastopajo sami revolucionarji, in to v času 2. svetovne vojne v Italiji (lahko bi bilo tudi kje drugje). Politični komisar Jeremija izjavi v 18.

prizoru Aferre tole : "Revolucija mora dobiti svojo partijo in jo bo dobila, pa če ostane samo deset ljudi na tej zemlji živih ! Tako se bo zgodilo ! Samo deset in tisti pravi !" Seveda je tu stvar prignana do absurda. Po gorkiji ideji bodo pobite vse ljudske množice, ravno v imenu (osvobajanja) ljudskih množic pa nastopajo revolucije in revolucionarji !

Eno od revolucionarnih gesel je tudi to, da revolucije podpirajo ~~pozitivni~~ družbeni razvoj. Komunistične revolucije (v zapostavljenih družbenih razmerah) so resda podpirale

industrijsko družbo, kar je bilo seveda v zvezi s publicami o vladavini delavskega razreda nujno. Očitno je, da so v poindustrijski družbi komunistične ugođbe o delavskem razredu izgubile svoj glavni temelj.

Kar pa zadeva bistveno družbeno sestavo, pa je komunistična ureditev povsem reakcionarna. Obnavlja namreč stare oblikovne vzorce iz starega veka in iz srednjega veka. G. Orwell je v romanu 1984 nazorno podal kastno ureditev totalitarne (= komunistične) družbe: 1. Veliki brat (Vodja partije), 2. Ožja stranka (partijska oligarhija), 3. Širša stranka (navadni partizijci) in 4. raja (podložno ljudstvo).

Še bolj drastično potvrditev predstavlja iranska revolucija (1979). Potem ko je bil zrušen prozahodni diktatorski režim šaha Reze Pahlavija, je prevzela oblast nič manj - ali še bolj - diktatorska teokracija, ki je idejno vezana na srednji vek. Kakšna bosta sobivala družbeni srednji vek in moderni tehnološki svet (Iran se ukvarja tudi z uporabo atomske energije), pa ostaja zaenkrat vprašanje.

V Franciji sta ostala kot ostanka mita o revoluciji (1789) državni praznik 14. julij in himna Marseljeza. V Rusiji so revolucionarni miti izgubili uradno podporo, na površju pa so ostali številni bivši komunisti, ki so se hitro prelevili v navdušene kapitaliste.

Podobno izginotje revolucionarnih public kot v Rusiji se je dogodilo tudi v samostojni Sloveniji. Ostali pa so spomeniki diktatorskih revolucionarjev ceste in šole, imenovane po revolucionarjih ipd.

Brumni komunisti pa pri nas še trdno gojijo mit o NOB. Dovolj pa je stvarnih podatkov, da so se komunisti borili le za lastno diktaturo, ki pa je zanikala vsak pomen naroda

in kot tudi obs^toj svobode.

Zetle

Gotovo so se nek(omunis)tični partizani zares borili za narodno osvoboditev, a dejstvo je, da je komunistična partija podredila celotno partizansko gibanje le za lastne oblastniške koristi in da še danes uspešno manipulira s partizanstvom v svojem imenu. (Nastop s(lobodnih pa)rtizanov, ki s(lo h)oteli ^{po 1990} prekiniti zvezo s kom(unisti, žal ni uspel.)

Po ~~15~~²⁰ letih samostojne in demokratske Slovenije še vedno čakamo na kritično demitizacijo komunistične diktature in diktatorja Broza, ki je vladal s trdo roko (prim. Goli otok in p(odobn)ne ustamove) in si provoščil vse možne materialne dobrine na državne stroške. (V komunističnih diktaturah je vsa država last komunistov!) Gledena razkono dvorno življenje (okli 30 dvorcev po državi) so Broza lahko utemeljeno imenovali "zadnji habsburžan".

Še vedno čakamo na stvarno, realno, neideološko zgodovino o komunizmu kot zločinem totalitarnem sistemu (nekaj obetažnih

k njig je vendarle izšlo, npr. J. Vodušek Starič : ^{evžen} Prvezem oblasti 1944-1946, Lj. 1992 in T. Griesser-Pečar : Razdvojeni narod : Slovenija 1941-1945..., Lj. 2004. Toliko obsojana (zato, ker sta bila poražena!) i talijanski fašizem (kot nacionalistično usmerjena revolucija) in nemški nacizem (kot nacionalno ins(ocia)lno usmerjena revolucija) sta le posnetek ruske komunistične revolucije leta 1917 (fašizem nastopi v Italiji 1922, nacizem v Nemčiji pa 1933). Seveda pa je treba pripomniti, da so italijanski fašisti pobili neznansko manj lastnih sonarodnjakov kot pa ruski komunisti!

Vsi omenjeni totalitarizmi so si izjemno podobni. Če odpišemo različna propagandna gesla (pri fašizmu in pri nacizmu so n(acio)nalistični poudarki, pri komunizmu pa internacionalistično-

razredni), je celotna bižstvena družbena struktura enaka :
 vodja , ožja stranka, širša stranka, raja - poudarjeni milita-
 rizem, skrajni policijski režim, ^{brezpravni} koncentracijska taborišča
 ali g(ulagi, suženjsko delo zapornikov, ^{totalno} nadzorstvo
 nad občili , nad vsemi segmenti kulture in s(ploh nad žitjem in nad
 bitjem ljudi... Skupna tjem režimom sta tudi ^{dvoyička} teror in propa-
 gan(đa : teror kot stalnodejstvo in propagan(đa kot ~~zakrivanje~~
 terorja in kot ideal(izacijar(veži(ma. Tu je še novi jezik (novorek
 v Orwellovem romanu 1984). Gre za spreminjan(je pomena ~~prajanjix~~
 obstoječih besed in za oblik(ovanje novih besed ali nagrmdenih
 kratic.

Tudi kritične ana(lize r(evolucionarnega besedišča še ne
 premoremo. Ko slišimo za samoupravo socialistično demok(racijo,
 je takoj jasno, da pomenljiva pridevnik povsem prekrijeta ali
 zakrijeta samostalnik. Res : ta demokracija ni nič podobna
 "navadni" demokraciji, ampak je kar njeno nasprotje, njena nega-
 cija. V obtoku so bile številne besede, npr. ljudska obl(ast,
 socialistična dru(žba, samoupravljanje itd., a vse so pomenile
 partijsko diktat(uro.

SKLEP : Revol(ucije res ustvarjajo mite o sebi, obenem
 pa jih s svojo dejavnostjo tudi sproti negirajo. Revolucija
 je uporni(ška in rušilna de(javnost. Ko pa revolucionarji prev-
 zamejo oblast, si ne izmislijo nič novega, ampak ^{prezomejo} ~~se opri-~~
~~merjajo~~ že davno znane ⁱⁿ tečene oblastniške prijeme.
 Takrat nehajo biti revolucionarji - o t(la dia(lektika, ki
 spodn(ese žudi lastne ide(ologe ! - (Stalin je bil novi car,
 Mao Ce Tung novi cesar, Broz novi kralj itd.) in potrdijo
 resničnost izreka : Ko se revolucionarji vselijo v vladne
 palače, postanejo kon(trarevol(uci onarji.

Andrijan Lah

Kaj storiti z "zaroto metuzalemov" ?

(Kaznišljanje o Schirrmacherjevi knjigi Zarota metuzalemov)

Motto : Vsaka starost prinaša svoje plodove, trebatih je znati pobrati. (Raymond Radiguet)

Nemški publicist Frank Schirrmacher slikovito poimenuje evropsko starajočo se družbo (z asociacijo na judovsko mitologijo) za "metuzaleme". Statistično dejstvo je, da v Evropi stalno narašča število starejših (= nedelujočih (?) upokojencev) in da se ob manjši rodnosti manjša število mlajših (= delujočih zaposlencev). Iz tega dejstva seveda izhaja vrsta političnih, socialnih, gospodarskih in drugih problemov, ki vznemirjajo evropsko družbo že zdaj in jo bodo še bolj vznemirjali v bližnji prihodnosti.

Ob tem preidimo kar na slovenske razmere, ki so nemškim razmeram dokaj podobne. Stalno poslušamo o nujni reformi pokojninskega sistema, ki da se bo sesul zaradi premahnega denarnega dotoka v blagajno in zaradi prevelikega odtoka iz blagajne (torej: manj vplačnikov in več dobitnikov). Zraven se nakazuje, da so upokojenci samo nekaki nebodigatreba porabniki, ki izžemajo državno blagajno, sami pa menda ne prispevajo več ničesar v družbeni delovni krogotok. Obe gornji tezi sta vprašljivi in v bistvu zmotni. Najprej : upokojenske generacije v preteklosti so si same plačevale dolgoletne prispevke za pokojninsko zavarovanje in te prispevke zdaj dobivajo nazaj v obliki pokojnin. Torej gre bolj za čiste račune kot za socialno miloščino. Marsikdo umre kmalu po odhodu v upokojenski status in njegovi prispevki ostanejo v blagajni za druge koristnike. Na drugi strani je mogoče, da kdo dobi iz blagajne več, kot je vanjo vložil. A tako se vsa zadeva nekako uravna.

Drugo vprašanje je upokojenska dejavnost. Ob tistih, ki resda pasivno životarijo (že Ciceron je dejal : V starosti se je treba najbolj ogibati lenobi in brezdelju.) je dovolj drugih, ki so dejavni v družinskem in v družbenem življenju, bodisi da so skrbniki mlade generacije ("servisi babic in dedkov") bodisi da so nadalje strokovno ustvarjalni (odkmetov in obrtnikov do umetnikov in znanstvenikov).

Resda je na starost več bolezenskih stanj, a večinska upokojenska generacija prav gotovo ni omejena na telesno in na duševno onemoglost. Narobe ! Spomin^{nimo} se le na nekatere domače književne ustvarjalce : Boris Pahor piše pri 96 letih, Jamko Moder je pri 90 letih prevajal Valvasorja, Mirko Mahnič pri 90 letih raziskuje Prešerna, Danilo ~~Kolar~~ Lokar je svojo prvo knjigo izdal pri 64 letih, v naslednjih 30 letih pa je objavil še okoli 20 knjig ...

Podaljševanje življenjske dobe, s katerim se družba po eni strani hvali, saj je to dokaz povečane življenjske ravni in uspešnosti medicinske vede, pa je po drugi strani napad na pokojninsko blagajno. Človeško življenje pač poteka v vrtincu najrazličnejših ^{nasprotij} ~~paradoksov~~, v katerem se nenehno premetavajo posamezniki in družba.

Eno ~~med~~ takih ^{nasprotij} ~~paradoksov~~ je : ali nadaljevati z ^{neomejeno} rastjo prebivalstva (potem bo dovolj vplačnikov v pokojninsko blagajno - a spomnimo se misli : ni mogoča neomejena rast v omejenem svetu) ali pa kaže številčno rast prebivalstva zaustaviti (npr. Kitajci s smernico o ^{tem} otroku v družini), število ljudi torej zmanjšati, s tem pa nujno povzročiti večje število starejših kot mlajših.

Kakorkoli že : obeta se daljša delovna doba (o tem se že resno razpravlja), potrebno pa bi bilo tudi načrtovati koristno

zaposlenost starejše generacije. A nadaljnja dilema je : kako zaposliti starejšo generacijo (tako ali drugače), ko pa obstaja nezaposlenost pri mlajši generaciji ?

Pri čedalje večji avtomatizaciji del zlasti v industrijski sferi (prim. tekoči trakovi z minimalno človeško udeležbo) se kažejo očitne težave pri zaposlovanju že zdaj, v prihodnosti pa se bodo tovrstne težave nedvomno nadaljevale.

Evropska družba sicer še potrebuje dodatno delovno silo, ki pa večinsko prihaja iz Afrike ali iz Azije, s tem pa se počasi ustvarjajo razmere za spopad civilizacij (prim. Huntington) na evropskih tleh. Vse kaže, da prehaja evropska družba v svojo padajočo fazo (prim. Spengler) in da se že zdaj - v sicer spremenjenih okoliščinah - ponavlja propadanje zahodnorimskega cesarstva v začetnih stoletjih našega štetja.

A vrnimo se k naslovu in k "zaroti metuzalemov" Kaj ta "zarota" pravzaprav je ? Enostavno gledano je ta "zarota" zgolj demografsko dejstvo, da bodo postali številčno prevladujoči sloj v Evropi starejši. Številčna prevlada v demokratični družbi pa pomeni tudi soudeležbo pri vladanju. Ali prihaja torej čas evropske gerontokracije ? In za svojo generacijo bodo gerontokrati gotovo poskrbeli ?! Skozi zgodovino so se stalno pojavljale tudi tovrstne vladavine. Iz zadnjega časa se spomnimo samo na gerontokrate v času pešanja Sovjetske zveze (prim. vrsto voditeljev pred Gorbačovom), v sedanosti pa najbolj izstopa iranska teokratsko-gerontokratska vladavina (v obeh primerih seveda ne gre za demokratični družbi.).

Schirrmacher pa omenja gornjo "zaroto" v drugem smislu. Takole pravi (o.c., str. 61) : "Gre za zaroto proti posebni obliki človekovega sovrastva do samega sebe, ki se skriva v blatenju

starosti. Naše družbe ne morejo preživeti, če se njihove prihodnje večine den^wncirajo kot moteče, iztrošene, pozabljive in kot glasnice bližajoče se smrti." "Zarota" naj bi bila torej po Schirrmacherju nič drugega kot pobuda za spremembo pogleda na starost ali bolje : kot nujno prevrednotenje starosti kot življenjskega pojava. Kult mladosti (in s tem obenem kult novosti !) je za sodobno družbo značilen (prim. mediji, reklame, moda, sport itd.). Vendar pa Schirrmacher problematizira ta mit in ugotavlja, da se informacijska družba ne more odpovedati izkušnjam, samozavesti, vedenju in modrosti starajočih se ljudi". (o.c. str. 63).

Gotovo je res, da človek z leti lahko še duševno raste in le telesno peša. Strokovnjak na začetku svoje kariere ne more vedeti toliko kot enakovrstni strokovnjak^{ek} po večdesetletnem raziskovalnem delu v svoji stroki. Tu se spomnimo uvodnega Radiguetovega citata (op. in Radiguet je bil mladenič !), da je plodove starosti treba znatno pobrati.

Možno je seveda^{eda} tudi duševno pešanje v starosti (pojavi senilnosti ali celo starostne demence), a ostanimo pri ustvarjalnem^{er} vidiku starosti. Ob načrtovanju izobražene in učeče se družbe je treba dodati, da se sposobnost učenja do pozne starosti prav nič nezmanjša. (prim. tudi velik razmah univerz za 3. življenjsko obdobje !).

"Zarota netuzalemov" tiči torej v vitalnosti stare generacije, v prepričanju, da so številni ljudje lahko še na stara leta družbeno koristni in ustvarjalni. Razvite in bogate družbe so sposobne poskrbeti za svoje upokoje^lništvo, le-to pa mora biti pripravljeno po svojih različnih močeh delovati in sodelovati. James Vaupel pravi * (o.c., str. 96) : " Če je že danes večina 70-letnikov tako zdrava, kot je bila nekoč večina 60-letnikov,

zakaj ne bi ljudje spodbujali, da delajo do 70. leta starosti ? In ko bodo zatem 80-letniki tako zdravi kot 70-letniki ali celo 60-letniki, zakaj jim ne bi dovolili delati vse do 80. leta ?" Spet je dilema v tem : ali bo dovolj zaposlitev ~~za~~ tako za mlajše kot za starejše ? Ali pa se bo morda razvil spopad generacij ? Kdo bo koga ? Kdo bo dobil več "družbene pogače", kdo bo dobil več odločujočih vodilnih in vladnih mest ? Sicer pa : ali ni vsak današnji zaposlenec jutrišnji upokojenec ? Ali je smiselno, da današnji jaz nastopa proti svojemu jutrišnjemu jazu ? Pričakovati je vendar ~~nekaj koristnih~~ verjetneje koristno sodelovanje generacij kot pa generacijsko izključujočnost (nekako v smislu Župančičevega gesla : Iz veka v ^{več} ~~se~~, iz roda v rod ...).

Schirrmacher meni (o.c., str. 11), da "bo najuspešnejša tista družba, ki bo z verskimi in kulturnimi prepričanji zmogla starost narediti ustvarjalno." V prvobitnih družbah so ostajali (in se ostajajo) starejši dejavni do pozne starosti. Takole pravijo ^{arabi} straci iz indijanskega plemena Navajo : (ožc., str. 32233) : "Nekoč sem že preživel. In to mi lahko uspe znova. - Že marsikaj sem pretrpel. In to lahko pretrpim tudi zdaj. - Grem dalje, pa najsi bom še tako star."

O prej omenjeni vitalnosti priča oznaka nemškega pisatelja Ernsta Jüngerja v času, ko je imel več kot 90 let (o.c., str. 33) : "...se je še vedno vsako jutro ulegel v kopalno kad z ledeno mrzlo vodo (op. potrjena korist "kanjpanja" !), pisal dnevnik in pisma, bral, meditiral, odhajal na dolge sprehode... " Nemški pesnik Gottfried Benn pa je nabral naslednje ~~umetniške~~ umetniške ustvarjalce, izstopajoče po doreženi starosti in po dolgi ustvarjalnosti (o.c., str. 192-193) - navajam le nekatere, ki so stari več kot 80 let : likovniki : Tizian (99 let), Michelangelo (89 let) Hals (86 let), Thoma (85 let), Liebermann (88 let),

Munch (81 let), Degas (83 let), Monet (86 let), Ensor (89 let),
Menzel (90 let)...

književniki : Goethe (83 let), G.B. Shaw (94 let), Hamsun (93 let),
Maeterlinck (87 let), L.N. Tolstoj (82 let), Voltaire (84 let),
Pontoppidan (86 let), Hugo (83 let), Tennyson (83 let), G.
Hauptmann (84 let), Lagerlöf (82 let), Gide (82 let), Heyse
(84 let)...

glasbeniki : Verdi (88 let), R. Strauss (85 let), Schütz (87 let),
Auber (85 let), Cherubini (82 let)...

(Opomba : gornje ustvarjalce označi Schirrmacher posrečeno kot :
Nekaj zarotnikov !)

Od indijanskih pastirjev do vrhunskih umetnikov je velik
skok. In kaj je še vmes ? Tu so množice ustvarjalnih ročnih in
duševnih delavcev, ki sodelujejo v nenehnem življenjskem vrvenju.
To je tisto vitalistično dogajanje, ki ga je sijajno upesnil
Oton Župančič v svoji izjemni pesmi Prebujenje. ~~xx~~znani znameniti
verzi iz te pesmi so : "Mi (op. ljudje) pa pod njimi (op. sonci)
se bijemo, vijemo, / sijemo, gasnemo, / škodimo, hasnemo, / v k kupe
medu in otrova si lijemo, / prostor vesoljni z željami prepletamo, /
večnost v trenutek begoten ugnatamo, / z duhom za zadnjimi zvezdami
grabimo, / grozo izzivamo, v dušo jo vabimo, / vriskamo, jočemo -/
hočemo, hočemo."

Andrijan Lah

Z(a) nami potop ?!

199

(Zapisek o propadu civilizacij/e)

Prišel bo dan, ko zrušil se v prah
bo Ilion svetí. (Sx Homer-Sovre : Iliada)

Dejstvo je, da so do zdaj tako ali drugače propadle vse znane civilizacije. V sedanjem času pa očitno doživljamo tudi nezadržno propadanje naše (zahodne, industrijske, računalniške ...) civilizacije. Že v 20. letih 20. stoletja je nemški filozof Oswald Spengler v delu Zaton Zahoda (Der Untergang des Abendlandes..., 1918-1922) najavljaval propad evropske ali evropsko-ameriške civilizacije.

Splošni družbeni polom, ki ga je povzročila 1. svetovna vojna, je katastrofična razmišljanja vsekakor podprl. Nadaljnje netivo za tovrstno idejnost je dodala še 2. svetovna vojna z zaključnima atomskima bombama na Hirošimo in na Nagasaki. Zdaj se je oprijemljivo nakazovalo možno popolno uničenje celotne zemeljske civilizacije ali zemeljskih civilizacij. S črno grotesko je zadevo nazorno prikazal znameniti Kubrickov film Dr. Strangelove.

Blokovska razdeljenost je nato več desetletij vzdrževala kočljivo ravnotežje atomskih arzenalov svetovnih velesil. Navidezna ~~omilitva~~ omilitev dvopolne delitve po letu 1990 je rahlo zastrla možnost skrajno uničevalne 3. svetovne vojne, ostaja pa vendarle stalna nevarnost, da se dokopljejo do atomskega orožja skrajno fanatični teroristi, ki že do zdaj kažejo obilo samomoril^{ke}skega razpoloženja.

Sedanji čas je čas t.i. globalizma, kar naj bi pomenilo nekako enovito svetovno civilizacijo. Po drugi strani pa take civilizacije ni, ampak se pripravlja celo konflikt med kulturno in versko si nasprotujočimi ~~si nasprotujočimi~~ civilizacijami (prim. Huntington : Spopad civilizacij).

Medtem ko je pretnja o atomskem uničenju prišla v ozadje pozornosti, pa se v opredelje vsiljujejo vprašanja ekologije, preživetja narave in boja za energetske vire.

Že pred desetletji smo lahko brali knjige z opozorilnimi naslovi : ^{O. R. Taylor: C. R. Taylor:} Biološka bomba, Sodni dan, Meje rasti ipd. Žal se splošni položaj le nenehno slabša : nerešena ostaja rast svetovnega prebivalstva in obnem svetovne revščine (ni mogoča neomejena rast v omejenem svetu), o ekoloških katastrofah poslušamo ali prebiramo vsakodnevno (pospešeno onesnaževanje vode, zemlje in zraka), povečevana energetska lakota pa bo v ~~naslednjih~~ naslednjih desetletjih izčrpala pogonske vire naše civilizacije. Dvomljivo je, da bi kmalu našli dodatne nove ali še neuporabljene energetske vire. (sončna energija ipd.). Obnem z gospodarskimi in s ^{el} socijalnimi težavami se ² razvijajo ekstremna teroristična gibanja, ki s tehničnimi sredstvi te civilizacije uničujejo to civilizacijo. Destruktivnost je na pohodu. Sama tehnologija ~~x~~ naše civilizacije pa je - kot sploh vse tehnologije - dvopolna : obnem gradilna in v enaki meri rušilna.

Razmah verskega fundamentalizma (predvsem v islamskem svetu, a tudi v kristjanskem in v judovskem svetu - prim. M. Baigent : Sodni dan) pa močno podpira Hunzingtonovo tezo o spopadu civilizacij.

Ozrmo se v daljno preteklost (ali v bližnjo prihodnost ?) in si oglejmo dve glavni različici propada civilizacij. Prva različica je neznanska naravna katastrofa, izhajajoča iz velikanskih premikov zemlje ali pa povzročena s padcem kakega vesoljskega telesa, npr. asteroida (po Mucku je tak asteroid uničil mitsko civilizacijo Atlantido !). Tu lahko navedemo še katastrofične napovedi, povezane z letom 2012 (skrivnosti majevskega koledarja ?!).

Običajnejši propadi civilizacij so povezani z vojaškimi porazi posameznih držav, ki so obnem območne civilizacije. Za primer vzemimo stare civilizacije Bližnjega vzhoda (Sumerci, Babilonci, Asirci, Perzijski) in Egipta ali pa stare ameriške civilizacije (Maji, Azteki, Inki).

Nam najbližja je seveda rimska civilizacija, katere konec so povzročili vpadi barbarov, zraven pa tudi lastna dekadenca Rimljanov. Navsezadnje pa je razvoj civilizacij podoben naravnemu poteku : seme, cvet, sad in gmitje sadu ali : rojstvo, mladost, starost, smrt. Opaziti je podobnost med razvojem ^{um} rimske civilizacije in razvojem novoveške evropske civilizacije,

Rimska civilizacija je nastala iz drobnega jedra okoli mesta Rima in se več stoletij širil po vsem Sredozemlju (vrhunec širjenja rimske države je bil za časa cesarja Trajana okoli ~~1000~~ leta 100 n.š.). Po ekspanziji do skrajnih mej je sledila stagnacija, nato pa se je začelo pešanje : barbari, ki so jih Rimljani v svojem napadalnem obdobju podjarmili, so postali sčasoma napadalci, Rimljani pa branilci (prim. že položaj cesarja Marka ~~Antonija~~ ^{Avrelija} v 2. stoletju n.š.). Različna germanska ljudstva so nazadnje pokončala zahodnorimsko cesarstvo (znana letnica 476 n.š.).

Dokaj podoben je bil razvoj v novoveški (zahodni) Evropi. Kot je znano, je bila Evropa od srednjega veka dalje najnaprednejši del sveta. Nekaj evropskih držav (Anglija, Francija, Španija, Portugalska, Nizozemska) je zasedlo velikanska ozemlja v Ameriki, v Afriki, v Aziji in celo Avstralijo. Do 20. stoletja je obstajal evropski razmah ^{ev} navzven, v svet - od 2. polovice 20. stoletja pa je sledil umik navznoter, v okvir Evrope. Bivši koloniziranci evropskih držav pa se zdaj, sicer še po mirni poti, naseljujejo v evropskih državah ^a med bivšimi kolonizatorji. Smo torej v času, ki ga lahko primerjamo z mirnim naseljevanjem barbarov v rimski državi (npr. okoli leta 400 n.š.). Vseh pripadnikov različnih afriških in azijskih narodov, ki se naseljujejo v evropskih državah, sicer ne moremo s civilizacijskega vidika označevati za barbore, saj so večinoma člani iste svetovne tehnološke civilizacije. Seveda pa je treba ločiti med skupno tehnološko civilizacijo in ^{med} različnimi versko-kulturnimi civilizacijami.

Ločevalni elementi (vera, kultura, jezik, nacionalnost ...) so očitno močnejši od skupne tehnologije. Germanska ljudstva v zadnjih stoletjih rimske države so že pripadala skupaj z Rimljani skupni kristjanski civilizaciji, kar pa navsezadnje Rimljanom ni nič pomagalo.

Verski (tako krščanski kot islamski) ekspanzionizem, ki je bil značilen za srednji vek, se v prilagojeni obliki ponavlja v sodobnosti. Radikalni islamizem je danes nekako tam, kjer je bil krščanski ekspanzionizem okoli leta 1500. Sicer se zdi presenetljivo, da bi v tako izraziti znanstveni dobi odločala o bitju in o žitju civilizacij(e) srednjeveška verska miselnost. A nenavadnih nasprotij je v življenju posameznikov in celotnih družb vedno veliko.

Značilno je, da so vsa tri bistveno nestrpna bližnjevzhodna monoteistična verstva (judovstvo, krščanstvo, islam) povezana z miti o sodnem dnevu, o uničenju sveta in o končni zmagi svoje vere, svojega boga. Nestrpnost je sveda najbolj nakopičena na območju, kjer imajo vse tri vere svoja sveta mesta. Gre torej za Palestino, med mesti pa je v središču nasprotujočih si interesov seveda Jeruzalem. Napeto dogajanje na ozemlju ^{Palestine} ~~Palestine~~ traja nepretrgoma že od ~~1918~~ ustanovitve države Izrael leta 1948. Ne smemo pa pozabiti na staro zgodovino tega ozemlja in na stalno učinkovanje ^{Ju} judovskega verskega izročila.

Za razumevanje judovskega stališča o Palestini je zelo sporočilna knjiga Gerharda Konzelmana "Tvojemu pozomstvu bom dal to deželo" (Geneza, 12,7) : Korenine tragedije na Bližnjem vzhodu, Lj. 2003. Bistvo je razloženo že z naslovom : ker so biblijski pisci napisali v davni preteklosti, da jim je njihov bog dal ali podaril to deželo (=Palestino), se še današnji verni Judje opirajo na ta dar in jih prav nič ne zanima, da žive zdaj na tem ozemlju tudi drugi, zlasti arabski Palestinci. Ali kot pravi Konzelmann : Stara zaveza je za Jude zemljiška knjiga Bližnjega vzhoda.

od judovskega boga

V zvezi z omenjenim kaže dodati še mit o izvoljenem ljudstvu, ki ravno tako izhaja iz Stave zaveze. Gre torej za staroveško različico ideje o Herrenvolku, ki nam je dobro znana iz novejšje evropske zgodovine. Ali je torej nacistično uničevanje Judov temeljelo na prepričanju, da nemški "nadnarod" ne more pustiti obstoja drugega konkurenčnega "nadnaroda"?

Razumljivo je, da vodi prepričanje o lastni "nadnarodnosti" v nasilno podrdjanje in izkoriščanje t.i. "podnarodov". Teorijo in prakso vladajočega in podrdjenega naroda smo temeljito spoznali v svoji zgodovini tudi Slovenci. Navadno so ti "nadnarodi" še veliki imperialni narodi, Judje so tu pravzaprav izjema, saj jih ne odlikuje številčnost, ampak se uveljavljajo s spošobnostjo, z organizacijo, s pametjo, z denarjem ipd. Izrael je kljub svojim fundamentalistom vendarle demokratična država, je pa tujek na Bližnjem vzhodu (tako kot v Srednjem veku kraljestvo križarjev!), saj je kulturno in civilizacijsko povezan z evropsko-ameriško civilizacijo in ne s svojo azijsko sosesčino.

Spopad civilizacij se torej začne na Bližnjem vzhodu. In spet smo pri Jeruzalemu, ki je za judovske skrajneže zgolj judovsko mesto, za islamske skrajneže pa je to muslimansko mesto. Judje še vedno čakajo odrešenika, ki naj bi pridobil Judom več ozemlja, muslimani pa načrtujejo, da bo v Jeruzalemu vladal njihov verski poglavar Mahdi.

Ob judovskem ekstremizmu, ki pa vendarle ni posebno zaznaven, nastopa islamski ekstremizem, ki pa je zdaj izjemno agresiven.

M. Baigent v svoji knjigi Sodni dan navaja več značilnih izjav radikalnih islamistov. Npr. Mohamed Izat Arif (v knjigi iz leta 1996): "Sionistično judovstvo je skupek zla in nalog, in ker Judje sovražijo vse, kar je islamskega, si zaslužijo, da vsi po vrsti izginejo z zemeljskega obličja."

Fahd Salim (izjava iz leta 1998) : "Obstaja splošna, povsem judovska zarota, katere cilj je prevzeti nadzor nad celim svetom. Obstaja tudi širša, judovsko-krščanska zarota, katere cilj je podreditev in zaslužnje arabskega in muslimanskega sveta."

Ker je najtesnejša povezanost med Izraelom in med ZDA očitna, se sovraštvo radikalnih islamistov prehaša tudi na ZDA.

Npr. Said Ajub : "Združene države so ~~so~~ danes glavno središče Judov. Zgodovina je priča, da so Združene države Amerike, ki jih na vseh področjih obvladujejo prepričanja Dadžala (opomba : islamska ustreznica krščanskega antikrista), ključni sovražnik islama - in to povsod."

Bašir Mohamed Abdalah : " Američani so postali kolonija. Judje jih ponižujejo, čeprav so v manjšini. Američane je judovski hudič uničil, ponižal in zaslužnjil. Garajo, da bi judovska skladišča napolnili z zlatom. Judje obvladujejo njihova življenja. Zanje se vojskujejo in umirajo ter tako uresničujejo njihove strateške interese po vsem svetu."

Za kontrast vzemimo še izjavo ameriškega predsednika Busha iz leta 2003, sporočeno predsedniku palestinske vlade (!) : "Bog mi je naročil, naj napadem Al Kajdo, in sem jo, potem pa mi je ukazal, naj se lotim še Sadama." Neverjetno, a resnično. Kot da bi bili v starem veku ali v srednjem veku, ko so oblastniki na široko uporabljali svoje zveze z bogovi. Izrek "Bog tako hoče" je ~~prekriž~~ opravičujoče prekril vse napadalne in ~~zle~~ zle ukrepe oblastnikov ali vladarskih režimov.

Baigent utemeljeno izjavi : " Fundamentalistične religije so največji sovražnik človeštva." In pa : "Fundamentalizem v svojem bistvu pomeni vztrajno poglobljanje nestrpnosti in nevednosti." Kolikor se bo večala napadalnost fundamentalistov, toliko bliže bo "sodni dan". Vsi fundamentalistični skrajneži pa značilno in zmotno

pričakujejo, da bodo dokončno uničeni njihovi sovražniki, medtem ko bodo sami ostali kot zmagovalci. Takole misli radikalni islamist Said Ajub (izjava iz leta 1987) : "Ob koncu sveta bodo vse knjige sežgane, Prevaranti, vohuni in hinavci bodo zgoreli pod Bogom, Jezusom (opomba : Jezus je tu v funkciji islamskega preroka !) in islamsko vojsko ... Judje in kristjani bodo ob zori uničeni."

V tem ozemeljsko omejenem verskem troboju se zdi, da bodo "neverniki" v drugih delih sveta (Indija, Kitajska, Japonska ...) ušli uničenju. Kot da gre zgolj za prevlado na določenem ozemlju in za "družinski" obračun med sosednjimi verami. Spopad, ki ga fundamentalisti pričakujejo in izzivajo, bi bil morda res samo uničujoč za del sveta. Glede na moderna uničevalna ~~orožja~~ ^{sredstva} (t.i. orožja za množično uničevanje) pa je dvomljivo, kje bi se končalo sproženo uničevanje in koliko tega sveta bi se spremenilo v prah in pepel.

Na apokaliptične pretrase naš že dalj časa pripravljajo t.i. filmi katastrof s prikazi delnega ali popolnega uničenja civilizacij/e.

Na evropskih tleh se spopad civilizacij že nakazuje ali kar začenja, kot ^{av}zazeto prikazuje Oriana Fallaci v svojih knjigah Bes in ponos, Moč razuma in Apokalipsa. Bosta zaleгла bes in ponos, bo obveljala moč razuma ali bo pa pokazala svoje kremplje apokalipsa ?

Ali bo z(a) nami potop, bomo videli ali sami ali pa naši zanamci. Vendar pa konec civilizacij/e še ne ~~pomeni~~ pomeni konca sveta, saj je svet (= vse to) neznansko večji od civilizacij/e. Le ocean narave bo prekril sledove civilizacij/e, In kot je rekel Kosovel na koncu pesnitve Tragedija na oceanu : Tih je nad mrtvimi ocean.

- str. 1 : Nekaj za uvod
- str. 2 : Agnostična meditacija — B
- str. 12 : Pisatelj Ivan Lah (1881-1938)
- str. 27 : Spremna beseda (h knjigi A. Ličana Spomini iz Sibirije)
- str. 33 _ : O Ivanu Robu na književnem robu in o njegovem premiku
k upoštevanemu središču
- str. 59 : Od Sanj dO Ujedank ali Kako ostati mladosten
(ob 80-letnici pesnika Toneta Pavčka)
- str. 61 : Ubrani odzvoki plodnega septembra
(ob 80-letnici književnika Franceta Pibernika)
- str. 64 : Frank Wollman : Slovenska dramatika (Uvod)
- str. 73 : Spomini na 20. stoletje
- str. 108 : Eteokles in Polineikes na Slovenskem — B
- str. 130 : Meditacija ob politični obletnici — B
- str. 133 : Kako je Broz "reševal" slovensko narodno vprašanje — B
- str. 137 : Avnojske blodnje
- str. 140 : Vračanje k stričku Stalinu
- str. 142² : Ali obstaja novinska avtonomija ? — B
- str. 147 : To in ono o Evropi ("Blodnja po nejasnem prostorju) — B
- str. 172 : Zapisek^k o revolucijah in o mitu revolucij — B
- str. 183 : Kaj storiti uz "zaroto metuzakemov" ? (Razmišljanje — B
o Schirnmacherjevi knjigi Zarota metuzalemov)
- str. 189 : Z(a) nami potop ?! (Zapisek o propadu civilizaj/e) — B
(ob Baigentovi knjigi sodni dan)

